SAYI: 28 FIYATI: 2000 TL. (K.D.V. dahil)

EKONOMİ VE POLİTİKADA GÖRÜŞ

AYLIK DERGİ ■ MART 1989

"8 Mart... İnsanlık, kadının ezilen cins konumundan uzun bir süreç içinde sıyrılacak. Ama bu noktaya ulaşmadan çok önce bireysel sıyrılmayı başaran kadın, insani gelişmenin doruklarına tırmanıyor; gelecekteki güzel dünyanın müjdecisi oluyor. Kadınla erkeğin birlikte mücadelesinden geçecek bu güzel dünya müjdesi, hiç kuşkusuz 'tam eşit' olmanın bilincindeki insanlarla gerçekleşecek."

ÇANKAYA SEÇKİNLERİ
Gencay Gürsoy

YEREL SEÇİMLER

Şimdiye kadar onca seçimde olan şey bir kez daha tekrarlanıyor. Marksist sol kendi birleşik legal partisiyle duruma müdahale etmekten aciz kalıyor. Yıllar yılı dillerden düşmeyen her derde deva ibareyle "mevcut koşullarda" elini sosyal demokrasiye mahkûm görme ya da seçimleri boykot gibi yasak savmacı çıkışlardan medet umma ya da orda burda tek tük bağımsız sosyalist adaya sarılmakla dostlar alışverişte görsün kabilinden "tavır koyma" seçenekleriyle bu sorumluluktan kurtulmak mümkün değildir.

TSİP-TBKP BİRLİĞİ TIKANDI MI?
Ahmet Kaçmaz ile söyleşi

İÇİNDEKİLER

OTUZİKİ KİŞİYİ İŞKENCE İLE ÖLDÜRDÜK!

Dışişleri Bakanlığı, Uluslararası Af Örgütü ile Türkiye'nin dış temsilciliklerine gönderilmek üzere bir tamim hazırlamış. Bu hazırlık sırasında İçişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı (demek ki bu bakanlığın insanların işkence altında ölmesiyle ilişkisi varmış! Allah, allah!) Emniyet Genel Müdürlüğü ve mahkemelerden bilgi istenmiş. Sonunda ortaya çıkmış ki Af Örgütü'nün işkencede öldüğünü bildirdiklerinden 10'u sağmış. (Buna da şükür!) 112 kişi normal nedenlerle ölmüşler. (Nedense yaşları yirmi ile yirmiyedi arasında en sağlıklı dönemlerini yaşayan insanlar 1980-1988 arasında normal nedenlerle ölüvermişler. Oysa yaşları gözönüne alınırsa Milli Güvenlik Konseyi'nin her biri altmışlı, yetmişli yaşlarını yaşayan beş generalinden hiçbiri "normal" bir ölüme duçar olmadılar.) Bu "normal ölümlerin arasında intiharlar da var. 34 kişi intihar etmiş. (Acaba 20-27 yaşları arasında intihar oranı ne? Emniyet müdürlüklerindeki intihar oranı ne?) Dışişleri Bakanlığı tamiminde yazılı resmi satırlara göre Veysel Yıldız, 1 Nisan 1984 günü "sorgu sırasında kendini asarak intihar etmiştir." (Bravo, herhalde bu intihar sırasında sorgu timi bitkin düşmüş ve uyuyakalmıştı.) Tamimde tüm intiharların gerçekleşme biçimi açıklanıyor mu bilmiyoruz. Açıklananlara göre Halil Yulluk kendi tişörtünü, Coşkun Altun kendi gömleğini, Recep Estik bir naylon ipi, Sabri Çuhadar da parkasının uçkur ipini kullanarak kendilerini asmışlar. (Şimdi bir deney yapın, tişörtünüzü çıkarın bunu sağlam bir yere bağlayın, kalan ucunu da ilmek yapın. Olmadı mı? Kısa geldi demek. Peki tişörtünüzü ortadan yırtın, yalnız bunu elinizle yapın makas kullanmayın. Çünkü nezarethanede makas yok. Efendim, "elimle yırtabildiğim bir tişort benim ağırlığımı çekmez ki" mi dediniz? Vallahi galiba haklısınız!)

Ve nihayet Dışişleri Bakanlığı tamimi resmen 32 kişinin işkencede öldüğünü kabul ediyor. Bunların müsebbibleri hakkında adli işlem yapılmış, yargılamaları bitenler çeşitli hapis cezalarına çarptırılmış. (Şu cezaların bir dökümünü lütfetseniz.) Şimdi, diyelim ki hepsi yalan. Sadece 32 kişi ölmüş işkencede. Ve bunlar 1980-1984 arasında ölmüşler. Geçmişte emniyet müdürlüklerinde dört yıl içinde 32 kişinin işkencede öldüğü bir yoğunlaşma var mı? Varsa bu durum polisin süregelen bir "alışkanlığı olmalı. (Bazılarının sigara içme gibi, bazılarının ise işkencede adam öldürme gibi kötü alışkanlıkları var demek!) Yok, eğer böyle bir yoğunlaşma yoksa o zaman bir açıklamaya ihtiyacımız var demektir. Bu yoğunlaşmanın nedeni nedir? Eskiden işkence sırasında bu kadar çok "iş bitirmeyen" sorgu timleri ne oldu da "iş bitiricilikte" ustalaştılar? Sakın bunun cevabı 12 Eylül faşist rejimi olmasın?

O halde bu iş yetkililerin iddia ettikleri gibi polisin eğitimsizliğinden kaynaklanmıyor. Sorun "eğitim sorunu" değil. Rejim sorunu.

□

Mart ayı gündönümüne tanık olduğumuz ay. 21 Mart'tan itibaren gündüzler uzamaya, geceler kısalmaya başlıyor. Toplum yaşamımızda da aydınlığın artmasını, karanlığın yenilmesini dilerken Kürt, Fars, Beluci ve Afgan halklarının Newroz bayramını kutluyoruz.

□

Ve Mart ayında seçimler var. Diyarbakır'da da temsil kabiliyeti olan bir bağımsız sosyalist aday var: Refik Karakoç. Diyarbakır'da yaşasaydık ona oy verirdik. Sanırız orada yaşayanlar da bunu yapacak. ■

Kapak: Eren Eyuboğlu (Fotoğraf: Ara Güler)

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

Görüş

▶ **Sahibi:** *Şükrü Çelikyapı* ▶ **Yayın Yönetmeni:** *Çağatay Anadol* ▶ **Yazı İşleri Müdürü:** *Erdal Şahin* ▶ **Yazışma:** *GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul* ▶ **Fiyatı:** *Yurt içi 2000.-TL Yurt dışı 3 DM.* ▶ **Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):** *Yurt içi 18.000.-TL. Yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır.* ▶ **Dizgi:** *Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40* ▶ **Ofset Hazırlık:** *SOS Ofset Tel: 511 25 36* ▶ **Baskı:** *Teknografik* ▶ **Genel Dağıtım:** *GAMEDA*

YEREL SEÇİMLER VE SOLUN KEFARETİ

ANAP yönetimini başta tutan, ANAP'ın şimdiye kadar seçimlerde aldığı oylar değil, o kadar oyla başta kalmasını sağlayan seçim sistemini topluma dayatan irade ve devlet imkanlarıdır.

Maşallah, 83'den beri seçimden, oylamadan, vb. yana eksiğimiz olmadı. Fazlamız bile var! "Demokrasiye geçiş"in, bir başka adıyla "12 Eylüllerin tekrarına meydan vermeyecek yeniden düzenlemeler"in bize sunduğu yalancı paradokslardan biri de bu. Herkesin öve öve bitiremediği -ama nedense kazanmak için dilinden başka hiç bir yanını kıpırdatmadığı- demokratik düzene "geçiş" süreklili̇ğe bindikçe seçimler, oylamalar, vb. birbirini izliyor. Ülkede seçim sathı mailinden, seçim propagandasından, şu ya da bu posta aday adaylığından ve hele de seçim sonucu tahminlerinden geçilmiyor. Bu arada ünlü 83 "genel seçim"inin topluma hediyesi "sayın" ANAP'lı değerler, Dalan'lar, Kahveci'ler, Güzel'ler ve gibilerinin övgüsü her gün en ilerici basına da günlük hazır konu oluştururken, genel olarak da, ANAP yönetiminin "seçim"le sağlanmış demokratik meşrûiyetinden hiç sual olunmuyor. 12 Eylül'ün silah zoruyla yaptığının 83'de silahların gölgesinde başa geçenlerin kotardıkları emrivaki ile 87'de bal gibi tekrarlanmış olduğu tam bir umursamazlıkla görmezlikten geliniyor. O kadar ki, ANAP'lı işini bilirler bundan aldıkları hızla ve cüretle ülkede "demokrasiye müdahaleleri önleme" amacına yönelik vakıflar kurulmasına öncülük ediyorlar; T.Özal'ın bakanı ANAP'lı H.C.Güzel "anti demokratik müdaheledir" diye 12 Eylül'e verip veriştirmekte kendini yetkili sayıyor!

Bu durum Türkiye'de seçim müessesesinin ne ölçüde suyunun çıkarılmış olduğunun kesin kanıtıdır. ANAP'lıların başı çekmesi ve tüm politikacılar ve basının onlara el vermesiyle ülkede herşey gibi oy vermenin ve oyla başa geçmenin, başta kalmanın anlamı da ayağa düşürüldü. Böylece, "seçim" olgusu sayesinde, başımızdan rejimin bekası âdeta otomatiğe bağlandı. Seçim hilesini resmiyete bindirip yasalaştıran bir seçim sistemi ve pratiği ile kaybedenin kazanması sağlandığı sürece seçimde hile yapmaya bile gerek duyulmuyor. Ve herkesin gözünde, %35'in altında oy oranıyla ülkeye dayatılan bir yönetime katlanmanın, o yönetimin tüm densizliklerini ve millete çektirdiklerini tevekkülle karşılamanın sorumluluğu "halkın oyları"nın sırtına yıkılıyor. **Cumhuriyet** gazetesi yazarları bile, şimdi yine, Mart yerel seçiminde "halkımızın vereceği oyla kendi yazgısını da yazdığını bilerek" oy vermesi gereğinden söz ediyorlar. (O.Akbal,5 Şubat 1989.) SHP yöneticileri daha da ileri gidiyorlar; yerel seçimler ölçü alınarak "ANAP'ın **toplum** desteğini kaybettiği" kanıtlanmalıymış! (**Cumhuriyet**, 7 Şubat 1989.)

Türkiye'de hep sonuçlar nedenler yerine konuluyor.

Ve sorunların özüne el atılacak yerde gölgeleriyle oynanıyor.

Onun için de ANAP yönetimi olgusu bugüne kadar ANAP'ın ardında olduğu söylenen toplum desteğine, yani ANAP'a verilen oylara bağlanıyor. Oysa gerçek hiç de öyle değil.

Dünyanın herhangi bir **uygar** ülkesinde geçerli bir seçim sistemi ve pratiği ANAP gibi bir partinin yıllar yılı iş başında kalmasını ve yıllar yılı iş basında kalarak ülke insanlarını analarından doğduklarına pişman ettirmesini sağlayacak oy desteğine sahip olmadığını hemen ortaya koyardı. Bizde sistemi değiştirme yönünde -biraz da "ola ki bize de yarar!" vehmiyle- dişe dokunur en ufak bir niyet ve çaba görülmediği, sistemi dayatan iradeye kuzu kuzu boyun eğme zorunluluğu da muta sayıdığı için, ANAP'ın **olmayan** oy desteğinin illa da "düşürülmesi" gerekiyor!

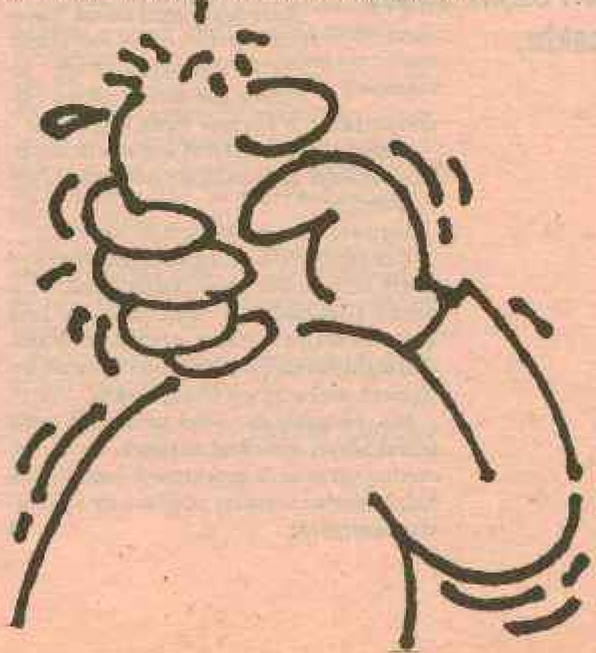
Bu paradoks yalancı bir paradoks. Çünkü somut durumun kendisinde mündemiç **değil**. Millet T.Özal ve partisine oy veriyor **değil**. Bu gerçeğin görülememesi ya da görmezlikten gelinmesine cevaz verilebilmesi için, Türkiye'de olduğu gibi, safsatanın gerçek olgular yerine ikame edilmesi gerekir!

ANAP yönetimini başta tutan, ANAP'ın şimdiye kadar seçimlerde aldığı oylar değil, o kadar oyla başta kalmasını sağlayan seçim sistemi, o seçim sistemini çok belli bir kasıtla topluma dayatagelen irade, ve devlet imkânlarının ANAP'ın elinde fütursuz manipülasyonudur. Bu bağlamda seçim ANAP'ın yönetimden gönderilmesinde neden olarak değil, **sonuç** olarak bir anlam ifade eder. Bir başka deyişle ANAP'ı yönetimden gönderme sorunu bir **seçim** sorunu değil, ANAP'ın ardındaki iktidar olgusuna doğrudan cephe alabilme ve **alma** sorunudur. Meselâ, somutta, her türlü demokratik direniş yollarına başvurarak mevcut seçim sisteminin değişmesini sağlama, dayatma sorunudur. Türkiye'de sağlı, sollu burjuva muhalefet böyle birşeye kalkışmaktan fellik fellik kaçtığı, çünkü ülkede "huzur ve istikrar"ın sürdürülmesi sorumluluğunu baştaki yönetimden önce kendisine ait saydığı içindir ki "halkımız" ANAP'a verdiği söylenen oylarla yazgısını kendisi belirlemiş sayılıyor!

Oysa öyle olmadığının aritmetiği bile var: en son oylama sonucuna göre % 65, ANAP'ın olmayan "toplum desteği"ni daha ne kadar kaybetmesi gerekiyor?

Eski tabirle bu sakîm yaklaşım Türkiye'de seçim müessesesinin ANAP yararına kayıkçı döğüşüne çevrilmesinin önde gelen nedenidir. Toplumda seçim olayına yönelik münasebetsiz bir illüzyon yaratılıyor. Muhalefet partileri ve partili-partisiz muhalifler bu illüzyonun sürdürülmesinde başrolü üstleniyorlar, onunla kendilerini aldatarak ve halkı da oyalayarak sözüm ona "politika" yapıyorlar. Boynuna kadar günaha batmış ANAP yönetimi karşısında muhalefetin tüm işlevi hüsranla biten her seçimden sonra yeni umutlarla bir yenisine hazırlanmaya indirgeniyor. Muhalefet görevinden fiilen yan çiziliyor.

Halkın yazgısı "halkımız"ı ikide bir "aklını başına toplayıp" ANAP'a oy vermemeye çağırmakla değişmez. Yığınların, bizzat yaşadıkları somut koşullarda şimdiye dek dört, beş kez ısrarla belirttikleri tercihi **politik realiteye** çevirmek muhalefetin işidir, boynunun borcudur. Bu günkü muhalefetin, sağlı sollu partileriyle olduğu kadar onlara müzahir ge- ▶▶

nel kamuoyuyla da bu borcu ödeme gibi bir derdi ve niyeti olmadığı gün gibi ortada. Önümüzdeki yerel seçimlerde ANAP oylarının illâ % 35'in de bir hayli altına düşmesi gerektiğinde bunca ısrar bunun bir kanıtı. % 35 oy ve üstü ANAP'a şimdiden -babalarının malıymış gibi- hediye ediliyor! Yarın Özal "% 35'in altı da bana yeter, bu seçim başka seçimdir", dediğinde, millete silah zoruyla dayatılan "kural"lara riayetten dünya yıkılsa şaşmamayı düstur edinen muhalefetin yine kendi kendine ve muhibleriyle başbaşa ağlaşmaktan başka yapacağı ne var? Ama bir de tersini, ANAP oylarının bu "bir başka seçim"de bir iki puan arttığını yada belediye başkanlıklarının paylaşımında ANAP'lıların ağır bastığını düşünün... O yazgı halkın kendi kendine değil, SHP yöneticilerinin ve herşeye rağmen SHP muhibliğinde takılıp kalanların "halkımız"a yazdıkları yazgı olacaktır!

Şimdiye kadar onca seçimde, oylamada olan şey bir kez daha tekrarlanıyor, ve bu arada yine bir kez daha, uğranılan kayıplar geçirilip yitirilen zamanla daha da artarak, Türkiye solu -Marksist sol- kendi birleşik legal partisiyle duruma müdahale etmekten âciz kalıyor.

Aczin nedeni "mukadderat" olmadığına göre, âciz olmanın da, âciz kalmayı sürdürmenin de ağır sorumluluğu vardır. Yıllar yılı dillerden düşmeyen her derde çare ibareyle "mevcut koşullarda" elini sosyal demokrasiye mahkûm görmeye, ya da seçimleri boykot gibi yasak savmacı çıkışlardan medet ummaya, ya da orda burda tek tük bağımsız sosyalist adaya sarılmakla dostlar alışverişte görsün kabilinden "tavır koyma" seçenekleriyle bu sorumluluğu taşımaktan kurtulmak mümkün değildir. **Mevcut koşullar** sorumluluğu daha da arttırıyor. Ülkede yaratılıp sürdürülen "seçim" illüzyonunu dağıtacak, toplumsal muhalefete politik içerik ve dinamizm kazandıracak, sosyalistlerin politik sürece müdahelesinin koşullarının yaratılmasında aktif rol oynayacak, ya da -en azından- bunların gerçekleşmesi yolunda **mücadeleyi başlatmayı** kendine iş edinecek birleşik ve legal bir sol partinin hâlâ süregiden yokluğundan, çalışan yığınlar, muazzam yurtdaş çoğunluğu, bir kere daha, genel olarak burjuva muhalefetin ve özel olarak sosyal demokrasiyi "tek" seçenek görenlerin onlara yazdıkları yazgıyla başbaşa bırakılmışlardır.

Bunun somutu, **mevcut koşulların** dayattığı muhalefet görevinden sosyalistlerin de yan çizmeleridir.

Sorunun aslı ve özü burada yatıyor.

Bunu tespit ettikten sonra geriye şunu söylemek kalıyor: Mart yerel seçimlerinde "bugünkü koşullarda"(!) izlenebilecek yolların her biri Türkiye Marksist solunun kendi kendini mahkûm ettiği "çıkarsızlığa" ödenen kefaretten başka birşey olmayacaktır.

Biz, bu anlayışla, yerel seçimlerde genel olarak sosyal demokrat adaylara, mevcut oldukları yerlerde de genel temsil kaabiliyetini haiz bağımsız sosyalist adaylara oy verilmesini öneriyoruz. ■

Mart seçimlerinde "bugünkü koşullarda" izlenebilecek yolların her biri Türkiye Marksist solunun kendi kendini mahkûm ettiği "çıkarsızlığa" ödenen kefaretten başka birşey olmayacaktır.

BELEDİYELER HALK İÇİNDİR

Yerel seçimler, genel seçim havasına büründürülürse, yaşam güçlükleri içindeki kitleler statükoyu bozmak istemeyeceklerdir.

Avrupa'da belediyeciliğin geçmişi ortaçağa uzanır. Eski Yunan'daki kent devletlerini düşünürsek bu geçmişi ya da geleneği ilk çağlara kadar uzatabiliriz. Türkiye'de ise 1860'lı yılları uygulamaların başladığı yıllar olarak düşünebiliriz. Örneğin o dönemde çıkan "Mecmua-i Fünûn" da İstanbul'daki ilk belediye uygulaması olan altıncı daire ile ilgili bilgilere rastlanır. Bu arada İstanbul'un çağdaş kent açısından kaldırım, yol vb. gibi eksiklikleri vurgulanır. Altıncı Daire bugünkü Beyoğlu'nu içeren alandır. O dönemde İstanbul Belediyesi dairelere bölünmüş ve uygulama yabancıların yoğun biçimde oturduğu Pera'dan başlamıştı. Belediye kavramını şöyle ya da böyle ayrıntılı bir şekilde halka anlatanlardan biri de Ahmet Mithat Efendi'dir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son elli yılında belediyecilikle ilgili çeşitli yasa, kararname vb. gibi düzenlemeler yapılmıştır. Bunlar Osman Nuri Bey'in "Mecelle-i Umuru Belediye" adlı dev yapıtında yer almaktadır. Meraklıları bütün bu gelişmeleri İlber Ortaylı'nın Türk İdare Tarihi'nde bulabilirler.

Başlangıçta belediye denince ilk akla gelen yol, temizlik vb. gibi temel hizmetler olmuştur. Batı'ya yönelik ıslahat hareketleri içerisinde yer alan belediye teşkilatları bir anlamda kentin yol, temizlik ve bir düzen içerisinde imarı ile yakından alâkalandırılmışlardır. Bugün temel hizmetler içerisinde sayılan kent içi ulaşım, su, havagazı ve elektrik işleri ise yabancı şirketlere bırakılmıştır. O dönemin belediyelerinin adı bile değişiktir: Şehremaneti. Belediye reisine ise Şehremini denirdi. Belediye adı cumhuriyetten sonra gündeme gelmiştir.

Yirminci yüzyılın bitmesine on yıllık bir sürenin kaldığı şu günlerde belediyelerimiz elli yıllık bir yasayla yönetilir. Yasa tek parti döneminin bütün yaklaşımlarına sahiptir. Bu yasanın bugünün gereksinimlerini karşılayacağını söylemek mümkün değildir. Örneğin bu yasada belediye meclis üyelerinin siyaset yapamayacağına yönelik açık hüküm vardır. Yasa bütünüyle kentlerin bir vesayet yönetimi altında tutulmasını öngörmektedir. Demokratik ve özellikle katılımcı bir belediye anlayışından söz etmek mümkün değildir. Belediyeler kendi beldeleriyle ilgili hemen hemen hiçbir yetkiye sahip değillerdir. Sadece vesayet gereği kendilerine bırakılan işleri eski deyimle tedvir ederler. 1984'ten sonra, önce üç büyük kentte başlayan, bugün daha da yaygınlaştırılan anakent uygulaması ise beklenenî verememiştir. Çünkü bu uygulamada ilçe belediyeleri hâlâ 1930'lu yılların ünlü yasasıyla yönetilirler. Geride bıraktığımız beş yıl göstermiştir ki bir çok konuda anakent belediyeleri bile ağır bir vesayet altındadır. Uygulamadaki her aksaklık vesayet ve merkezi otoritenin yetkisini artırmak yoluyla çözülmeye çalışılmıştır. Çok övünülen yeni parasal olanakların kullanımında bile DPT'nin onayı gibi vesayet kuralları getirilmiştir. Özetlersek geride kalan yüzyıl boyunca belediyelerimiz demokratik, katılımcı ve bir çok hizmeti merkeze bağlı olmadan gören, düzenleyen bir kent yönetimi olma amacına ulaşamamışlardır. Şimdi bu konumda en küçük bir değişiklik düşünülmeden yeni bir yerel yönetimler seçimine giriyoruz.

Anlamdan saptırma

Muhalefetin geliştirdiği stratejilere bakacak olursak, 1989 yerel seçimlerinin, içermesi gereken anlamdan saptırılacağını şimdiden söyleyebiliriz. Görülen odur ki bu seçimlere bir genel seçim havası verilecektir. SHP Genel Sekreteri Baykal'ın öteden beri sık sık ileri sürdüğü önce yerel seçimlerde birinci parti olacağız, sonra da genel seçimin erkene alınmasını zorlayacağız görüşünü anımsadığımızda durum daha bir açık ortaya çıkmaktadır. Süleyman Demirel'in de benzer bir taktiği uygulayacağı ortadadır. Böyle bir taktik başarılı olabilir mi? Enflasyonun bugünkü düzeyine bakıldığında, halkın her geçen gün artan yaşam zorlukları gözönünde tutulduğunda böyle bir yaklaşım akla yakın gelmektedir. Ne var ki, konuyu biraz daha derinlemesine incelediğimizde bu taktiğin başarıya ulaşmasının çok kolay olamayacağı da meydana çıkmaktadır. Bir kere genel seçimi zorlayacak sonuç il genel meclisi için yapılacak oylamadaki oranlardır. Eğer il genel meclis seçimleri belediye seçimlerinden bağımsız yapılmış olsaydı yukarıda değindiğimiz taktiği bir ölçüde gerçekleştirmek mümkündü. Oysa il genel meclisi seçimleri belediye seçimleri ile birlikte yapılmaktadır. Kentlerin ağırlığı bu seçimde başat olacaktır. Şöyle ki kentlerde, diyelim ki A partisine oy vermiş olan bir seçmenin il genel meclisinde başka bir partiye oy

vermesi büyük bir olasılıkla mümkün değildir. Kentlerde ise büyük kentlerin ve o kentlerde yaşayan lumpen grupların ağırlığı ortadadır. Bu ağırlık 1987 genel seçiminde ve nihayet geçen referandum sonuçlarında açık biçimde ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan bugün dayanılmaz zorluklar içerisinde yaşadığını söylediğimiz yığınlarda, iktidarı değiştirme doğrultusunda, kararlı bir tutumun varlığını da ileri süremeyiz. Eğer yerel seçimler, beklenildiği gibi bir genel seçim havasına büründürülürse, korkarız ki, yaşam güçlükleri içerisindeki kitleler herşeye rağmen statükoyu bozmak istemeyeceklerdir. Gelecekteki bir belirsizliği yeğleyemeyeceklerdir. Bunun temel nedeni muhalefetin toplumu sürükleyecek bir söylemden şimdilik uzak görünüşüdür. Söylenen tek şey "onlardan daha iyi bu programları uygularız" demekten öteye gitmemektedir. Hatta bu savlar "Onlardan daha iyi kamu mallarını özelleştiririz"e kadar varacak boyutlara ulaşmaktadır.

Denenmiş kadrolar

Muhalefetin iki temel kanadı olan SHP ve DYP'de hızlı bir biçimde 1970'li yılların denenmiş kadrolarının öne çıktığını görmekteyiz. SHP, SODEP ve Halkçı Parti'nin, bir oranda, yeni kadrolarını adeta öğütmüştür. Ön seçim sonuçları bunun en güzel kanıtıdır. Büyük merkezlerde eski belediye başkanları ya da milletvekilleri adaylıkları kazanmıştır. Bunun bir avantaj olduğunu söylememiz mümkün değildir. Tabii bu durum, özellikle SHP'de, demokratik olduğu gözü kapalı ileri sürülen, ön seçim mekanizmasının yeniden gözden geçirilmesi sorununu öne çıkartmaktadır. Partilerin üyelik tanımını, bir siyasal partide olması gereken biçimde, yapamamaları, bu üye temeline dayanan ön seçim işlemini de sakatlamış görünmektedir. Ön seçim öncesi yarışmaya bakarak bunun bir demokrasi görüntüsü olduğunu söylemek mümkün ise de, özellikle bir sol partide olması gereken bilincin yoksunluğu ilk sonuçlarda kendini göstermektedir. Ön seçimde sık sık karşımıza çıkan asker delege mantığı parti bilinci açısından alkışlanacak bir düşünce değildir.

Bütün bunların yanı sıra mevcut seçim yasası da iktidarın lehine işleyecektir. Bir kere artık şu noktayı (ANAP açısından) iyice bilmemizde yarar vardır. Özal'ın amacı ünlü deyimiyle bağcıyı dövmek değil üzüm yemektir. Genel seçimlerde uyguladığı kontenjan ve baraj yöntemleriyle nasıl 292 milletvekilini % 36 oyla çıkardı ise, bu kez de, az farkla kazandığı yerlerde bile, belediye başkanlarını rahatlatacak bir belediye meclis üyeliği sayısına, yasa yardımıyla ulaşacaktır. Eskiden beri mevcut olan, anakenti oluşturan ilçelerde, partilerin aldıkları oyların onbininin silinerek geriye kalan oylar üzerinden meclis üye sayısının hesaplanması kuralı yanı sıra, % 10'luk bir kontenjan üye kavramı, seçimi bir oy farkla kazanan partiye, üyelik sayısı açısından en az (belediye meclisi üye sayısına göre) 2-5'lik bir farkı gerçekleştirecektir. Muhalefet istediği kadar oy oranı gibi, kamuoyu açısından nispeten soyut, bir kavramı eleştirilerinin odak noktası yapsın, atı alan Üsküdar'ı geçmiş olacaktır. Şunu bilmemizde yarar vardır: ANAP ve Özal olaya pragmatik yaklaşmaktadır. Siyasal iktidarı ister yerel, ister ülke düzeyinde olsun, elinde tutmak temel ilkesidir. Çünkü daha önce de çeşitli nedenlerle vurguladığımız gibi sivil toplumda ideolojik egemenlik bir anlamda sağda yani kendinden yanadır. Muhalefet partilerinin, bazen en yetkili ağızlarından açıkladıkları, iktidara geldiğimizde bugünkü yasalar bizden yana işler mantığı doğru bir yaklaşım değildir. İdeolojik iktidarın da sağda olduğu bir toplumda, iktidara bu yasalarla gelmek zordur; gelseniz bile o yeri size dar ederler. Unutmayalım ki Türkiye Fransa değildir ve orada olduğu gibi yeri geldiği zaman ittifak yapacak, ortak ilkeler çevresinde buluşacak, sol partiler yoktur.

Bir başka sorun da partilerin (SHP gibi) çok yıpratıcı ve parti içi kutuplaşmaları doğuran bir ön seçimden sonra, bir ay gibi kısa bir süre içerisinde, iç birliklerini nasıl sağlayabilecekleridir. SHP ve DYP gibi ön seçim yapan partilerde uzun süren kırgınlıkların kanalize olabileceği, ortak düşüncelerini yansıtabilen partiler vardır. DYP için bu ANAP'sa, SHP için de DSP'dir. Düşünce ve ideoloji yerine kişisel hesapların, hizip kavgalarının yer aldığı partilerde bu gibi birbirini "ikame" eden oylar her zaman bulunabilir.

Bütün bu nedenlerle ANAP oylarının % 35 dolayında kalması, hatta bunun üzerine çıkması halinde yığınların "Bunlar nasıl olsa değişmez, gitmezler" sanısı daha da yaygınlaşacaktır. Bu, toplumu giderilmesi zor olan bir yılgınlığa sürükleyecektir. Toplumsal muhalefeti yükseltmek isteyen herkes için bu, düşünülmesi, daha doğrusu kaçınılması gereken bir noktadır.

Sol söylem

Yerel seçimlerin genel seçim havasına büründürülmesi bu seçimlerde başat olması gereken sol söylemi geri plana itebilir. Oysa sol düşünce açısından yerel yönetimler adeta sistemin uç beyleridir. Solun insana yakınlığı, katılımcılığı, demokratik düzeni yaşama geçirmedeki ustalığı ve daha nice erdemleri yerel yönetimlerdeki uygulamalarla sergilenebilir; toplumun bütünü açısından inandırıcı kılınabilir. Örneğin on bin kişilik hatta daha az nüfuslu bir beldede kazanılacak bir belediye bile halka sol içerikli programların niteliğini gösterme açısından önemlidir. Unutmayalım küçük bir ilçe olan Dikili Belediyesi'nde yapılanlar bütün ülke kamuoyunu nasıl derinden etkilemişti. Bunları gözönünde tutarak, solun bütün yelpazesinin bu yerel seçimlerde değişik, kalıcı bir ses vermesi gerekir. Kanalizasyon, su, havagazı, toplu ulaşım vb. gibi hizmetler belediyelerin temel görevleridir. ANAP belediyesi de bunlarla uğraşmayı görev bilir. Bu ana babaların, çocuklarının bakımıyla yükümlü olmalarına benzer bir yükümlülüktür. Oysa sol söylemde belediyelerin çok daha başka hizmetleri gündeme getirmesi gerekir. Yapılması temel görev olan yukarda saydığımız hizmetler dışında sırasıyla şu konular öne çıkarılmalıdır:

▶ Belediye çalışmalarında katılımı sağlayacak mahalle komitelerinin kurulması. Bugünkü mahalle ihtiyar heyeti yaklaşımı geride bırakılması gereken bir uygulamadır. Mahalle komiteleri ile belediye arasında ilişkinin sürekli kılınması.

▶ Başta çevre olmak üzere birçok konuyu halkla ortak çözümlemek. Örneğin bir semt sahasına tatil günlerinde mahalle halkının katkılarının da sağlanarak ulaştırılması.

▶ Mahalle odaları; bunlar mahallelinin zaman zaman gelip oturacağı, tartışacağı, dinleneceği, gazete ya da kitap okuyacağı yerler olarak örgütlenmeli.

▶ Tüketim maddelerinin halka daha ucuza ulaştırılması için, köy kooperatifleri ile ortaklaşa bir dağıtım örgütünün yaşama geçirilmesi. Çevredeki üreticilerle tüketici arasında doğrudan ilişkinin kurulması.

▶ Çocukların ve yetişkinlerin eğitimiyle ilgili destek tesislerin yaşama geçirilmesi.

▶ Toplu ulaşımda kolaylık ve ucuzluğun sağlanması.

▶ Başta ekmek olmak üzere değişik iktisadi faaliyet kollarında üretici belediyeciliğin uygulanması.

▶ Belediye gelir ve harcamalarının denetimine halkın katılımını sağlayacak yöntemlerin geliştirilmesi.

▶ Sağlık alanında, koruyucu hekimlikten, tedaviye kadar bugün devletin sağlayamadığı hizmeti sağlamak. Bu konuda bir yerel sağlık odaları sistemini geliştirmek.

Kuşkusuz bütün bunlara daha birçok konuyu ekleyebiliriz. Örneğin kiralık konut yapımı gibi... Bütün bunları, elli yıl öncesinden bu yana, toplumcu düşünce, fırsat verildikçe ya da fırsatını buldukça, öne sürmüştür. Örneğin 1930 yılında yapılan belediye seçimlerine İstanbul'dan meclis üyesi adayı olan (bağımsız) Sabiha Sertel programını şöyle açıklıyor:

"Bu memleketin çocuklarına öğretilecek en birinci şey, bu şehrin, bu toprakların bizim olduğudur. Hükümetler, belediye reisi ve meclisleri ancak bizim intihabımızla mevkie getirdiğimiz adamlarımızdır. Devlet otoritesinin fevkinde bizim otoritemiz, bu memleketin müstahsil halkının otoritesi vardır.

Bizim çarpışacağımız en mühim nokta demokrasiyi derinleştirmek, halkın otoritesinin ve menfaatlarının hükümet otoritesinin fevkinde olduğunu kabul ettirmektir... Belediyenin halka temin edeceği en büyük menfaat içtimai sigortadır. Her ferdin sıhhati, hayatı, içtimai hakları ve menfaatları belediyelerin ve belediye kanunlarının tahtı tekeffülündedir...

Eğer bu memlekette insanlar açlıktan ölür, hastalar yatacak hastane, kimsesizler başlarını sokacak bir çatı bulamazlarsa o memlekette fertlerin hukuku içtimaiyesi müemmen değildir. Bir memlekette muhtekirler, tüccar, emlak sahipleri istedikleri gibi halkı istismar ederse o memlekette ferdin iktisadi menfaatları ancak bir sınıfı himaye ederek tanzim edilmiş demektir.

Halkı bu haklarına sahip yapmak için evvela şu düsturu kabul etmeliyiz: "Belediyeler halk içindir, halk belediyeler ve ecnebi şirketler için değil..."

Ne dersiniz bu düşünceler bugün de geçerliliğini korumuyor mu? ■

Tevfik Çavdar

Belediyecilikle ilgili yasa bütünüyle kentlerin bir vesayet yönetimi altında tutulmasını öngörmektedir. Demokratik ve katılımcı bir belediye anlayışı söz konusu değildir.

ANAP BELEDİYECİLİK MODELİ VE DEMOKRASİ

Toplumumuzda bir belediye başkanının başarısı hukuk dışı yollara başvurarak işbitirmesi ile ölçülüyor. Adeta hukuk içi yollarla iş başarılamayacağı inancı topluma yerleştiriliyor.

ANAP 1983 Kasım seçimlerinde iktidara geldikten sonra, 1984 Martında yerel yönetim seçimlerine giderken yürüttüğü kampanyanın temel öğelerinden biri yerel yönetimlerin yetkilerinin ve mali olanaklarının artırılmasıydı. Böyle bir değişim hep demokratikleşme açısından savunulmuştu. Beş yıllık bir uygulamadan sonra yeniden bir yerel seçime gidiliyor. Uygulama sonuçlarının değerlendirilmesinden sonra ANAP'ın 1984 yılında yaptığı düzenlemelerin belediyeleri demokratikleştirmediği, tersine belediye başkanlarının keyfi yönetimlerine yol açtığı biçiminde bir karşı sav gelişti. Bu düzenlemeler belediyelerin değil belediye başkanlarının özerkliğini artırdı deniliyor. Aynen YÖK'ün üniversitelerin değil YÖK başkanının özerkliğini sağlamasında olduğu gibi. Hatta "prens" belediye başkanlarından söz ediliyor. İşte bu yazının konusu temelde bu savın irdelenmesi olacaktır.

> **Bir yerel yönetimde buzlu camlar arkasında kalmış karar süreçleri varsa, bu kararlara ilişkin yolsuzluk kuşkuları doğar, belli grupların büyük kitle aleyhine korunduğu inancı yaygınlaşır.**

Demokratikleşme isteminin gelişmesi

Türkiye'de çok partili siyasal rejime geçildiği II.Dünya Savaşı sonrasında bir süre yerel yönetimlerin demokrasi açısından önemi üzerinde durulmasına, kentleşmenin bunalımları yaşanmaya başlamasına karşın belediyeler büyük ölçüde tek parti dönemindeki yapılarını sürdürmüşlerdir. Belediyelerin siyasal gündemde önemli yer tutması 1973 yılı seçimlerinden sonra olmuştur. Bu seçimlerde ilk kez büyük kentlerde ve merkezi yönetimlerde iktidar farklı partilerin eline geçmiştir. Böylece iki seviyedeki yönetim arasındaki çelişki belirgin hale gelmiş ve yerel yönetimlerin sorunları siyasal gündemde önemli yer işgal etmeye başlamıştır.

Merkezi yönetimler, bir yandan yerel yönetimleri mali yönden güçsüz tutarak, diğer yandan vesayet yetkilerini aşırı ölçülerde kullanarak, bu yönetimlerin kamu oyundaki desteklerini azaltmaya çalışmışlardır. Yerel yönetimler ise kaynak sağlayabilmek için bir yandan konu etrafında siyasal eylemlere girişirlerken diğer taraftan TEK ve Sosyal Sigortalar Kurumu gibi kurumlara yatırmaları gereken paraları yatırmayarak kaynak yaratmaya çalışmışlardır. Merkezi hükümetin vesayet denetimindeki aksaklıkları bir politik getiri sağlayacak biçimde sergilemişlerdir. Bu ortamda büyük kentlerin yönetimini elinde tutan sosyal demokrat belediyeler, bir yandan uygulamalarından elde ettikleri deneyimlerle diğer yandan merkezi yönetimle yaşanan çatışmaların verdiği esinlerle bir belediyecilik ideolojisi geliştirmişlerdir. Bu ideolojinin değişik boyutları, demokratiklik, üreticilik, kaynak yaratıcılık, birlikçilik, toplumsal tüketimi örgütleyicilik ve kural koyabilme olarak özetlenebilir. Bu gelişmeler yerel yönetimi Türkiye'de üzerinde düşünülen bir konu haline getirmiştir. 1977 yılındaki yerel seçimlere partilerin önemli bir kesimi özel bir yerel yönetim programı hazırlayarak girdiler. Kampanya sırasında partilerden hiç biri belediyelerin demokrasi bakımından önemini açıkça yadsımıyordu. Farklar daha çok hizmet üretimini ön plana çıkarmak ya da demokratikleşmeyi ön plana çıkarmak biçiminde oluyordu. 1977 sonrasının koalisyon hükümetlerine dayalı siyasal ortamı içinde belediyecilik konusunda sağlanan bu düşünsel birikim, bir yasal yeniden düzenlemeye dönüşerek yerel yönetimlerde bir çözüme ulaşamadı. Belediyeler siyasal gerilim noktaları olmayı sürdürdü. 1980 askeri müdahalesi yerel yönetimlere iki açıdan yaklaştı. Bir yandan belediye gelirlerinde bir düzenleme yaparak kaynaklarını bir miktar artırırken, diğer yandan belediye başkanlarını ve meclisleri görevden alarak siyaset dışı kıldı. Büyük kentlerde de bu kentlerin etrafında oluşmuş çok sayıda belediyenin ve köyün tüzel kişiliklerini kaldırarak büyük bir tek belediye altında topladı. Eski çevre belediyeler birer belediye şubesi haline geldi. Soruna tamamen hizmetleri üretmede etkinlik ve tek elden koordinasyonu sağlamak açısından yaklaşıldı, yerel yönetimlerin demokratiklik ve katılım boyutu, toplumda bu konularda yaratılmış birikim gözardı edildi.

Böyle bir birikim sonrasında, ANAP 1983 genel seçimlerinde merkezde, 1984 yerel seçimlerinde de hemen hemen tüm büyük kentlerde iktidara geldi. Belediyeler bakımından üç önemli değişiklik getirdi. Birincisi yerel yönetimlerin gelirlerini önemli ölçüde artırmasıdır. Bu artışın hangi kaynaklarla sağlandığı üzerinde daha sonra duracağım. İkincisi metropoliten alanlarda anakent belediyesi ve ilçe belediyesinden oluşan ikili bir belediyeler sistemi oluşturmasıdır. Böylece askeri dönemdeki çok merkezileşmiş büyükkent belediyelerinde katılımcı bir yapının yaratılacağı izlenimini doğurmuştur. Üçüncüsü İmar Yasalarında yaptığı bir değişiklikle yerel yönetimleri imar planlarını onamada tek yetkili kılmasıdır. Bu üçüncü noktada yaptığım genellemenin tam doğru olmadığını biliyorum. Yeni yasada merkezi hükümet isterse yerel yönetimleri eskisinden de güçsüz kılan bazı doğrudan müdahale yetkilerini elinde tutmaktadır.

Bu dönemde benim demokratikleşme bakımından önem verdiğim bir başka gelişme oldu. O da yargı denetimiyle ilgili. İdare Mahkemeleri ve Danıştay imar planına ilişkin olarak kent hemşehrilerinin başvuruda bulunabileceğini kabul etti ve bir çok konuda yürütmeyi durdurma kararı verdi. Yani çıkar ilişkisini bir çok Avrupa ülkesinde olduğu gibi geniş olarak yorumlamaya başladı. Bu gelişmeyi ANAP'tan ayrı tutuyorum. İki nedeni var. Birincisi ANAP'ın bu gelişmeleri durduracak bir yasa tasarısı hazırlamış olmasıdır. İkincisi, yargı organının bu genişletmeye muhtemelen Bölge İdare Mahkemelerinin kurulması ile kapasitesinin artması dolayısıyla olanak bulması ve bu kapasite artışının da ANAP öncesinde gerçekleşmesidir.

ANAP getirdiği bu düzenlemeleri, benimsediği liberal siyaset çizgisinin bir sonucu ve uygulaması olarak sundu. Söz konusu düzenlemeler beş yıldır uygulanıyor. Üzerinde araştırmalar yapıldı, deneyler birikti. Şimdi sorabiliriz; daha demokratik, halka daha az yabancılaşmış bir belediye ortaya çıktı mı? Bu belediye içinde halka güven veren denetim mekanizmaları kurulabildi mi?

Böyle bir değerlendirme yapabilmek için önce değerlendirmenin dayanacağı ölçütleri ya da kuramsal çerçeveyi oluşturalım.

Değerlendirme çerçevesi

Bu tartışma için öncelikle gereksinmemiz olan çerçeve ANAP dönemi yeniden düzenlemesinin niteliğinin ne olduğunun belirlenmesidir. Bu belirleme, bize ANAP düzenle-

melerinin sadece hizmetlerin daha "etkin" gö-
rülmesi için mi yapıldığını, yoksa kararların
verilmesinin yerelleştirilmesi ile daha demok-
ratik bir yapıya geçişin amaçlanıp amaçlanma-
dığını ortaya koyma olanağı verecektir. Mer-
kezi yönetim ile yerel yönetim arasındaki iş bö-
ümünün yeniden tanımlanması söz konusu ol-
duğunda düzenleyiciler iki tutum arasında seç-
ne yapma durumunda kalmaktadırlar. Birinci
utum "deconcentration"dur. Bu seçenekte
merkez karar yetkilerini ve denetimi elinde tu-
arak kendine bağlı yerel örgütlere yetki devri
yaparak, hizmetlerin toplumun gereksinmele-
ine daha uygun biçimde verilmesini sağlar. Bu
yolla da karar süreçlerinin yerelleşmesi konu-
unda doğabilecek baskıları zayıflatır. İkinci
utum "devolution"dur. Bu halde belli konu-
arda karar yetkileri göreli olarak özerk ve se-
im yoluyla oluşmuş organlara, yerel kurum-
ara devredilir. Birinci halde merkezin bir ye-
inden yönetimi söz konusuyken ikinci halde
erçekten bir yerel yönetim söz konusudur.
Yapılan bir yeniden düzenlemenin demokra-
iklik yolunda bir adım olup olmadığını sap-
amak için öncelikle bu iki tutumdan ayrıntılı
olarak belirteceğim üzere söz konusu düzen-
eme ancak sınırlı bir "devolution"dur.

İkinci olarak geliştirmemiz gereken çerçeve
kurulan büyükkent yönetiminin niteliği ve se-
eneklerine göre konumudur. Metropoliten
alanların gelişmesi kendi dinamiğine bırakıl-
lığında bir ana belediye ve çevresinde daha kü-
ük belediyelerden oluşan bir yerel yönetim-
er ağı doğmaktadır. Nitekim 1980 öncesinde
stanbul Belediyesi etrafında 36 belediye bu-
unuyordu. Böyle bir sistemde gerekli koordi-
asyonun sağlanabilmesinin üç farklı yolu var-
ır. Bunlar yerel tüzel kişiliklere en çok saygı-
olandan başlayarak şöyle sıralanabilir. Be-
ediye birlikleri kurulması, belediyeler arası bir
ederasyonun oluşturulması ve belediyelerin
irleştirilmesidir. Birinci seçenekte belediyeler
üzel kişiliklerini ve karar bağımsızlıklarını ko-
urlar, ikinci seçenekte bazı karar alanları üst
elediyeye devredilmiştir, bu alanlarda karar
ağımsızlığı kalmamıştır. Üçüncü seneçenek-
e ise yerel belediyelerin tüzel kişilikleri yok ol-
muştur. Tüm kararlar merkezileşmiştir. Nor-
mal bir demokratik rejim işleyişi içinde bek-
enilebilecek çözüm, belediyeler birliklerinin
luşmasıdır. Nitekim İstanbul'da da 1979 yı-
nda böyle bir birlik oluşturulmuştu. Metro-
ol belediyelerinin kendi seçmeleriyle diğer se-
eneklere razı olması oldukça zordur. Nitekim
980 askeri müdahalesinden sonra belediyeler
irleştirilerek üçüncü seçeneğin uygulanmaya
aşlaması olağanüstü koşullarda olmuştur.
ANAP düzenlemesi ise bu federal sisteme ya-
i ikinci seçeneğe geçiştir. Bu belediyeler açı-
ndan ancak bir ikinci iyidir.

Böyle bir değerlendirme için bir üçüncü çer-
eveye gereksinmemiz var. O da yerel yöne-
imlerin demokratikliğinin hangi ölçüte göre
deleneceğidir. Yerel yönetimlerle merkezi
önetimler arasında çelişkinin hızlandığı dö-
emde Türkiye'de demokrasiden yana olan
üçler arasında yerel yönetimlerin güçlendi-
ilmesinin otomatik olarak demokratikleşme-
sağlayacağı yolunda bir kanı yaygınlaşmış-
r. Bu kanının yaygınlaşmasında ileri sürü-
n temel sav vatandaşın Ankara'dakine he-
p soramayacağı oysa belediyelerde yöneti-
leri hergün görerek hesap soracağı, bu yol-

la da karara katılmış olacağıydı. Artık bu kanı ülkemizde de sorgulanmakta, demokratikleşme daha ayrıntılı ölçütler açısından sınanmaktadır. Gazetelerde yerel yönetimlerin demokratikliği konusunda yazılan yazılarda şu tür sorular sorulmaya başlamıştır. Merkezdeki 20-30 kişilik bir guruptan alınan karar yetkisinin yerel 20-30 kişilik bir gruba ya da yerel bir kişiye aktarılmasıyla ne değişmektedir? Özellikle büyükkentlerde halk nasıl karara katılacak, belediyeleri nasıl denetleyecektir? Beş yılda bir seçim sandığına giderek 30-40 kişiyi seçerek mi? Sokaktaki vatandaş belediyelerin ihalelerini nasıl izleyecek, olumlu ya da olumsuz tepkisini nasıl gösterecektir? Kuşkusuz bu soruların sorulmaya başlaması olumlu bir gelişmedir.

Bir yerel yönetim deneyinin demokratikliğini sınamak için iki grup ölçüt geliştirilebilir sanıyorum. Ölçütlerin birinci grubunu demokratiklik için önkoşullar, ikinci grubunu da içerikler olarak adlandıracağım. Önkoşulların birincisini hukuk devleti kurallarına uygunluk olarak tanımlayacağım. Bir batı toplumu için çok doğal sayılan ayrıca söz etmeyi gerektirmeyecek olan bu koşula ben çok önem veriyorum. Nedeni bu konuda toplumumuzda bir ikili ahlakın yaygınlığıdır. Bu ikili ahlak yerel yönetimler üzerinde hukuk devleti kuralları dışına çıkmak için güçlü bir baskı yaratıyor. Toplumumuzda bir belediye başkanının başarısı, biraz da hukuk dışı yollara başvurarak iş bitirmesi ile ölçülüyor. Adeta hukuk içi yollarla iş başarılamıyacağı inancı topluma yerleştirilmiş. Eğer hukukumuz gerçekte böyle ise rasyonel bir insan için başvurulması gereken yol hukuku iş yapılabilir hale getirmektir. Oysa bizde gelişme başka türlü oluyor, belediye başkanlarının yasaların yanından geçerek, arkasından dolaşarak, kişisel riskler de alarak iş bitirmesi isteniyor. Bu tutum topluma belli bir caka ile kabul ettirilebiliyor. İşte bu noktada ilginç bir ahlak ikiliği ortaya çıkıyor. Bu uygulamadan bizzat zarar gören kişi hukuka sığınıyor, hakkını bu kanallar içinde arıyor. Ama kendisi doğrudan etkilenmeyen kişi bu hukuk dışlığa boş veriyor onu başkanın başarısı hatta kahramanlığı olarak değerlendiriyor. Böylece hukuk dışı kalmak geniş destek bulan bir başarı haline geliyor.

İkinci önkoşul yönetimin ve karar süreçlerinin saydamlığıdır. Merkezi yönetimlerde bazı özel konularda kararların gizliliğinin gerekeceği savunulabilirse de yerel yönetimlerde onu savunmak olanağı hiç yoktur. Bu yönetimlerin gizlenebilecek karar alanları bulunmaz. Bir yerel yönetimde buzlu camlar arkasında kalmış karar süreçleri varsa, bu kararlara ilişkin yolsuzluk kuşkuları doğar, belli grupların büyük kitle aleyhine korunduğu inancı yaygınlaşır. Belki bunlardan daha da önemli olanı, yerel yönetimler üstünde, merkezi yönetimden daha başarılı biçimde, kurulması beklenen demokratik denetimin gerçekleşemez hale gelmesidir. Yerel yönetimlere demokratiklik açısından tanınan üstünlük yok olur.

Üçüncü önkoşul kentlinin karar odaklarına ulaşabilmesi ve onu etkileyebilmesidir. Eğer kentli bu karar odaklarına ulaşamıyorsa onun için yerel yönetim ile merkezi yönetim arasında bir fark kalmaz. Yerel yönetimin varlık nedeni ortadan kalkar.

Bu üç önkoşulu gördükten sonra içerik ile ilgili ölçütleri ele alalım. Bu konudaki birinci koşul halkın karara katılmasıdır. Genellikle bilinmektedir ki halkın belediye meclisi üyelerini seçmiş olması karara katılmayı sağlamakta yeterli olmamaktadır. Yerel demokrasi ancak mahalleler düzeyinde halkın yerel yönetime katılmasına olanak tanınan yerlerde güçlenir.

Katılma konusunda da açıklık getirelim. Önce katılıma sadece araçsal olarak bakmamak gerekiyor. Araçsal bir bakış açısıyla katılım, halkın isteklerini yönetime yansıtmanın ve bu isteklere uygun hizmet üretmenin etkin bir yolu olarak görülebilir. Bu pay almak için bir katılımdır. Kuşkusuz bu katılımın da etkinliği, hakça dağılımı sağlama açısından olumlu yönleri vardır. Ama sanıyorum ki demokratik katılımın bunun ötesine geçen bir yönü olmalıdır. O da yaratıcı üretimin heyecanına katılmadır. Bir belediye başkanı hangi güdülerle başkan oluyorsa katılan da o güdülerle, birlikte bir şey yaratmanın doyumunu tatmak için katılmalıdır. Bu bir yaşam biçiminin parçası haline gelmelidir. Siyasetin toplumda yücelmesinin yolu da budur.

Bu katılımı sağlamanın kolay olmadığını biliyorum. Değişik güçlükler bir arada bulunuyor. Önce kentlerimizde beklenilenin aksine seçimlere katılım köylerden düşük oluyor. Bu bize bir yandan bu günkü siyaset yapma biçiminin katılımı özendirmediğini gösteriyor, diğer taraftan katılımı geliştirilmesi gereken bir demokratikleşme projesi haline getiriyor. Halkın bugün katılım eğiliminin güçsüz olması ondan vazgeçmemizi gerektirmiyor. Eğer halka sunulan katılım araçsal düzeyde ise, hatta daha kötüsü, angaryaya katılım halinde ise katılması için neden kalmıyor. Katılımın yerel yönetimlerde gelişmesinin en önemli engellerinden biri bugünkü siyasal partilerimizin yapısı oluyor. Partilerin merkezdeki kadroları mahalle düzeyindeki katılımın yerel yöneticilere sağlayacağı güçten çekiniyorlar, bu tür örgütlenmelerin gelişimini engelliyorlar. Bunun ötesinde partilerin yerel örgüt başkanları ile belediye başkanlarının parti içindeki değişik gruplardan gelmesi içten içe, bir çatışmanın sürdürülmesi, merkezin denetiminin kolaylaştırılması için isteniyor. Katılım modeli salt araçsal olarak ele alındığında, yani paylaşım açısından yaklaşıldığında kıt kaynakların bölüşülmesinde gerilimler yaratıyor.

ANAP'ın 1984 yılında yaptığı düzenlemelerin belediyeleri demokratikleştirmediği, tersine belediye başkanlarının keyfi yönetimlerine yolaçtığı savlanıyor.

Çağımızda demokratikliğin ikinci ölçütü çoğulculuğudur. Demokratik süreçlerin bir çoğunluk diktasına dönüşmesini haklı gösterecek nedenler bulunamaz. Çağımızda azınlık görüşlerinin duyulmasına olanak tanınması demokratikliğin temel kuralı. Ama yerel yönetimler bakımından konunun özel bir yanı var. Bu görüşlerin beğendikleri yaşam biçimlerini sürdürebilmeleri, kişiliklerini bu görüşleri etrafında gerçekleştirebilmeleri için kent içinde bir mekana sahip olmaları gerekiyor. Kentin planlaması ve yönetiminin kent mekanının düzenlenmesinde çoğulculuğa izin verici bir tutum benimsemesi isteniyor. Planlamanın ve yönetimin gerekçelerini bu gruplar üstünde baskı aracı haline dönüştürmemesi bekleniyor. ■

Ed.Notu. Sayın İlhan Tekeli'nin 1984 sonrasında belediye yönetimlerinde yapılan yeniden düzenlemeler üzerine demokratikleşme açısından değerlendirmesini gelecek sayımızda yayınlayacağız.

Prof.Dr. Ruşen Keleş

BELEDİYELER ÖZERKLEŞTİ Mİ?

*Yönetim ve hukuk geleneklerimizle bağdaşmayan **girişimleri**, yerinden yönetimlerde yerel halkı daha çok söz sahibi kılma amacından çok belli çıkar çevrelerine daha çok kaynak aktarabilmenin yöntemleri olarak değerlendirmek doğru olur.*

Bütün askeri yönetimlerde olduğu gibi, 12 Eylül müdahalesiyle yerel yönetimlerimizin özerkliği de ağır bir darbe yedi; 1980 öncesindeki karmaşada payları olduğu gerekçesiyle, belediyelerin tüm seçilmiş organlarının görevlerine son verildi. Olağanüstü dönem, kendisinin kurup yasallaştırmış olduğu bir hukuk düzeniyle, 1961 Anayasası'nın "yerinden yönetim" kuralını fiilen yürürlükten kaldırdı. Ve bu durumun daha sonra da devamını sağlamak amacıyla, yeni anayasanın 127. maddesine, yerel özerklikle bağdaştırılması kolay olmayan hükümler kondu.

12 Eylül yönetiminin, Türk belediyeciliği için attığı olumlu adım, kuşkusuz, devletten belediyelere aktarılan kaynakları ciddi ölçülerde artırmış olmasıdır. Bunun da, belli bir görüş ve felsefenin geçerli kılınmasını sağlamayı amaçladığını görmek zor değildi: Bu kaynaklardan yararlanarak, belediyeler hizmet işlevlerine ağırlık vermeli, yerel hizmet üretmekle yetinen kuruluşlar olarak kalmalı, siyasal işlevlerini olabildiğince unutmalı, kısaca, "depolitize" olmalıydılar.

1983 sonlarında iktidara gelen ANAP hükümeti, sivilleşme ve demokrasiye yeniden dönüş atmosferinde, bir yandan belediye gelirlerinde daha büyük artışlar sağlarken, bir yandan da, merkezin, yerel yönetimler üzerindeki gözetim ve denetiminin azaltılmasına çaba harcadığı izlenimini kamuoyunda yaratmak istemiştir. ANAP iktidarı, acaba, 12 Eylül yönetiminin, kamu hizmetlerine ilişkin tüm yetkileri merkezde ve merkezin taşradaki ajanlarında toplama politikasından ne ölçüde uzaklaşmış durumdadır?

Başbakan ve ANAP sözcüleri, "desantralizasyon" kavramını sık sık kullanmakta; demokrasinin, belediyeleri daha da güçlendirerek sağlam temellere oturtulacağı savını yinelemektedirler. Batı dünyası ile bütünleşmeye kültürel ve sosyo-ekonomik bir sorun olarak değil, fakat tüzel ve siyasal bir konu olarak bakmakta olan bir hükümetin, bu bütünleşme sürecinde yerel yönetimlerin güçlendirilmesine önem veriyor gözükmesi, kendi felsefesi açısından tutarsız sayılamaz.

Belediyelerin fen ve sağlık personelinin atanmasında, belediye meclislerinin imar planlarına ilişkin kararlarının kendilerince onaylanmasıyla yetinilmesinde, İSKİ gibi kuruluşların genel karar organı işlevlerinin belediye meclislerine bırakılmasında hükümetin almış olduğu tavır, gerçekten, yerel yönetimlerden yanadır. Ama ne var ki, bu tür sayılı örnekler, belediyelerimizi, merkeze aşırı ölçüde bağımlı olmaktan kurtarabilmiş değildir. Merkezi yönetim, belediyeler üzerinde, hem tüzel, hem de fiili olarak kapsamlı denetim ve gözetim yetkilerini kullanmayı sürdürmektedir. Merkezdeki birtakım fonların parti çıkarı gözetilerek belediyelere aktarılması da, örtülü bir vesayetin varlığını sürdürmekte olduğunun kanıtıdır.

Bunun gibi, 3194 ve 4494 sayılı yasalarda, imar planlarının yapılmasına ilişkin öyle hükümler yer almıştır ki, bunlara bakarak, siyasal iktidarın, gerçekte, belediyeleri, imar ve planlama konularında özerk kılmaktan hiç de yana olmadığı açıkça söylenebilir. Bu hükümler, merkezi yönetime, belediyelerin imar planlarını, onlara danışmak gereğini bile duymaksızın, merkezi yönetimin yapmasına, onaylamasına ve uygulamasına olanak vermektedir. Ayrıca, merkezi yönetimle belediyeler arasında sanki bir alt-üst ilişkisi varmış anlayışının türlü belirtilerine tanık olmaktayız. Örneğin, yerel yönetimleri güçlendirme kararında olduğunu her fırsatta yineleyen bir hükümetin çıkardığı bir yasa ile, imar planlarında kimi kamu hizmetleri için yer ayırmak amacıyla, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın belediyelere "talimat" verebileceğinin kurala bağlanmış olması ilginç bir çelişki değil midir? Bu durumda, belediyelerimizin, yerinden yönetilmekte olduğunu söylemek bize biraz abartma gibi görünmektedir.

Öte yandan, kimi yapıların, belediyelerden ruhsat alma zorunluluğu dışına çıkarılmak istenmesi, yeminli özel teknik bürolar kurulması gibi, yönetim ve hukuk geleneklerimizle bağdaşmayan girişimleri de, yerinden yönetimlerde yerel halkı daha çok söz sahibi kılma amacından çok, toplumdaki belli çıkar çevrelerine daha çok kaynak aktarabilmenin yöntemleri olarak değerlendirmek doğru olur.

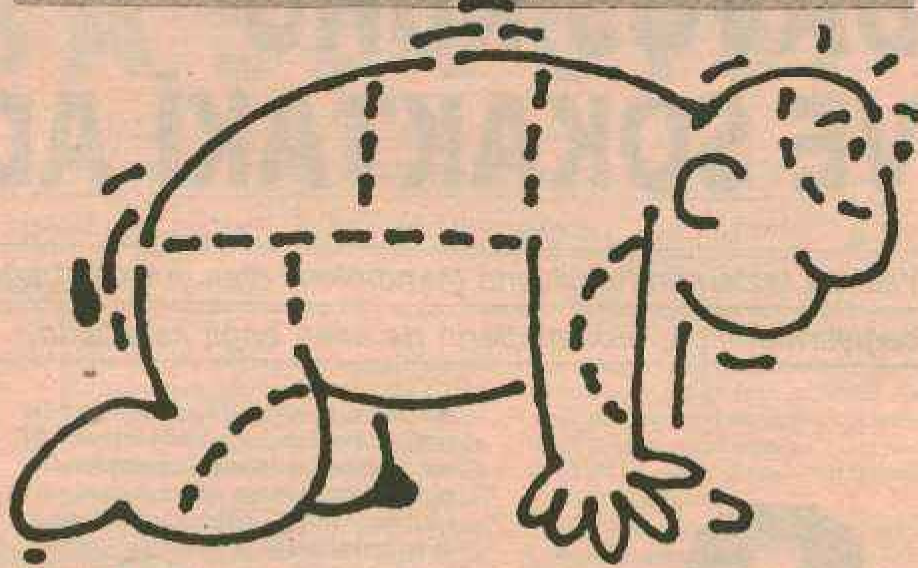
Merkezde ve yerel düzeyde bürokrasinin azaltılmasından asıl amaç, açıkça görülmektedir ki, bu kaynak aktarma işindeki engellerin ortadan kaldırılmasıdır. Ne var ki, kimi belediyelerin hesapsız ve plansız harcamaları, merkezi bürokrasiyi bile bir geriye dönüşün hazırlıklarını yapmaya zorlamış bulunuyor. İlk olarak, devlet kaynaklarından be-

▼ **Belediye hizmeti nerede kaldı?** Yerel kamu hizmetlerinde kamu yararının yerini bireysel çıkarların çoğaltılması alınca, sokaklarımız çukur ve çöp doldu.

diyelere ayrılan payların miktarı az da olsa
zaltılmış, sonra da, belediye hesap işleri mü-
ürlüklerinin bakanlıklara bağlanması yolunda
azırlıklar yapılmıştır. Bu tür girişimlerin,
zerk yerel yönetim ideali ile bağdaştırılması-
a herhalde olanak yoktur. Nitekim, yerel yö-
etimlerle ilgili düzenlemelerden bir çoğunun,
nayasa yargısı karşısında yürütme olanağını
tirdikleri göze çarpmaktadır. Bir başka deyiş-
, özerk ve güçlü yerel yönetimlere, ANAP
tidarı değil, Anayasa Mahkemesi sahip çık-
aktadır.
Çağdaş belediyecilikte, kaynakların akılcı
r biçimde kullanılması, kaynakların artırıl-
asından da önemli bir konudur. Kimi bele-
yelerimiz, özelleştirme adı altında kaynak sa-
rganlığı yaratmış, enflasyonu da körükle-
işlerdir. Hiçbir gerekçesi olmadan, bazı bü-
ik kentlerde, kaldırımların birkaç ay ara ile
külüp, taş renklerinin değiştirildiğine tanık
duk. Bunun gibi, daha açıldığı anda çukur-
rla dolu olduğu görülen alt geçitleri yapan
klenicilerin cezalandırılmaları gerekirken,
düllendirilmiş oldukları kamuoyuna duyurul-
uştur. Bütün bunlar, bireysel örnekler ol-
aktan ötede, belirli bir devlet ve kamu hiz-
eti anlayışını yansıtan, kamu yararını değil,
reysel çıkarları en çoğa çıkarmağa yönelmiş
gulamalardır.
Belediyelerde yolsuzluk iddialarına yanıt
arak, belediyecilerimizin, karşılarında çok sa-
da denetleyici kurumun ve kuruluşun bulun-
ğunu öne sürmeleri yeterli bir savunma ola-
az. Çünkü, "yolsuzluk ve kayırma teknolo-
"ndeki son gelişmeler, sözü edilen bütün de-
tim mekanizmalarının dışında yer almakta-
r. Denetlemekle görevli olan kuruluşların
üne, sadece, açığa vurulabilen ve onların
katine sunulan konular gelmektedir.
Çağdaş belediyecilik, belediyelerin, halka
kça ve doğru olarak hesap vermeleri esası-
dayanır. Oysa, görülmektedir ki, iktidar
rtisinin yerel yönetim anlayışı, her türlü de-
imi dışlayan bir liberalleşmeyi amaçlamakta
bunu gerçekleştirebilmek için akla gelen her
ünü vermeyi göze alabilmektedir. Bu anla-
n gereği olarak, yerel kamu hizmetlerinde
mu yararının yerini, çoğu kez bireysel çı-
ların en çoğa çıkarılması almıştır. Gecekon-
ların affı amacıyla çıkarılan yasanın kurdu-
yeminli özel teknik bürolar, özde, kamu-
yani belediyece görülmesi gereken bir hiz-
i, özel bürolara bırakmakla, hizmeti esas-
lçülerde aksatmıştır. Bu örnekte olduğu gi-
belediyenin etkinlik alanını daraltmak, ye-
den yönetimlerden yana olmakla bağdaşma-
bir tutumdur.
Öte yandan, birçok belediye, günümüzde,
kent statüsü kazanmayı, yeni kaynaklar
arabilmek için bir araç olarak görmeye
lamışlardır. Dünyanın başka yerlerinde gö-
neyen bir hızla, kentler, anakent olma ya-
na sokulmuşlardır. Merkezden belediyele-
belediyelerden de özel çıkar kümelerine
nak ve çıkar aktarımının bir yöntemidir bu.
n dönemde, toplumun çıkarlarıyla çeliş-
te olduğuna kuşku yoktur. Böyle bir an-
, yerel yönetimi bir amaç olarak değil, araç
ak görmeye dayanır. Görülmektedir ki, si-
l ve ekonomik anlamda ülke çapında de-
rasi çağdaş anlamda var olmadan, gerçek
nda yerel yönetimden ve yerel demokra-
n söz edilemiyor. ■

SÖZÜM SANADIR

İnsanın parça parça satılışı...

İş geldi, böbrek hırsızlığına dayandı.

İşsiz bir Türk'ün böbreği, İngiltere'de yapılan bir operasyonla zengin bir Libyalı'ya satıldı.

Olayın aslı bir alışveriştir. Kapitalizmin yadırgamaya hiç de hakkı olmayan bir alışveriş. İngiltere Başbakanı Margaret Thacher, olayı öğrenince yüzünü buruşturup "çok çirkin bir iş" demiş. Basına öyle yansıdı. Bize kalırsa, hemen tepki göstermeyip biraz daha düşünse belki de yüzünde bir gülümseme belirirdi. Belki de "neden bu işi biz düşünmedik de böyle kendiliğinden organ pazarı gelişiyor?" diye düşünürdü de bir danışmanına incelesin diye görev verirdi.

Tam bizim "iş bilirici"lere göre işlerden biri. Memleketin orasına burasına bakıp da "daha satılacak neler var?" diye düşündükleri sırada öyle bir akla gelmedik pazar çıkıverdi ki durun hele.

"Satılık böbrekler".

Temiz mal. Az kullanılmış. Düzgün şecere kartı. Genetik sağlamlık testi belgesi.

Öyle bir iş alanı ki ne işçi çalıştırmaya gerek var, ne fabrika kurmaya. Havadan etkilenmez, hammadde gerekmez. Aman ki aman. Tatlıdan tatlı bir iş.

"Yapmayın canım, artık bu kadarı olmaz, böyle insanları parça parça satıp" falan demekte acele etmeyin. Erbabı onları bir güzel düşünür.

Bir süre sonra şöyle sözler duymaya başlarsınız:

"Bırakalım da insanlar ölsün mü? İşte organ nakilleri gelişti. Birinin eksiğini ötekinin fazlası karşılıyor, fena mı? Hem işte, doktorlar da söylüyor, iki böbrek fazla, birisi de insanın ömrünün sonuna kadar yetiyor da artıyor. Neymiş kötü olan? İşin alışverişi mi? Alışverişin neresi kötü? Biz insanların böbreklerini değerlendiriyoruz. Şimdi yok pahasına satılıyor, kaçakçılığı yapılıyor, devlet vergi alamıyor. Biz serbest bırakıyoruz. İsteyen serbest pazarlık sistemiyle böbreğini satabilir. Böbreğini satar, vergisini verir, fena mı?"

Baştan biraz tepki olur. "Canım, bu nasıl bir kepazeliktir, artık insanın böbreği de satılır mı?" falan denir. Sonradan birilerinin aklı yatmaya başlar. Derken başka organların satışı da tartışmaya açılır, ufaktan ufaktan alışılır, arkadan özel organ mağazalarının bulunduğu lüks bir alışveriş merkezi açılır.

Duruma uygun reklâm spotları bulunur.

EVİNİZ BELİNİZDE.

İÇİNİZDEKİ FAZLALIK DIŞINIZDAKİ EKSİKLİĞİ TAMAMLAR.

Hem neden sadece böbrek? Hele, çift organlara bir bakalım. İç organlardan akciğerler, böbrekler (satıldı), böbreküstü bezleri, testisler, overler...

Dur hele, bu "testis" konusu pek parlak bir gelecek vadediyor gibi.

Öyle ya, ünlü "testosteron" hormonunun yapıldığı yer değil mi bu? Doğrusu ya, yüzyılımız kapitalizminin sex-şiddet-müzik figürüyle pek çakışıyor. Kim daha erkek, daha çok erkek olmaz istemez? İstemezse ona da süper çalışan bir "over" buluruz. O da kadınlık hormonunun yapıldığı yer, "östrojen üretimi".

Hem neden hep "iç organlar?" Çift organların dışarda olması ne bakımdan güçlük yaratıyor olsun? Görünüş mü? O kolay. Estetik cerrahisi sağolsun.

Her şeyin kolayı var, sen paradan haber ver.

Hele yüklü rakamlar bir konuşsun, dolarlar, marklar, sterlinler çantadan çıkıp da masanın üzerine serilsin, bak bakalım neler oluyor.

Tıp teknolojisi daha ilerleyip de organların kimbilir ne kolay yöntemlerle alınıverdiği dönemler gelince bu işlerin de ne piyasası olur ama.

Kapitalizm bu. Yer buldu mu yayılır, mal buldu mu bayılır. Şimdiye kadar hastalardan gününü gün ediyordu, bundan sonra sağlamlar da pazarda.

Hadi bakalım, batak firmalara, zararda şirketlere yeni fırsatlar çıktı.

İnsan haklarına yeni bir ara başlık da koymak gerekli: "İnsanın yaşarken parçalanmamak hakkı."

Bilim-kurgu demek istiyorum ama içimden gelmiyor ■

Herkül Millas
Atina

DAVOS RUHU VE SOKAKTAKİ ADAM

Yıllarca tezlerinin haklılığına inandırılmış olan yurttaş, bağnazlığını ve peşin yargıların değiştirmedikçe, hükümetlerin de elleri bağlı kalacaktır.

Sokaktaki adam" derken "orta Yunanlı" ve "orta Türk" demek istiyorum. Ama öyle bir "ortalama" insan tipi var mı? Genellemelerin sakıncalarını bile bile gene de kimi zaman sözü fazla uzatmamak için ya da "genel" bir durumu açıklamak için kullanıyoruz bu "prototip"leri. Kendilerini bu "ortalamaların" içinde görmeyen okuyucudan peşin özür dilerim.

"Davos ruhu" sözünü kullananlar bu iki sözcüğü bir yolunu bulup tırnak içine almaktadırlar; ya hafif alaylı gülümsemeyle ya ses tonunu değiştirip bu iki sözcüğü tümcenin öteki bölümlerinden ayrı tutarak: "Sözüm ona Davos ruhu" der gibi. Davos ruhunu fazla ciddiye almak bir yerde saflık belirtisi sayılmaktadır, hem Türkiye'de hem Yunanistan'da.

Ege, Kıbrıs, azınlıklar, AT gibi sorunların pazarlığı yapıladursun, bugün hiç olmazsa gelecek kuşakları, gelecekteki Türk'ü ve Yunanlı'yı aynı kısır döngülerin içine hapsetmemeye çalışmalıyız.

Sokaktaki adam bürosuna varıp gazetesi için yazı yazdığında da aynı tutumu görüyoruz. Her iki ülke basını genellikle (tümü değil doğal olarak) aynı kuşkulu yaklaşımı izlemektedir. Ruhların yaşlanmadıklarına olan inancımızdan mıdır, kim bilir, ruhun gelişip gürbüzleşeceğine inanana rastlamak güç.

Sokaktaki adamın bu değerlendirmesi anlaşılır bir sonuçtur. Yaşamı boyunca, okulda, radyoda, televizyonda, gazetelerde Türkiye/Yunanistan konularında hep haklı olduğu aşılandı ona. Ülkesinin görüşünü "makul" görmeye alıştı. Genellikle haklı olduğuna kuşkuya yer bırakmadan inandı. Davos ruhu belirdiğinde de her iki taraf, ne yazık ki aynı şeyi umdu, aynı şeyi anladı: "Karşı taraf iyi niyetten söz etmektedir, demek ki sert tutumuna son verip ödün verecek!"

Ama her iki taraf temel konularda görüşlerini sürdürdüklerine göre düş kırıklığı kaçınılmazdı. Dostluk adına uzatılan eller, bir süre sonra, pazarlığa girişen cambazları (at cambazlarını demek istiyorum) anımsatırcasına, kesintisiz bir tokalaşmaya giriştiler. Oysa ne at satmak isteyen var ne de fiyatı yükseltebilen! "Davos" değerlendirmeleri arasında en yanlış olanı bu gelişmeyi bir "dostluk" başlangıcı olarak gösteren değerlendirmedir. Davos, değil dostluğu sürekli bir barışı bile sağlayamamıştır. En iyi durumda bir ateşkestir; hatta bir ateşkes pazarlığıdır bile denebilir. Yanlış değerlendirmelerden ise her zaman düş kırıklığı doğar.

Bu gelişmelerin politik ve tarihi nedenleri değildir konumuz, sokaktaki adamdır. Bu ortalama adam pasif bir seyirci değildir. Her iki ülkede seçmendir: Oyuyla hükümetleri ayakta tutan ya da bir kağıt parçasını bir kutuya atarak dengeleri altüst edebilecek parlamenter rejimin bir üyesidir. Ve büyük soru şudur: sokaktaki adamın oyunu hesap etmeden, seçmenin inancına ters gelen "ödünü" verebilecek politikacı var mı Türkiye'de ve Yunanistan'da? Sanırım ince dengelere dayanan ve çok az alternatifleri olan Türk ve Yunan iktidarları T/Y ilişkileri konusunda önemli bir "dönüş" ya da bugüne dek "haklı tez" diye savundukları görüşlerinden büyük sapmalar gerçekleştiremezler.

Burada bir kısır döngü söz konusudur: Sokaktaki adam, iktidarların idarecileri tarafından haklı olduğuna, karşı tarafın aşırı isteklerde bulunduğuna inandırılmıştır; şimdi sırasıyla bu sokaktaki adam "ödüne" hazır olmadığından, politikacının uzlaşmacı bir davranışını frenlemektedir. Hiç olmazsa, "iyi niyetine" inansak da, politikacı, oy kaybederim kaygısıyla bu konularda çekingen ve ağır davranmaktadır.

Ateşkesten dostluğa giden iyi ilişkiler yolu hırçınlıkları doğuran "eski" tezlerin ve alışkanlıkların artık bir yana bırakılmasıyla açılabilir. Ama sokaktaki adam buna engeldir. Yıllarca tezlerinin haklılığına inandırılmış olan bu yurttaş, bağnazlığını ve peşin yargılarını değiştirmedikçe, uzlaşmaya ve "ödüne" hazır değilse, hükümetlerin de elleri -idarecilerin kişisel niyetleri ne olursa olsun- bağlı kalacaktır.

Burun kıvırarak karşılanan Davos ruhu, bu açıdan bakıldığında, olumlu ve yararlı bir başlangıca ve "havayı yumuşatmaya" yönelik bir davranışa benzemektedir. Seçmenleri uzlaşmacı kılacak ve anlaşmaların yolunu açacak bir eylem gibidir. Bu ruhun zararlı yanı herhalde yoktur. Davos'un açtığı yolun çok dik bir yamaca yöneldiğini herkes biliyor; ama o tepe aşılmalıdır. Bir yerde çivilenip kalmak herhalde çözümü sağlamayacaktır.

"Engel" diye nitelediğimiz sokaktaki adama dönelim. Davos ruhunu başlatanlar bu engelin bilincindedirler; ve sık sık tekrarladıkları "karşılıklı bir güven duygusu yaratalım" anlayışı bunu göstermektedir. Ama bilincinde olmadıkları çok önemli bir konu var: kendileri de "sokaklarda" dolaşmışlardır, kendileri de o peşin yargıların etkisindedirler. İlişkileri çıkmaza sürenler, bugün her iki devletin kilit noktalarında bulunan idareciler, danışmanlar, bilirkişiler, politikacılar değil midir?

Yani kısır döngü burada başka bir düzeyde gene karşımıza çıkmaktadır: politikacı yok etmeye çalıştığı peşin yargıların etkisi altındadır. Bu çifte kısır döngü, bu Gordium düğümü (kördüğüm de diyebiliriz) nasıl çözülecek? Uzun sürede ülke ve halk çıkarlarının barışla, dostlukla, işbirliğiyle ama en önemlisi uzlaşmacı yaklaşımla (ödün deyin buna hatta "teslimiyetçilik" deyin isterseniz!) sağlandığı anlaşılacaktır. Ulusçu hırçınlıklar kimi ülkelerde çok gerilemiştir. Türkiye ve Yunanistan'ı çevreleyen yeni bir dünyanın gerçekliği daha iyi ilişkileri zorunlu kılacaktır. Sokaktaki adam ise, seçmen ya da başbakan olarak, bu gelişmeyi biraz hızlandırabilir ya da geciktirebilir.

Ege, Kıbrıs, azınlıklar, AT gibi sorunların pazarlığı yapıladursun, bugün, hiç olmazsa gelecek kuşakları, gelecekteki Türk'ü ve Yunanlı'yı aynı kısır döngülerin içine hapsetmemeye çalışmalıyız. Davos ruhu hiç olmazsa bunu sağlamalıdır. Bu ödün değildir, karşılıklılık ilkesi de bu konuda gerekli değildir; çünkü amaç her ulusun kendi çocuklarını özgürce (peşin yargısız) düşünmesini sağlamaktır.

Davos buluşmasından bir yıl sonra bu yılı özetlersek, olumlu bir girişimin yapıldığını, ama en önemli bir konuda, yani eğitim ve okul kitapları konusunda, her iki yanın ama özellikle Türkiye'deki Eğitim Bakanlığı'nın yüreklilikle ve kararlılıkla bu yolda gerekli adımları atamamış olduklarını söyleyebiliriz.

Eğer çocukların beyin yıkanması bir pazarlık kozu olarak saklı tutulacak, aynı kitaplar gene okutulup aynı görüşler her yıl yeniden tazelenecekse, bu konuda ödün(!) verilmeyecekse, gelecekte de, sokaktaki adam dostluk yolunda gene bir engel gibi dikilecektir gelecekteki "Davosçular"ın önüne. ■

''BABA SEVGİSİ''

''Baba sevgisi''nin, kendilerini ''solcu'' sayan kimi kişiler arasında yaygınlaşması düşündürücü. Çünkü bu kişiler, ne olduğu tam belirlenemeyen ''delikanlılık'' gibi kavramları solculuk sayabiliyorlar.

Babalar ve oğulları arasındaki ilişkiler, romanlara konu olabilecek denli karmaşık. Bu ilişkilerde babalar, her zaman sevecen, bağışlayıcı ve koruyucu olmuyorlar. Örneğin, oğlu İsa'nın (peygamber) acılarına kayıtsız kalan babası, onun, çarmıha gerilişinin dokuzuncu saatinde, ''Tanrım, beni neden terk ettin?'' diye haykırışını, karşılıksız bırakır. Oysa, olayı izleyen bir Romalı askere göre o ''gerçekten tanrının oğludur!''

23 Ocak tarihli **Günaydın** gazetesinde, bir başka oğulun babasına yakarışı, manşetten verilmişti. Bu kez, kendisini oğul sayan kişi, milli eğitimde görevli bir öğretmendi. Üzerinde yalnız ''baba'' yazan bir zarfa koyduğu mektubunda, yaşam koşullarının güçlüğünü dile getiriyor, televizyonunu, müzik setini satmasına karşın, geçinemediğini, öğrencilerinden utandığını anlatıyordu. Bu öğretmen, ''baba'' sözcüğünden devleti kastediyor olmalıydı. Her nasılsa bir gazetecinin eline geçen mektubu, yayınlanmıştı.

''Merhametli babalar''

''Baba'' diye adlandırılan kişiler, her zaman acımasız olmuyorlar. Bunlardan biri, basında ve kamuoyunda genellikle bu sıfatla adlandırılan Dündar Kılıç. Bu kişi, Taksim meydanındaki evsiz yurtsuz gariban çocukları, işkembe ve kokoreçle beslermiş. Altı yıl süren hapisten çıktıktan sonra kendisine ait metal fabrikasında, tüm Türkiye'deki hapisanelerde yatan garibanlara dağıtılmak üzere, çaydanlık, demlik ve çay kaşığı yaptırıyormuş. Binlerce kişiye, kendisine ait kömür ocaklarından bedava kömür dağıtırmış. O denli iyi yürekliymiş ki, hapisten çıkması nedeniyle kesilecek kurbanların bile, bir kaç gün fazla beslenip ''şişmanlamalarını?'' istiyormuş. (**Erkekçe**, Ocak 1989, dergide yer alan söyleşide belirtildiğine göre bu kişi, ''babalığı'' kabul etmiyor ve çocuklarından başka ona ''baba'' diyen herkesi vuracağını söylüyormuş. Bazı babalar gibi acımasız olmaması, belki bu yüzden!)

Kendi tanımıyla ''kabadayı'' olan bu kişi, pek çoklarının sevgisini kazanmış. Hapisten çıktıktan sonra yazıhanesi, ''geçmiş olsun'' dileklerini iletmeye gelenlerle dolup taşıyormuş. Bu durumu gözleyen gazeteci, kabadayının yanında çalışanlar arasında, Taksim meydanında evsiz yurtsuzken beslediği çocukların da bulunduğunu belirtiyor. Ayrıca, beslediği, giydirdiği, kömür verdiği diğer kişilerin de bu kabadayıya şükran ve hayranlık duyguları beslediğini, onu çok sevdiklerini düşünebiliriz.

Ancak, onu sevenler arasında, başka nitelikte kişiler de var. Mahkemeden salıverilme kararı çıktıktan sonra Dündar Kılıç'ı kaldığı üniversite hastanesinde ziyaret edenler arasında ''solcu'' sayılan aydınlar, sanatçılar, ünlü yazarlar da vardı. Gazetelerde, bu kişinin ne denli aydın olduğu yolunda yayınlar yapıldı. Kütüphanesinde binlerce kitap olduğu ve en son Eflatun'un **Devlet**'ini okuduğu anlatıldı. Avukatı, ona elini öptürdü. Avukatına göre, bu kabadayının mahkumiyetten kurtulması, Türk adaleti için önemli bir aşamaydı: Böylece, işkenceci baskıların sonuç vermeyeceği kanıtlanmıştı. İşkence yapılan ve idam edilen pek çok kişinin sorunlarına kayıtsız kalan bu avukat, pek çok karışık işe karışmış tek bir kişinin ipten kurtarılmasıyla, adeta hukukta devrim yaptığı kanısındaydı.

Ah bu ne sevgi!

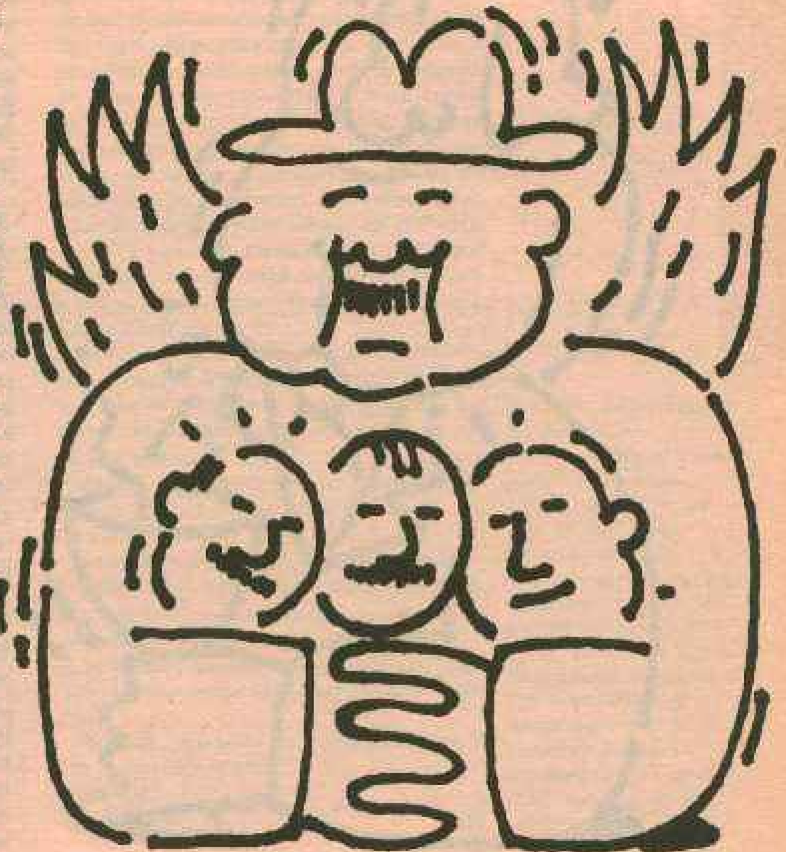
Burada, Dündar Kılıç hakkında açılan davanın haklı olup olmadığını tartışmayacağız. Bu kişi, gerçekten haksız bir suçlamayla karşılaşmış olabilir. Ne diyelim, geçmiş olsun. Bizi ilgilendiren, onun beraat etmesi olayında odaklanan ''baba sevgisi''.

Bu sevginin, özellikle kendilerini ''solcu'' sayan kimi kişiler arasında yaygınlaşması, düşündürücü. Çünkü, bu kişiler, ne olduğu tam olarak belirlenemeyen ''delikanlılık'' gibi kavramları, solculuk yerine sayabiliyorlar. Geniş kitlelere seslenebilen Ahmet Kaya gibi bir şarkıcı, yine ''baba'' olarak nitelendirilen bir başka kişinin (bu kişi de ''babalığı'' kabul etmiyor) bir dönem şoförlüğünü yapmış. Şimdi Ahmet Kaya, İstiklâl Caddesi'ne otomobiliyle ters yönden giderek başkaldırı gösterileri yapıyor.

''Baba sevgisi'', babalık özentisine dönüşebiliyor ve cinsler arasındaki ilişkiye de yansıyor. Kendilerini solcu sayan kimi kişiler, ''kadın hakları da neymiş?'' gibi sorular sorabiliyorlar. Bu türün prototipi olarak gözümüzün önünde ısrarla Ahmet Kaya canlanıyor. Bu kişi, ''feodal değerlerini'' koruduğunu söylüyor. Feodal değerlerin içinde kadın dövmenin de olduğu ileri sürülebilir. (Geçtiğimiz günlerde, biri ünlü türkücü iki SHP milletvekili, eşlerini ''avratlarımız'' diye nitelendirdikleri için, Almanya'daki yurttaşlarımızca protesto edilmişler.)

Baba sevgisinin boyutları nereye varabilir? **Erkekçe** dergisinde yeralan söyleşide Dündar Kılıç, bir kabadayı olarak tüm önemli görevlere talip olduklarını belirtiyor. Çünkü, işgal döneminde bir Osmanlı zaptiye nazırı, büyük postanenin korunmasını 8 kabadayıya vermişmiş!

Yaşanan güç koşullar içinde, kimi kişilerin başkaldırı duyguları kabadayıca davranışlara kanalize olabilir. Topluma bir tür başkaldırıyı simgeleyen kabadayıca davranışlar, çekicilik kazanabilir. Ancak unutmamak gerekiyor, toplumların yaşamlarında önemli atılımları, anlamsız başkaldırı davranışı içindeki kişiler değil, örgütlü ve birbirlerine karşı saygılı kadınlar ve erkekler tarafından gerçekleştirildi. ■

Çankaya seçkinleri

"Devletle sanat ve edebiyat arasındaki soğukluğu" giderecek süreç tıngır mıngır ilerlerken, Çankaya davetinde yenilip içilenler daha hazmedilmeden, aynı devletin Cizre'nin Yeşilyurt köyünde yurttaşlarına insan boku yedirdiği öğreniliyordu.

Çoğunluğun el etek öpmeye alışık olduğu toplumlarda onurlu kalmak zor şeydir. Toplum böylelerini kendi ortalamasına uydurmak için elinden geleni yapar. Dalkavukluğun adı "terbiye" olur, "yol yordam" bilmek olur. Çocuklar el öperek büyük. Büyükler daha büyüklerin ve herkes devlet büyüklerinin elini öper. Başbakan Avrupa Topluluğu'nun kapısını çalmak üzere giderken, sıra sıra dizilmiş koca adamlara elini öptürerek uçağa biner, "Papatya" kadınlar "Baş Papatya" Semra Hanım'ın elini öper. Cumhurbaşkanı kaymakamlara, valilere, müdürlere el öptürür, belediye başkanlarının, üniversite rektörlerinin makam koltuklarına oturup, onları karşısında elpençe divan durdurur. 12 Eylül'ün en büyük darbeyi indirdiği üniversite, 12 Eylül'ün başına "fahri profesörlük ünvanı" verir. YÖK başkanı, Osmanlı usulü "etekleyip" cübbe giydirirken, töreni izleyenleri ayağa kaldırmak için tüm bir kapıkulu üslubu ile arkadan olmadık el işaretleri yapar. Bütün bunları milyonlarca kişi televizyondan izler ve kimsenin kılı kıpırdamaz. "Yahu bu ne rezilliktir" diyenlere ise, "sağduyu" sahipleri "usûl erkân böyledir" diye nasihat geçerler.

Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in ünlü sanatçılara Çankaya köşkünde bir davet vereceğini duyunca, bu düşünceler içinde bakalım daha neler göreceğiz diye merakla beklemeye başladım. Cumhurbaşkanının bazı ses ve güldürü sanatçılarına karşı özel bir ilgi duyduğunu biliyordum ama doğrusu bu çağrının Aziz Nesin, Melih Cevdet, Yaşar Kemal gibi ünlü yazarlardan, Naim Süleymanoğlu, eski güreş şampiyonlarına kadar uzanacağını düşünemiyerdum. Çankaya davetinin, başta Aziz Nesin olmak üzere; kamu oyunda "Aydınlar Dilekçesi" diye bilinen ünlü dava sırasında Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından "Vatan hainliği" ile suçlanan kişileri de içine alacağı ise hiç aklımdan geçmiyordu. Amacı ne olursa olsun, bu kadarı biraz fazla pişkinlik olurdu. Ama oldu işte. Burası Türkiye idi ve Cumhurbaşkanı Kenan Evren, dün "Vatan haini" dediği insanları bugün köşküne davet ediyordu. Bu bir "kabul resmi" idi. Davetiyelere eklenen bir yazıda, bu işin "adâbı" anlatılıyor, "koyu renk" elbise giyilmesi, "en geç 19.15'te gelinmesi" tebliğ ediliyor ve "iş bu numaralı kartın davetiye ile birlikte getirilmesi ve Çankaya Köşkü kapısında görevlilere verilmesi önemle rica olunur" deniliyordu. Demek "vatan hainleri" koyu renk elbiselerini çekip, kartlarını ve davetiyelerini ellerine alıp, "en geç" 19.15'te Çankaya Köşkü'nün kapısında terbiyeli terbiyeli kuyruğa girerlerse bağışlanacaklar ve bu ülkenin 2000 ünlüsüyle birlikte onurlandırılacaklardı.

Davetin yankıları sürerken; içlerinde Aziz Nesin'in de bulunduğu bir grup yazar ve sanatçı, gerekçelerini açık açık belirterek, bu davete katılmayacaklarını, bir bölümü ise, çeşitli mâzeretler ileri sürerek katılamıyacaklarını açıkladılar. Aziz Nesin, her zamanki dobralığı ile, katılmama nedenlerini açıklamakla kalmıyor, başkalarını da bu tavrı göstermeğe çağırıyordu. Basına ancak sınırlı bir şekilde yansıyan açıklamasında "Bu topluma sevimli görünme çabaları, yeniden Cumhurbaşkanı seçilmek, tarihin yargısında aklanmak, Türkiye'nin AT'ye girmesini sağlamak için yabancılara demokrat görünmek ve bunlara benzer kaygılardan kaynaklanmış olabilir. Bütün bunları göz önünde bulundurarak, Çankaya çağrılılarını çağrıyı geri çevirmeye çağırıyorum" diyordu.

Beklenilebileceği gibi, Aziz Nesin'in duyarlığını pek fazla paylaşan olmadı. 12 Eylül'e karşı tavır alan aydın muhalefetin içindeymiş gibi görünmeyi, itibar kazanmak yolunda taktik bir gereklilik sayanlar bile Aziz Nesin'in oyun bozanlığına hayli içerlediler. Bu işi sessiz sedasız halletmek, **Çankaya Seçkinlerinin** arasında boy gösterip büyüklere saygıda kusur etmemek, sonradan da yeri geldikçe orada gördüklerini alaya alarak iki tarafı idare etmek varken, Aziz Nesin pişmiş aşa su katmıştı. Hem idam cezasına, işkenceye karşı tavır alanlara yakın görünerek çağdaş sanatçı, yazar, düşünür kimliğini parlatan, hem de "onları asmayıp da besleyelim mi? diyen bir Cumhurbaşkanının davetine katılmakta sakınca görmeyenlerin rahatı kaçmıştı. Oportünizimin en bayağısını üretmekte uzmanlaşmış bir günlük gazetede, arada sırada muhalif yazılar yazarak aklısıra "dengecilik" yapan bir köşe yazarı, eşi görülmemiş bir mantıkla, insan onurunu "protokol" denen o maskaralıklara peşkeş çekiyor;"... Bir ülkenin devlet başkanının huzuruna kabul edilmenin -o devlet başkanı **İdi Amin** yahut **Bokassa** da olsa- bir **onur**" olduğunu ileri sürüyordu. Her nedense birbirine benzer, "incelikli" romanlar yazmayı alışkanlık haline getirmiş bir yazar, sadece şimdi değil, Fahri Korutürk zamanında da Çankaya'ya davet edilmiş kıdemli bir seçkin olduğunu zarif bir öykü ile anlatıyor ve sonunda, "Aydınlar Dilekçesine imza atmadığını, Aydınlar Dilekçesinin gereğini ve amacını kavrayamadığını ifade ediyor ve şöyle diyordu: "Kabul resmine katılamayışının sayın Aziz Nesin'in bu daveti bir başka, pek başka bir davetle değerlendirişine bağlanmamasını açıklamak isterim". Yazarımızın derdi başkaydı: Korutürk'ün daveti sırasında "maddi olanakları daha elverişli" olduğu için "Galeri Edip'ten bir kurşuni elbise satın alabilmişti". Bu kes ise "gerçekten olanaksızdı" koyu renk elbise edinebilmesi. Davete bu yüzden katılamamıştı.

Nihayet beklenen gün geldi. Ülkenin 2000 ünlü kişisi Çankaya köşkünde bir güzel ağırlandı. Kamuoyu, renkli ve renksiz basından "samimi bir hava" içinde geçen, bol bol yıyılıp içilen "resepsiyon" hakkında geniş bilgi sahibi oldu, büyüklerin ellerini öpen, suratları terli sanatçıların, etrafa gülücükler saçan oyuncuların, şarkıcıların, güldürücülerin, güreşçilerin, haltercilerin, siyasetcilerin, TRT'cilerin ve Doğramacı'ların boy boy resimlerini izledi.

Devede kulak bir "bozguncu azınlık" dışında herkes memnundu. Cumhurbaşkanı Evren'in fıkralı konuşmalarından pek etkilenen "ağırbaşlı" bir köşe yazarı, davet sahibinin amacının "Devletle sanat ve edebiyat arasındaki soğukluğu gidermenin başlangıç adımını atmak" olduğunu, "bu süreci aşırı şüphecilikle karşılamak yerine, o gereğin daha da vurgulanacağı, medeni bir diyalog yolu saymak" gerektiğini ileri sürüyordu.

"Devletle sanat ve edebiyat arasındaki soğukluğu "giderecek süreç bu "medeni diyalog" yolunda tıngır mıngır ilerlerken, Çankaya davetinde yenilip içilenler daha hazmedilmeden, aynı devletin Cizre'nin Yeşilyurt köyünde yurttaşlarına insan boku yedirdiği öğreniliyordu.

Çankaya seçkinleri ise, ülkeyi saran buram buram pislik kokusunu içlerine çekerek, "medeni" diyaloglarını sürdürecek yeni davetlere hazırlanıyorlardı herhalde. ■

KADIN HAKLARI

Doğada kadın ve erkek bir bütünün iki yarısından biri olarak biz kadınlar, üstünlük hırsıyla değil, ama kendimize saygıyla önce eşit katkıya, sonra yönetime talibiz.

Kadınlarımızın sorunları tüm boyutlarıyla gündemde... Kimileri yeniden doğuş (rönesans) deyimini kullanıyor hatta bu uyanışı tanımlamak için. Yoksa kararlı bir başkaldırı mı demeli?

Kötüleyen yaşam koşulları -pahalılık, enflasyon, işsizlik- her kesimden kadınları ekmek kavgasına zorlayınca, ve görsel iletişim uluslararası etkileşimi arttırınca, kamuoyunda konuya duyarlık arttı. Varolan sorun ivedilik, tırmanan mücadele ivme kazandı. Kadınların durumu çeşitli kesimlerde, değişik biçimlerde tartışmaya açılıyor. Hem de çok sesli biçimde...

Kadın sorunlarını farklı bakış açılarından yorumlayan ve değişik çözümler öneren çeşitli gruplar var.

'Karşıt'la 'değişik' ayrımının altına bir çizgi çekip, bu değişik yaklaşımların ortak noktalarından yola çıkmak harekete güç kazandırmaz mı?

Sorunları birlikte irdelemeyi kolaylaştırmak için, kadın haklarını, hiçbirimizin yadsımayacağımız, insan hakları ilkeleri çerçevesinde ele almak, acaba birleştirici olur mu?

Kadınlarımızın yaşam biçimini yüzyıllardan beri, sosyo-ekonomik düzenle bütünleşmiş din ve ahlâk kuralları çerçevesinde oluşan kamuoyu yargısı biçimlendiriyor, aile büyükleri ve egemenler dayatageliyordu.

Artık kadınlarımız yaşamdaki rollerine kendileri karar verebilmeli ve bu kararı verirken seçenekleri bilinçle değerlendirebilmeli diyoruz.

Atatürk devrimleri, toplumumuz için, özellikle kadınlarımız için yeni bir dönemde, yeni bir anlayışın, yeni bir yaşam biçiminin yolunu açmıştı...

Bu yoldan yürürken, kadın hakları savaşımında bugün vardığımız noktada, bir yol kavşağına gelmiş bulunuyoruz.

Karşıtlıklarımızı pekiştirmek, birbirimizi -yeğlediğimiz düşünce ve yöntemlerden ötürü- suçlayıp dışlamak yerine, geleceğe doğru yol alırken, ulaşmış olduğumuz bu karar noktasında, tutulacak yol konusunda özgürce ama sağlıklı bir seçim yapabilmenin çabası içinde elele versek olmaz mı? İleri mi gideceğiz, geri mi, sağa mı, sola mı?

Sanırım, kadın ve erkek için kabullenilegelmiş olan ve geçerliğini günümüzde de sürdürdüğüne tanık olduğumuz geleneksel durumu, olumlu ya da olumsuz, haklı ya da haksız bulmak, farklı sonuçlar doğuracak iki ayrı seçenekten birini yeğlemek anlamına gelmeli.

Kadınlar, en genel hatlarıyla tanımlarsak, şu iki seçenekten birinde karar kılma durumundadırlar:

Özlediğimiz, yeğlediğimiz -bağımsız, özgün, kadınsı, özgür bir insan olmak mıdır? Ulaşmak istediğimiz erek, ailedeki ve toplumdaki konumumuzda erkeklerle ve dünyanın tüm çağdaş kadınlarıyla her anlamda eşit bir yaşam biçimi midir?

Yoksa, çoğumuz, yuvasının temel direği sayılsa da, ev eşyası seçiminde ve ev harcamalarında sözü pek geçmeyen, erkeğinin moral desteği, evinin süsü çiçeği olmayı daha kadınsı bulan, sayısına kendisi karar veremese de, çocuklarının kutsal anası rolünü benimseyen, oy vermekte özgür olduğu halde, eve hangi gazetenin alınacağı konusunda söz sahibi olmayan, mutfakta ne pişireceğine kendisi değil kocası karar veren* bir kimliği kabulleniyor; ve ekmek kavgasını, hak mücadelesini erkeklere yükleyen bir kişiliği kendimize daha uygun, mu buluyoruz?

İkinci seçeneği benimseyen kadınlarımız, erkeklerle hakta ve özgürlükte eşitlik, erkeklerden bağımsızlık, fırsat eşitliği, mesleki gelişmişlik ve konumda (statü) eşit olma iddia ve talebinden vazgeçsinler ve geri kalmışlıklarından yakınmasınlar; erkeklerden kendilerine ev işlerinde yardım, yaşamlarından bunaldıkça fazla anlayış da beklemesinler.

Hem her önemli görevi, karar yetkisini erkeklere yükleyeceksin hem de eşit olacaksın erkeklerle, nasıl olur?

Hatta sadakat da beklemesinler erkeklerinden...

Yaşam kavgasıyla erkeği başbaşa bırakan kadın, kendi varlığını ister istemez, gerek duygusal, gerek cinsel alanda, 'ömür boyu' diyerek, tüm etkilere kapatıyor demektir.

Kişiliği, benliği, yetenekleriyle birlikte kendini bütünüyle erkeğine adamış olan kadın, yaşamını baştan sona bu erkeğe adanmışlık bilinciyle sürdürüyor. Belki önce tutkuyla, sevgiyle sonra çoğunlukla zorunlu olarak..

Böylece, kişiliğini olsun, istekleri, erekleri, amaçlarını olsun dondurmuş oluyor kadın, bir anlamda... Değişemiyor, gelişemiyor, yenilenemiyor- sadece acılaşıyor... Hatta olgunlaşmadan yaşlanıyor...

(İnsanlar için sayı verilirken, "aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu şu kadar kişi" diye, kadınların erkeklerden ayrı, çocuklarla birlikte sayılması, kadınsılık simgesi olarak sunulan "çocuksu sarışın" tiplemesi, dayanılmaz, tatlı, çekici kadınlara "bebek, bebeğim" tanımlamaları yazına, karikatürlere, perdeye, sahneye, ekrana rastgele mi yerleşmişlerdir? Yoksa gelişmemişlikle özdeş bir gerçeği mi vurgulamaktadır?)

Erkek, oysa, hayat mücadelesinde sürekli çok yönlü iletişim içinde: değişiyor, gelişiyor, yenileniyor -evlendiği süreçteki kişi olmaktan çıkıyor giderek. Tüm etkilere açık, cinsellik açısından da böyle... Yaşlanırken güçleniyor, olgunlaşıyor da...

İnsan hakları kapsamında, kadın hakları mücadelesini sürdürürken, değişik savlarımızı, çelişkili düşüncelerimizi tartışmayı, çatışan tavır ve yaklaşımlarımızı dayatmayı daha sonraya bırakıp, bu gün için en kaba çizgilerle belirtmeğe çalıştığım bu ikilem üzerinde birlikte düşünelim, seçenekleri açıkça ortaya koyup tartışalım.

Kendi doğru bildiğini, kendi seçeneğini farklı düşünenlere dayatmakla bir yere varılamıyor.

Kadınlarımız, ya muhafazakâr yani tutucu bir yaklaşımla, erkeğe bağımlı, eve kapalı, önem sırasında gerilerde bir yeri seçecekler, kendilerine toplumda, ailede etkin değil edilgin bir rolü öngören bir düzenin sürüp gitmesini yeğleyip, geleneksel işlevlerine uygun kapalı, örtülü yaşayacaklar; yaşamlarını depolitize, ikinci sınıf yurtdaşlar, çocuklarla bir tutulan insanlar olarak sürdürecekler- ya da muhafazakâr değil, değiştirici, statükocu değil, devrimci olacaklar; sorunlarına politika yoluyla çözüm arayacaklar, laikliğe sımsıkı tutunup, kazanılmış haklarının bile birer birer geri alınmasına karşı direnecekler, fırsat eşitliğine dayalı, insan haklarına saygılı bir düzeni gerçekleştirmek yolunda erkeklerden de çok çaba harcama durumunda olduklarını görecekler...

Kadınlarımız, yaşamın tüm sorumluluklarını erkeklerle eşit ölçüde paylaşmaya razı mıdırlar? Kendi güvencelerinden, çocuklarının beslenme ve barınmasından sağlık ve eğitiminden erkekler kadar sorumlu olmayı göze alabiliyorlar mı? Devlet sorumluluğu yüklenmeğe, politika yapmağa, ne bileyim, örneğin, evde oturup örgü örmek, turşu kurmak, reçel yapmak yerine, barış için nöbet tutmağa razı olacaklar mıdır? Komşu hanımla mahallede olup bitenleri, eş dostu konuşmak yerine, yemek tarifi alıp vermek yerine, ülkelerini gerekirse savunmakta eşit yükümlülükler yüklenmeyi, toplumun kalkınmasında doğrudan görev almayı, eşit ekonomik ve politik katkıda bulunmayı göze alıyorlar mı?

Doğada kadın ve erkek bir bütünün iki yarısı olarak var -iki karşıt olarak değil! Biri olmadan, bütünü eksik..

Bu bilinçle, üstünlük hırsıyla değil, ama kendimize saygıyla, güvenle önce eşit katkıya, sonra yönetime talibiz. Giderek doğa için, gelecek kuşaklar için, insanlık için birlikte daha iyi şeyler başaracağımıza inanıyoruz.

Öncelikle, her türlü şiddete, kıyıma, saldırganlığa kadınca karşıyız- tutarlı ödünsüz, şaşmaz bir kararlılıkla...

Kadınlık bilincimizden, insanlık onurumuzdan güç alarak, kendi öz benliğimize güvenerek, kendi emeğimizin hakkıyla, gerçek barış doğrultusunda ilerleyeceğiz...

Büsbütün elden gitmeden çevremizi, doğayı, çocuklarımızı, kamu sağlığını korumak azmindeyiz.

Geleceğe, yaşanılası bir dünya amaçlayarak yön verilmesini istiyoruz...

Başaracağız da...

Biz... Kadınlar.. Hepimiz... ■

** YİĞİT, Erkan, **Milliyet**, 6.1.1989: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nca kamuda çalışan ortaokul ve lise mezunu 5850 kadın arasında yaptırılan araştırma sonuçlarına göre: Kadınların mutfakta söz geçirme oranları % 25,5; çocuk sahibi olma kararına bu kesimden kadınların % 35'i katılabiliyor; ev harcamaları ve ev eşyası seçiminde kadınların tercihleri % 6,5 oranında etkili olabildiği ortaya çıkmıştır.*

KADINLAR İKİYÜZ YIL DAHA BEKLEMEMEMEYE KARARLI

Kadınlar, dünyanın hiçbir yanında, onlara toplumda, ekonomik hayatta ve siyasal mücadelede erkekler tarafından ayrılmış olan dar yerden hoşnut değiller.

Bu yazımda, Frederich Ebert Vakfı'nın davetlisi olarak katılma olanağını bulduğum bir uluslararası kadın toplantısıyla ilgili izlenimlerimi okurlara aktarmak, bu heyecan verici deneyimi onlarla paylaşmak istiyorum.*

19-21 Ocak tarihleri arasında Bonn'da 30 ülkeden gelmiş, 120 kadar kadınla birlikte, öncelikle Alman kadınları ama birazdan değineceğim uluslararası dayanışma bağlamında bütün dünya kadınları açısından anlamlı üç tarihi kutlamak için biraraya geldik. Alman Sosyal Demokrat Partisi'ne yakın bir kuruluş olan Frederich Ebert Vakfı, bundan 70 yıl önce, Weimar Cumhuriyeti'nin ilk sosyal demokrat yönetimi tarafından tanınan kadınların oy hakkının yıl dönümüne rastlayan günlerde düzenlediği bu törende, dünya kadınlarının, oy hakkı ve diğer siyasi katılma biçimlerini ne ölçüde kullanabildiklerini, siyasette ağırlıklarını ne ölçüde duyurabildiklerini tartışıp değerlendirme, deneyimlerini karşılaştırma, birbirlerinden öğrenme ve çözüm önerileri üretmeleri için onlara uluslararası bir forum sağlama yolunu seçmişti. Bizdeki tören anlayışlarından oldukça farklı, onu ileri doğru adım atmanın bir aracı gibi anlayan bir anlayışa sahip olduğundan sosyal demokrat parti bu günleri, siyasette bugüne kadar sağlanamamış olan kadın erkek eşitliğini bilinçli bir şekilde desteklemenin yollarından biri olan siyasi parti kademelerinde kadınlar erkeklerle eşit konuma gelene dek onlara **pozitif** (olumlu) **ayırımcılık** uygulanması gereğinden hareketle, bugün dünyada en ileri oranlardan birisi olan % 40 kota uygulamasının başlatıldığını dünyaya ilan etme anı olarak da seçmişti. Böylece, bundan 40 yıl önce benimsenmiş olan Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nın, kadın erkek eşitliğini öngören 3.maddesinin 2. fıkrasının hayata geçirilmesi yönünde atılan önemli bir adımla, o tarih de kutlanıyordu. Nihayet, Frederick Ebert Vakfı, kadınların siyasal eşitlik mücadelesinin, Olympe de Gouge'un, insan Hakları Bildirgesi'ne paralel olarak kaleme aldığı Kadın Hakları Bildirgesi'nin yazıldığı yıl olan 1789'da başladığını ve büyük Fransız Devrimi'nin ikiyüzüncü yıl kutlamalarının kadınları da yakından ilgilendirdiğini unutmamıştı. Kısacası bir taşla üç kuşun vurulduğu, simgesel yönü yüklü bir programla karşı karşıyaydık.

▼**Üçüncü dünya kadınları.** *Sorunları çok karmaşık; ekonomik geriliğin yanı sıra demokrasinin yokluğu yüzünden, kadınlar kendi özgül sorunlarından başka sorunlarla da ilgilenmek zorunda kalıyorlar.*

Ama orada bulunuşumuzun nedeni bu vesileyle açılmış, kadınların siyasete katılımıyla ilgili son yüz yılı kapsayan (SPD'nin başlangıcına uzanan) afiş sergisini görmekten, SPD'nin her yıl, yılbaşı ertesinde düzenlediği bir haftalık şenliğe katılmaktan, eski Sağlık, Gençlik, Aile ve Kadın bakanı, halen Alman Meclis Başkanı olan profesör Rita Süssmuth ile tanışıp, bu Hıristiyan Demokrat kadının ağzından, Alman toplumunda, kadınların toplum ve siyaset hayatına erkeklerle eşit biçimde katılabilmeleri için daha ne kadar çok çabanın gerektiğini öğrenmekten ibaret değildi. Üç oturumda, üç önemli temayı etraflıca tartışma olanağını da bulduk. Bu temalar, kadınların oy hakkı umutlarımızın gerçekleşmesini sağladı mı? Kadınların siyasette etkili olabilmeleri için neler yapılmalı? Ve kadınların siyasete katılmalarının bir önkoşulu gibi görünen ekonomik bağımsızlık ve kadınların ayrı bir çıkar grubu oluşturmalarının temelinde yatan, çalışma hayatındaki konumları nedir? idi. Bu temaların 120 kadının dağıldıkları üç ayrı atölyede birbirine koşut olarak tartışılmasından çıkan sonuçlar, atölye çalışmalarının sonunda yapılan toplu oturumlarda herkese aktarıldı ve nihai raporun malzemesini oluşturdu.

Ben ileride yayınlanarak kamu oyuna mal olacak olan bu raporun bir özetinden çok, kendi katıldığım atölyenin çalışmalarıyla toplantılar arasındaki informel temaslarımı gözönünde bulundurarak (çünkü bu canlı diyaloglar genellikle nihai raporlara giremezler...) bu toplantının bir değerlendirmesini yapmaya çalışacağım.

Bu bakımdan ilk vurgulanması gereken nokta, sanırım şu: 1.2. ya da 3.dünyada yaşıyor olsunlar, kadınlar dünyanın hiçbir yanında, onlara toplumda, ekonomik hayatta ve sorunların çözülebilmesi için aktif olarak katılınması zorunlu görülen siyasal mücadelede erkekler tarafından ayrılmış olan dar yerden hoşnut değildirler. Tam eşitliğe, öncelikle hakkı olan bir grup oluşturduklarının bilincindedirler ve bu duruma bir 200 yıl daha beklemeden erişme kararlılığını taşımaktadırlar.

Kuşkusuz önlerindeki engeller, aşmaları gereken zorluklar, kadınlar olarak mücadelede öncelik verdikleri sorunlar dünyanın her yanında aynı değildir. Birçok Afrika (Gana, Zambia, Senegal), Asya (Filipinler, Tayland) ve Latin Amerika (Kolombiya, Brezilya) ülkesi kadınınca temsil edilen 3.Dünyada sorunlar çok karmaşıktır; ekonomik geriliğin yanı sıra demokrasinin yokluğu, kadınları kendi özgül sorunları yanı sıra, bu sorunlarla da başetme zorunda bırakmaktadır. 3.Dünya da türdeş değildir, kuşkusuz. Afrikalı kadınlar, Senegalli Caroline Diap'ın dile getirdiği gibi, "yaşama, besin, sorumluluk ve söz" haklarını birlikte talep ederken, herşeyin temelinde açlıkla mücadelenin yattığını vurgulamaktalar. Onlara göre burada ve başka bütün sorun alanlarında, uluslararası kadın dayanışması, bugün varolan düzeyin ötesinde etkili olabilir, olmalıdır. Dünyadaki bir kadın tarafından yönetilen ender devletlerden olan Filipinler Cumhuriyeti meclis üyesi, kendini kısaca Nikki olarak takdim eden akıllı ve cerbezeli, genç kadın (Anna Dominik Coseteng), Filipinler'deki ana sorunun, kadınların yanısıra erkeklerin de siyasal haklarını ayaklar al-

na alan askerileşme eğilimlerinden kaynak-
ındığını, Aqino'nun demokratikleşmeyi tam
üvence altına alamadığını ve kadınlara sa-
ece aile düzeninin bekçisi rolünü verdiği için
adınlardan yeterince destek görmediği gibi,
ayatın her alanını ve bu arada Amerikan
ükleer üslerini barış perspektifinden sorgu-
ayan kadın hareketinin taleplerinin çok ge-
isinde kaldığını bildiriyordu. Yıllarca devle-
n üst kademe bürokratı olarak tropikal or-
nanların korunması ve değerlendirilmesiyle
gilendikten sonra, kadınların çevre bilinci-
in, sivil toplum yapılanması içinde merkezi
evletin yukarıdan bakışından çok daha ge-
şkin, yaratıcı ve yapıcı olduğunu keşfederek,
evlet görevinden ayrılan, Bogota'da Yeşil
Üniversite adı altında bir kadın ve halk ha-
eketi başlatan Kolombiyalı, güzel ve öfkeli
Margarita Botero ise, tıpkı Filipinli Nikki gi-
i, kadınların mahallelerinin çöp toplama me-
elesine el atmalarının, 3. Dünyanın en önemli
orunu olan demokratikleşmeye, parti çalış-
nasından daha önemli bir katkı yaptığını id-
ia ediyor, "yeter ki insiyatif onlardan gel-
in" diyordu. Görebildiğim kadarıyla, en kar-
naşık ve çetrefil sorunlarla boğuşan 3. Dünya
adınları, yine de en yaratıcı, en sorgulayıcı,
erleşik kalıpları en fazla hiçe sayıcı tavra sa-
ip olan kadınlardı. Kalıba dökülmemişler,
ökülmeyi reddediyorlar. Onlara umut ve di-
amizm hakim.

2. Dünya ise, bu toplantıda görebildiğim
adarıyla, diken üstünde bir dünya. **Glas-
nost**'un gerçekleri oldukları gibi görme ve
öylemenin üzerindeki baskıyı kaldırdığı, ama
esmiyet ve ortodoks söyleme sadakat alış-
anlığını henüz tam yırtamadığı, bastırılmış
nerjilerin, unutulmuş özlemlerin henüz tam
fade edilme yolunu bulamadığı bir geçiş aşa-
nasında bulunuyorlar oranın kadınları. Bu
ünyayı kongrede Doğu Avrupa'nın tümü ve
SCB temsil ediyordu. Ve her ülkenin tem-
ilcisi sanki, **glasnost**'un derecesine bağlı, ona
el bağlamayla yakından ilişkili bir uslup tut-
urmuş gibiydi. Macar Maria Jakab, neredey-
e ironinin cisimleştiği bir kadındı. Bizde, di-
ordu, yasalarda, kağıt üzerinde herşey mü-
emmeldir, ama işin aslına bakarsanız, hiç
irşey adalete ve eşitliğe uymaz. Örnek veri-
or: 43 yılda önemli bir ilerleme sağlandı, üni-
ersite öğrencilerinin çoğunluğu (%53) kadın-
ara geçti, ama diyelim sanayide, karar alma
urumunda olan orta kademe sorumlular ara-
ında kadınların oranı % 12'yi geçmiyor, par-
de (ve ekliyor biraz alayla, bizde, biliyorsu-
uz tek bir parti vardır...diye) ise bu oran da-
a da düşüktür, merkez komitesinde 105'te
2'dir. Yine de Maria Jakob geleceğe dönük
larak iyimserliği korumak istiyor: Yukarı-
aki orta kademe sorumlularıyla ilgili oran,
5 yaşın üzerindeki kadınlarda % 9'a kadar
üşerken, 30 yaşından genç kadınlarda % 35.
Demek ki yavaş yavaş, birşeyler değişecek, di-
or.

Galiba değişme, merkezden ne kadar uzak-
aşırsanız, o kadar hızlı, o kadar kararlı olacak.
u sonuca varmamda, aynı atölyede üç gün
irlikte olduğumuz, SSCB'yi temsilen gelmiş
ek kadın, glasnost ve perestroyka sonrası bir
urum olan Kadın Konseyi başkanı Dr. Mi-
a Petrowskaja ile birbirinden ilginç Yugos-
av delegelerinden Zagrebli tarihçi, gazeteci
e Zagrep'te dayak yiyen kadınları koruma
ağını örgütleyen kolektiften, genç Lidija Skle-
vicky arasındaki derin bir görüş ayrılığını yan-
sıtan ama, kadınlar arasında hep olduğu gi-
bi, hasmane tavır alışlara varmayan tartışma-
lar etkili oldu. Ben Mira'ya, Gorbaçov'un ka-
leme aldığı **Perestroyka** kitabının, devrimin
yetmişinci yılında kadın politikasında gelinen
noktayı göstermek bakımından beni dehşetli
hayal kırıklığına uğrattığını söylemiş, kadın-
ları "kadınca misyonlarına" çağırmanın ge-
ricilik olup olmadığını sormuştum. O da bi-
ze, **Perestroyka**'nın batıda yanlış anlaşıldığı-
nı çünkü gerçekte Gorbaçov'un, kendisinin
başkanı olduğu Kadın Konseyi gibi, parti dı-
şı kadın örgütlerinden gelen kadın talepleri-
ni benimseyip dile getirdiğini, kadınların, el-
li yıldır çifte emek yükü altında ezildiklerini,
artık bu yükü taşımak istemediklerini, onun
için Gorbaçov'un sözlerinin, temelde demok-
ratik bir tavrın ifadesi olduğunu anlattı. Ona
inanmak zorundayız. Ama yine de, neden
böyle bir çifte yük sorununa çözümün, ka-
dınları "kendi istekleri üzerine" eve döndür-
mede aranıp da, aile içi patriyarkanın bugün
bile sorun edilmediğini anlamak benim için
olanaksız. Yugoslavya'nın sosyalist olmasın-
dan sonra dünyaya gelen kuşaktan Lidija da,
kendi toplumuyla ilgili olarak geliştirdiği tah-
lile bakılırsa, pek ikna olmuş değildi. Ona gö-
re Yugoslavya'da patriyarka çok güçlüydü;
çünkü bir yandan devlet diğer yandan da ai-
le patriyarkaya dayalıydı. Mira, SSCB'de
yüksek ücretli gece vardiyasının, gece işi ka-
dınlar için çok ağır olduğundan yasaklanma-
sını talep ettiklerini söylerken, Lidija, neden
tercihi işyerlerinde kadınların kendilerine bı-
rakmıyorsunuz? diye soruyordu. Eğer kadın-
lar yüksek ücreti tercih ediyorlarsa buna ne-
den kendileri karar vermesin ve koruyucu (pa-
ternalist) devlet onların yerine karar versin?
Lidija, aile içi patriyarkanın en zalim tezahür
biçimini kadın dayağı olarak gösterirken, Mi-
ra, ikiyüz milyonluk ve kendi içinde büyük
bir bölgesel/kültürel çeşitlilik içeren SSCB'de
kadınların dayak yeme gibi bir sorunları yok
mu sorusuna; mutlaka vardır, bu toplumda-
ki yaygın alkolizmin sonucudur, onun için
biz, kadın dayağına değil, alkolizme karşı sa-
vaşmayı yeğliyoruz, diye cevap veriyordu.

Az gelişmişlik ve demokrasi sorunlarını
çözmüş 1. Dünya ise kadınların, kendilerine
özgü sorunlara çözüm bulmada en iyi koşul-
lara sahip oldukları ülkelerdi, kuşkusuz. Do-
layısıyla insan, en ilginç öneriler onlardan gel-
meli diye bir beklenti içine girebiliyordu. Ama
bu beklenti hiç de doğrulanmadı. Özellikle
ABD ve Kanada gibi ülkelerden gelen sesler,
insanı kötümserliğe düşürüyordu. Sekiz yıl-
lık bir Reagan yönetiminin, kaynakları kıs-
ması, ideolojik gericiliğe prim vermesi, umut-
ları söndürmesi sonucu seksenlerde kadınlar,
yeni arayışlar içine girmek yerine, bugüne ka-
darki kazanımlarını koruma dürtüsüyle ha-
reket etmeye başlamış görünüyorlardı. Ame-
rikalılar'ın biraz da kendi siyasal sistemleri-
nin özelliklerinden giderek ortaya attıkları tek
yeni ve ilginç öneri, orta vadede kadınların
seçimlerde kadın adayları seçmelerinin mad-
di temeli olan para ve ekonomik güç mesele-
sine getirilen çözümlerle ilgiliydi. Buna kar-
şılık 3. Dünya kadınlarının çok önemsedikle-
ri kitle iletişim araçları, özellikle TV'deki çar-
pık kadın imajının, Dallas benzeri TV show-
larıyla, Amerika'da üretilip dünyaya yayılma-
sına ve Amerikalı kadınların buna tepki gös-
termemelerine yönelik eleştiriler hedefini tam
bulamadı, bu olgu Amerikalı kadınların gün-
deminde bir sorun değilmiş gibi göründü. Yi-
ne de, somutta uluslararası kadın dayanışması
nasıl gelişebilir sorusu yanıtlanırken, Ameri-
kalılar, kendilerinin de bu tür yayınları boy-
kot edip, alternatif imgelerin üretimi için ça-
ba harcamaları gerektiğini kabul ettiler.
1. Dünya da kendi içinde çeşitli farklılıklar içe-
riyordu, kuşkusuz. Bu bakımdan bana en il-
ginç gelen olaylardan birisi, İtalya'nın, biri
İtalyan Komünist Partisi, diğeri İtalyan Sos-
yalist Partisi'nin üst düzey kadın yetkilileri
olan iki kadın tarafından temsil edilmesiydi.
Bu iki kadınla, bir öğle yemeğinde yapma fır-
satını bulduğum sohbet, Türkiye'den bakıl-
dığında hayli şaşırtıcı görünen bir solîçi da-
yanışmaya ışık tutuyordu. Aralarında kadın-
ların çeşitli sorunlarına yaklaşımın ayrıntısın-
da pek çok farklılık bulunmasına ve bu ay-
rıntıların diyalogu zenginleştirmesine karşın,
Renata Malerba ve Anna Castellano, İtalyan
toplumunda patriyarkanın sonlandırılması
hedefinin önceliğinde hemfikirdiler ve yanya-
na mücadele ediyorlardı.

Farklılıklar, çelişkiler, yakınlıklar, uzlaş-
malar ve nihayet hepsini bir şemsiye gibi sa-
ran, kadınlararası dayanışmanın bilinci. İş-
te, Frederick Ebert Vakfı'nın Bonn toplantı-
sından dönüşte, kadınların kurtuluşu için bir
ikiyüz yıl daha beklemek gerekmediğini, bu
hedefin artık bizim kuşağın üstesinden gele-
bileceği kadar yakınlaşmış, somutlaşmış ve
günlük politika mücadelesinin gündemine gir-
miş olduğunu düşünmeme, bütün bu gözlem-
ler olanak verdi. ■

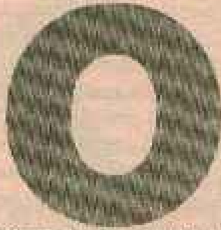
▲ **Kadınlararası dayanışmanın bilinci.** *Kadınlar Bonn'daki toplantıda farklılıklar, çelişkiler, yakınlıklar ve uzlaşmaları yaşadılar.*

** Bkz. Aynı toplantıya katılan Şükran Ketenci'nin, 22 Ocak 1989 ve izleyen günlerde Cumhuriyet gazetesinde yayımladığı yazılar. Türkiye'den bu toplantıya katılan üçüncü kadın, SHP İzmir milletvekili, Prof. Dr. Türkan Akyol idi.*

M.Semih Gemalmaz

BM EVRENSEL BİLDİRİSİ VE SİYASAL GÖÇMENLER

Siyasal göçmenlerin dönüşünde onların haklarına da sahip çıkacak bir kamuoyu, insan hakları evrensel standartlarının yaşama geçirildiği bir Türkiye'nin biricik güvencesidir.

niki Eylül 1980 askeri darbesinden bu yana sekiz yılı aşkın bir süre geçmekle birlikte, her antidemokratik müdahalenin kaçınılmaz sonucu olan İnsan Hakları İhlalleri olgusunun yarattığı toplumsal yaralar henüz kapanmamıştır. Onlarca idam cezası infazı, mecliste bekleyen yüzlerce dosya, işkence ve kötü muamelenin sürmesi, yüzbinlerce tutuklu, bitmeyen davalar, 1402'liklerde olduğu gibi antidemokratik tasarrufların saklı tutulması vb. uzun bir liste İnsan Hakları ayıpları olarak varlığını sürdürüyor. Bu konuda, geçiş dönemi türünden safsatalar ne denli empoze edilirse edilsin, 12 Eylül rejiminin belirlediği politiko-juridik sistem yaşamını sürdürdüğü sürece bu ihlaller kaçınılmazdır.

▼ Dönme hakları yadsınamaz. *Türkiye'ye dönmek isteyip havaalanından geri çevrilenlerin yurtdışındaki basın toplantısında Nurettin Yalçın, Yüksel Selek, Murat Tokmak, Bena Önger, Turhan Ata sorunlarını dile getirdiler.*

Uzun kapsamlı insan hakları sorunları listesinde somut bir örnek alan üzerinde durulabilir. Darbe sonrasında ülkelerinden uzaklaşmak zorunda bırakılan ve özellikle çeşitli Avrupa ülkelerinde değişik statülerde (mülteci, göçmen, işçi, öğrenci vb.) zor yaşamlarını sürdüren siyasal göçmenler olgusu vardır. Bu insanlar, en azından Türkiye'deki herkes kadar vatanlarını sevmektedirler. Ve önemli bir bölümü Türkiye'ye dönmek üzeredir.

Siyasal göçmenlerin konumu değişiklikler göstermektedir. Bunlar arasında Türk vatandaşlığını yitiren, hakkında dava açılan ya da arananlar bulunduğu gibi, bunların hiçbirisine girmeyenler de vardır. Bunlar, ülkelerine asgari insan hakları standartları güvencesini umarak, ama Kutlu-Sargın vak'asında görüldüğü gibi işkence, kötü muamele ve hukuk dışı tasarruflarla karşılaşma riskini göze alarak dönmektedirler.

Bir kez bu sorunu, duyarlı İnsan Hakları Derneği'nin ya da acılı bu kimselerin akrabalarının sorunu olmaktan çıkartmak gerekir. Bu da içeride süregiden tüm ihlallerin bir parçasıdır. Türkiye'deki rejimin insan haklarına daha fazla saygılı hale getirilmesi mücadelesinin bir boyutudur.

Bir kimsenin özgürce kendi ülkesinden çıkabilmesi ve oraya geri dönebilmesi hakkı, temel hak ve özgürlüklerin başlıcalarındandır. İşte, 40.yılı idrak edilen Evrensel Bildiri (md. 9;13/1,2); Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi (bu da 1948 tarihlidir, md.VIII); Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (md.12/1,2,3,4;13); Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (md.2/1,2,3,4;3/1,2;4); Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (md.22/1,2,3,4,5,6,9); Uluslararası Her Türlü Irksal Ayrımcılığın Kaldırılmasına ilişkin Sözleşme (md.5); Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı (md.12/1,2,3,4,5) bu hakkı düzenleyen başlıca örneklerdir. Evrensel Bildiri ve Avrupa Sözleşmesi altındaki imzalar, uluslararası insan hakları hukuku bakımından, Türkiye'ye açık yükümlülükler getirmektedir.

Bu yükümlülük, siyasal göçmenlerin Türkiye'ye döndüklerinde, insan haklarının ihlal edilmemesi güvencesidir. Yargılanacak olanların, adil, tarafsız, demokratik ve olağan yargılamadan yararlanma hakları yaşama geçirilmelidir. Kendi istençleriyle ülkelerine dönen bu kimseler her türlü kötü muameleden uzak tutulmalıdır. Sorun çok yönlüdür. Ülkeye serbestçe dönebilme hakkı, seyahat hakkı, vize ve pasaport alabilme hakkı, vatandaşlık hakkı gibi bir dizi başka hakla doğrudan bağlantılıdır. Birindeki ihlal, peşisıra diğer ihlaller zincirini oluşturmaktadır. Zaten bu, insan haklarının bütüncül yapısının mantıksal ve zorunlu sonucudur.

26/Kasım/1986 tarihli "Girme ve Çıkma Hakkına İlişkin Strasbourg Bildirisi", daha başlangıç maddesinde (md.1), bir kimsenin kendi ülkesine ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da diğer görüş, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum, evlilik, yaş ya da diğer statülere bağlı ayrım yapılmaksızın dönme hakkını tanımlamaktadır. Md.6'ya göre, kendi ülkesine dönme hakkından kimsenin yoksun bırakılamayacağı, dönmek için giriş vizesinin aranamayacağı ve bir kimsenin dönme hakkından yararlanmasını önlemek ya da sürgüne göndermek için uyrukluğundan yoksun bırakılamayacağı açıkça yer almıştır. Kendi ülkelerini geçici olarak terk edip bir ülkede yasal olarak ikamet edenlerin, kendi ülkelerine dönme hakkının keyfi olarak yadsınamayacağı, md.7'nin düzenlemesidir.*

Beyinlere yerleştirmekte yarar var ki, evrensel insan hakları standartlarını belirleyen, yukarıdaki yollamalarda da örneklendiği gibi, bir insan hakları hukuku vardır ve bu düzen, sanıldığından çok daha fazlaca bağlayıcı güce sahiptir; etkin mekanizmalar çalışmaktadır. Metinlerde geçen kavram ve terimlerin içeriği, ulusalüstü yargı yerlerince doldurulmuş ve somutlaştırılmıştır. Bu evrensel standartlar, giderek küçülen ve şeffaflaşan dünyada insanlığın anayasal kuralları konumunu kazanmaktadır.

BM Evrensel Bildirisi'nin 40. yılında ulaşılan bu aşama, Türkiye üzerinde odaklaşan bir değerlendirmede bile, karamsarlığı gereksiz kılmaktadır. Son sekiz yılda kurumsallaştırılmak istenen hastalıklı ve sakat bireyler arası ve birey-devlet ilişkileri modeli, kamunun bilincinde iflas etmiştir. Örnek olsun, siyasal göçmenlerin dönüşünde onların haklarına da sahip çıkacak olan bu kamuoyu, insan hakları evrensel standartlarının yaşama geçirildiği bir Türkiye geleceğinin biricik güvencesidir. ■

** Eklenebilir: İsveç'in Uppsala kentinde yapılan kollokyumda kabul edilen "Çıkma Hakkı ve Dönme Hakkına İlişkin Bildiri"nin (21/Haziran/1972 tarihlidir), özellikle (md.9-12) dönme hakkına özgülenmiştir. Bu bildirinin Strasbourg bildirisinden fazla olarak eklediği bir hüküm ise, bir kimsenin uyruğu bulunduğu ülkeye dönme hakkını kullanması önüne, özel harçlar, vergiler ya da diğer gereksiz ödemeler türünden koşulların getirilemeyeceğidir. Ayrıca, BM Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu'nun 1963 yılında kabul ettiği bu soruna özgülenen "Taslak İlkeler" metninin II.başlığı da (a-d), örneklenen bildirilere öncülük eden benzeri bir düzenleme getirmiştir.*

AT VE DEMOKRASİ SORUNU

Yunanistan, Portekiz ve İspanya'nın tam üyeliğe kabulünde temel bir siyasi değişken etken olmuştur: Uzun yıllardan sonra demokratik rejimin yerleşmesi.

ürkiye'nin Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusunu değerlendirebilmek için Topluluğun siyasi rejim konusundaki tavrının anlaşılması gerekmektedir. Topluluğu kuran Roma Antlaşması'nın üyelik konusundaki 237. maddesi yalnızca Avrupalılık önşartı getirmiş, siyasi rejim hakkında herhangi bir kayıt koymamıştır. Topluluğun bu konudaki tutumu 1962 yılında Franko rejimi İspanyası'nın Avrupa Topluluğu'na üyelik başvurusuyla şekillenmiştir. Bu başvuru ile siyasi rejim konusunda çalışmalar içine giren Topluluk, Alman Sosyal Demokrat Birkelbach'ın raporunu benimsemiştir. Bu rapor üyelik için Roma Antlaşması'nın ötesine giden iki yeni koşul getirmektedir: 1) Ancak demokrasi ile idare edilen, temel hak ve özgürlüklere saygılı ülkeler üye olabilirler; 2) Üyeliğe başvuran ülkelerin dış politika yaklaşımlarında Avrupa Topluluğu'na yakınlık aranır. Birkelbacch raporuyla belirlenen bu yeni koşullar İkinci Genişleme Süreci'yle Topluluğa katılan Yunanistan, Portekiz ve İspanya'nın üyelik başvurularında son derece etkili olmuştur. Bu ülkelerin Topluluğa katılma sürecinin incelenmesi bize Topluluğun baskısını göstermesi yanı sıra, Türkiye'nin üyelik başvurusunun gireceği süreç ve önemli sorunların çıkabileceği alan hakkında bazı ipuçları verebilecektir.

Birkelbach raporuyla belirlenen kıstaslar hareket eden Avrupa Topluluğu "ortaklık" ilişkisi bulunan Yunanistan'la Cunta'nın 1967 yılında yönetimi ele geçirmesi üzerine ilişkilerini dondurmuştur. Cunta'nın 1974 yılında devrilmesinin hemen ardından ise Avrupa Topluluğu-Yunanistan ilişkilerinde çok hızlı bir canlanma olmuş ve Yunanistan 1975 yılının Haziran ayında tam üyelik başvurusunu yapmıştır. Avrupa Topluluğu Komisyonu ağırlıklı olarak ekonomik gerekçelerle Yunanistan'ın tam üyeliğine olumsuz bir tutum içindeyken bu konuda nihai karar organı Bakanlar Konseyi tamamen siyasi gerekçelerle Yunanistan'ın tam üyelik başvurusunu olumlu bulmuş ve 1976 yılının Temmuz ayında Yunanistan ile tam üyelik görüşmelerinin başlamasına karar vermiştir. Bakanlar Konseyi'ne göre Avrupa Topluluğu üyeliği Yunanistan'da demokrasiyi güçlendirecek ve böylece Avrupa'da siyasi istikrarı arttıracaktır. Portekiz ve İspanya'nın tam üyelik başvurularını incelediğimizde onların da Yunanistan'a benzer süreçlerden geçtiklerini görürüz. Bu ülkelerde otoriter siyasi rejimler olduğu sürece Avrupa Topluluğu olumsuz tutumunu sürdürmüştür. Portekiz ve İspanya'da 1970'lerin ortalarında otoriter rejimlerin devrilmesiyle Avrupa Topluluğu ile ilişkiler ağırlık kazanmış ve Portekiz'in 1977 yılının Mart ayındaki başvurusunu İspanya'nın Temmuz ayındaki başvurusu izlemiştir. Topluluğun Bakanlar Konseyi yine siyasi rejim konusunda yaptığı değerlendirmelerin sonucu bu ülkelerin üyeliklerine olumlu bakmış ve görüşmelerin başlamasına karar vermiştir.

Bakanlar Konseyi'nin bu kararları son aşamada siyasi rejim konusundaki değerlendirmelerin nasıl ağırlık kazandığının çarpıcı bir örneğidir. Yunanistan, Portekiz ve İspanya'nın üyelik başvurularında bu ülkelerin diğer Topluluk üyelerinden farklı iktisadi yapıları bulunduğu, bunun da bazı sorunlar doğurabileceği belirtilmekle birlikte, ekonomik sorunlar bu ülkelerin üyeliğini engelleyememiştir. Bu ülkelerin tam üyeliğe kabulünde temel bir siyasi değişken etken olmuştur; uzun yıllardan sonra demokratik rejimin yerleşmesi. Avrupa Topluluğu üyeliğinin demokratik rejimi pekiştireceği noktasına ağırlık verilmiş ve bu bağlamda hem sözü geçen ülkelerdeki etkin toplumsal ve siyasi güçler hem de Avrupa Topluluğu ülkeleri fikir birliği içinde hareket etmişlerdir.

İkinci Genişleme Süreci'nin değerlendirilmesi bize üyelik başvurularında Bakanlar Konseyi'nin siyasi rejim, özellikle demokrasi konusundaki değerlendirmesinin ön plana çıktığını göstermektedir. Ancak bu temel siyasi karar verildikten sonra iktisadi faktörler önem kazanmakta ve karşılıklı pazarlığın temelini oluşturmaktadır. Bu pazarlıklar içinde ise ülkelerin somut geçiş süreçleri üzerinde anlaşmalara varılmaktadır. Avrupa Topluluğu'nun İkinci Genişleme Süreci'yle ortaya çıkan siyasi rejim konusundaki bu tavrı 1987 yılında uzun tartışmalardan sonra benimsenen Avrupa Tek Senedi'nde de ifadesini bulmuştur. Tek Sened, Roma Antlaşması'nda yeri olmayan ancak Topluluğun evriminde önemi artan demokrasi, insan hakları ve temel hürriyetlerin korunması prensibine ağırlık vermektedir.

İkinci Genişleme Süreci'nin ortaya çıkardığı bu tabloyla Türkiye'nin üyelik başvurusuna baktığımızda, Topluluğun Türkiye'nin siyasi rejimi konusunda hassas olacağını söyleyebiliriz. Tek Sened'le birlikte Avrupa Parlamentosu'nun etkinliğinin de arttığı düşünülürse, Türkiye'deki insan hakları ve siyasi rejim konuları çok daha yoğun bir biçimde tartışılacaktır. İkinci Genişleme Süreci siyasi rejime ilişkin değerlendirmelerin öncelik aldığını ve Bakanlar Konseyi bu konuda olumlu görüş bildirmeden müzakerelerin başlayamadığını göstermektedir. Daha öz bir ifadeyle, demokrasi değerlendirmesi Avrupa Topluluğu'nun "olmazsa olmaz" koşuludur. Bu çerçevede İkinci Genişleme Süreci'yle Topluluğa katılan ülkelerde otoriter rejim karşıtı siyasi hareketler Avrupa Topluluğu ile ilişkileri desteklemişler ve demokrasinin inşası için içte ve dışta geniş bir koalisyon oluşmuştur. Bu koalisyon demokrasinin asgari müşterekleri, özellikle siyasal ve örgütlenme özgürlükleri hususunda fikir birliği içinde hareket etmiştir.

Türkiye'de demokrasi sorunu genellikle bir iç sorun gibi algılanıyor; AT ile ilişkilerin demokrasiyi güçlendireceği görüşü etkin toplumsal ve siyasi güçlerin paylaştıkları bir kanı değil.

Oysa Türkiye'de Parlamento'da temsil edilen siyasi partiler arasında demokrasi Avrupa Topluluğu ilişkileri çerçevesinde fikirbirliği olduğunu söylemek zordur. Türkiye'de demokrasi sorunu, son bir yıldır bazı değişiklikler göstermekle birlikte, genellikle bir iç sorun olarak algılanmaktadır. Avrupa Topluluğu ile ilişkilerin demokrasiyi güçlendireceği görüşü etkin toplumsal ve siyasal güçlerin paylaştıkları bir kanı değildir. Demokrasinin asgari müşterekleri hususunda da bu gruplar arasında herhangi bir ortak tutum sergilenmemektedir. Adeta, demokrasinin Avrupa Topluluğu'nun "olmazsa olmaz" koşulu olduğu gözardı edilerek, bunun zamanla ve geçiş süreci içinde müzakereler yoluyla çözülebileceği düşünülmektedir. Oysa İkinci Genişleme Süreci siyasi rejime ilişkin sorunların müzakere konusu olmadığını, müzakerelerin ekonomik konular üzerinde geçtiğini göstermektedir. Bu bağlamda Avrupa Topluluğu ile pazarlıkta ciddi ekonomik sorunların gözardı edilme ihtimali de belirmektedir. Oysa, Yunanistan, Portekiz ve İspanya deneylerinden çıkarılacak diğer bir ders ekonomik konuların çok ciddi ve uzun müzakereler gerektirdiğidir. Bu ülkelerin Avrupa Topluluğu ile nasıl bir ekonomik entegrasyon içine girdikleri, bu entegrasyonun ne gibi sorunlar doğurduğu ve hangi önlemlerle bu sorunları aşmaya çalıştıklarının incelenmesi gerekmektedir. Bu ülkelerin deneyleri Türkiye'nin üyelik sürecinin değerlendirilmesi açısından siyasi rejim tartışmaları kadar ekonomik sorunlara da ışık tutabilecek niteliktedir. ■

Enis Coşkun
Avukat

TCK 140, Avrupa yasaları ve çelişkiler

BİR ÇAĞDIŞILIK ÖRNEĞİ

Kimseyi, nerede yaşıyor olursa olsun, ülkesine ilişkin düşünce üretmekten yasaklamayı öngörmek kabul edilemez.

TCK'nın 140. maddesi son günlerin çok tartışılan konuları arasında yer alıyor. Kuşkusuz bu, onun 12 Eylül ile birlikte sıkça uygulanır olmasından ileri gelmektedir[1]. Aslında madde 50 yılı aşkın bir zamandan beri yürürlüktedir. Buna karşın yargı dağarcığında (Jurisprudence) örnek bulmak oldukça zordur. Türk Ceza Hukuku öğretisinde ise haklı olarak suçta kanunilik ilkesine aykırı olmakla eleştirilmiştir. Öyle ki, yeni Türk Ceza Yasası'nı hazırlamakla görevli komisyon da aynı değerlendirmeyi paylaştığını, "...yürürlükteki 140. maddenin genel olan ibaresi ve tayini pek güç olan unsurları itibariyle, suçta kanunilik ilkesini ihlal edici bir görünüm öteden beri söz konusu edilmiştir" diyerek açıklamıştır[2].

Söz konusu madde tıpkı 141 ve 142 gibi 1936 yılında, TCK'nın "Devletin Şahsiyeti Aleyhine Cürümler" bölümünde yapılan ünlü ve köklü değişiklik çerçevesinde, Mussolini Ceza Yasası'ndan alınmıştır. Bu değişiklik, faşizmin dünyada yükseliş döneminin yaşandığı, özendirici ve etkileyici havasının ülkemizi de sarmaladığı bir evrede gerçekleştirilmiştir. Prof. Özek, değişikliğin temelinde Recep Peker'in 1935 CHP Kurultayında savunduğu ve sınıf ilişkilerinde buyurgan (otoriter) devlet türünü salık veren görüşlerin yer aldığını söylemektedir. Bu saptamayı, değişiklik gerekçesindeki "...devletin emniyet ve selametini her türlü fena hareketlere karşı cezai müeyyidelerle mahfuz bulundurmak lüzumu..." biçiminde dile getirilen düşünce de destekliyor[3]. Öte yandan, dönemin Avrupa Ceza Yasalarının incelenmesi de bu savı doğrulamakta; maddenin faşist devlet anlayışının bir ürünü olduğunu göstermektedir.

TCK Madde 140—

"Devletin hariçteki itibar veya nüfuzunu kıracak şekilde devletin dahili vaziyeti hakkında yabancı bir memlekette asılsız, mübalağalı veya maksadı mahsusa müstenit, havadis veya haberler neşreden veya milli menfaatlere zarar verecek herhangi bir faaliyette bulunan vatandaş beş seneden aşağı olmamak üzere hapse konulur."

TCK 140'ın alındığı Mussolini yasasından başlayalım. Bu yasanın 269. maddesi "Ülke dışında, devletin dışardaki saygınlık ve güvenilirliğini azaltıcı, ulusal çıkarları zarara sokucu nitelikte her hangi bir eylemde bulunan ya da devletin iç durumu üzerine belli bir amaca yönelik yalan ve abartılmış haberler yayan ya da söylentiler uyduran yurttaş..." cezalandırılır demektedir. Franko İspanyası'nda da durum aynıdır. İspanya Ceza Yasası'nın 132. maddesi de, "Ülke dışında, devletin saygınlığına ve buyurganlığına zarar verici veya İspanyol ulusunun çıkarlarını veya onurunu zedeleyici nitelikte her hangi bir eylemde bulunan veya asılsız, çarpıtılmış veya abartılmış haber veya söylenti çıkaran veya yayan İspanyol"un cezalandırılacağını ilan etmektedir. Aynı düzenlemeyi kuşkusuz Salazar Portekizi'nin Ceza Yasası'nın 149. maddesinde de buluyoruz. Buna göre "Devletin dışarıdaki saygınlık ve güvenirliğini, Portekiz'in namını tehlikeye sokucu ve abartılmış veya çarpıtılmış olduğunu bildiği ifadeleri her hangi bir yolla dile getiren, çoğaltan, yayan veya yaymaya çalışan yurt dışındaki Portekizli veya ülke topraklarındaki her hangi bir kişi..." yasada öngörülen cezayla cezalandırılacaktır[4]. Bu maddelerin ortaya çıkardığı gerçek, onların demokratik bir hukuk devletinin değil, fakat faşist bir devlet anlayışının ürünü olduklarıdır.

TCK'nın yürürlükteki 140. maddesi, bu yapısının doğal sonucu olarak, basın ve haberleşme özgürlüğü açısından olduğu kadar politik yaşama katılım, düşünce, eleştiri ve hak arama özgürlükleriyle de çelişmektedir. Dahası, günümüzün gerçekliği böyle bir maddenin yürürlüğü için 1930'lu yılların yasama ortamını, koşulunu "ocasio legis"ini vermemektedir. Tersine yaşamın gerçekliği ile maddenin gerçekliği çelişmektedir. Bu çelişki bir çok alanda kendisini göstermektedir.

Bilindiği gibi, bugün yurtdışında iki milyonu aşkın göçmen işçi yaşıyor. Onların oy verme ve politik yaşama katılma haklarını da tanımış bulunuyoruz. Kuşkusuz bu politik propoganda yapmayı içermektedir. Ama 140. madde yürürlükte oldukça göçmen işçilerin politik yaşama katılmaları tam anlamıyla gerçekleşemez. Bir aday ne Türkiye'de söylediklerini yurt dışında göçmen işçilerin önünde söyleyebilir, ne de öylesi konuşmaların yapıldığı bir toplantıya göçmen işçiler katılabilir. Basın için de aynı: Bugün birçok gazete yurt dışında da yayımlanmaktadır. 140. madde yürürlükte oldukça, bu gazetelerin Türkiye nüshalarında yayımlanan kimi yazı ve haberlerin yurt dışı nüshalarında basılması her zaman madde kapsamına sokulma tehlikesini taşımaktadır. Bu tehlike yurttaşların yurt dışı basını için verdikleri basın demeçleri ya da yaptıkları basın toplantıları için de söz konusudur[5]. Hak arama özgürlüğü açısından da sorunlar ve çelişkiler de vardır. Örneğin, bir başvuru dilekçesi nedeniyle bir yurttaşın soruşturmaya uğramayacağının güvencesi yoktur. Aynı sonuç, Türkiye'yi imzacısı bulunduğu İşkenceyi Önleme Sözleşmesi'ne dayanarak ihbar ve şikayet eden yurttaş açısından da geçerlidir. Dahası var, son İLO toplantısında yaşandığı gibi, günümüzde uluslararası ve hükümetler dışı ya da hükümetler arası bir kurum veya kuruluşun toplantısına hükümet temsilcisi ile birlikte yurttaşların da katıldığı görülmektedir. Bazı hallerde iki katılımcının sözlerinin, aynı gerçeği birbirlerine tamamen aykırı biçimde yansıttıkları da olmaktadır. Bu durumda iki katılımcıdan birinin 140 kapsamında işlem görmesi gerekecektir[6]. Oysa böyle bir uygulama gerek üyesi olduğumuz ve gerekse olmaya çalıştığımız uluslararası kuruluşlarda geçerli kurallarla, onların çalışma ilke ve anlayışlarıyla bağdaşmadığı gibi imzacısı bulunduğumuz sözleşmelerin içerdiği düzenlemelerle de uyuşmaz[7]. Bunun gibi, Avrupa Konseyi ve Parlementosuna katılan milletvekillerinin oralarda bağlı oldukları politik gruplar çerçevesinde tutum almaları, konuşma yapmaları ve hatta oy vermeleri de bu maddeyle uzlaşmaz.

Bir de şu var: Ülkelerin ekonomik ve politik iç ve dış durumlarına ilişkin Dünya Bankası, BM, Avrupa Konseyi vb. öteki kuruluşların yayımladığı raporların doğuracağı sonucun yanında, yurttaşın "faaliyetleri"nin bu suçun işlenmesine "elverişli vasıta" olabileceğini düşünmek de gerçekçi değildir.

Devam edelim, 12 Eylül, tarihimizde -Jön Türkler de içinde daha önce hiç görülmemiş

yığınsallıkta politik göçmen yarattı. Birçok yurttaş da var olan koşullarda ülkeye dönemediler. Politik ve düşünsel çalışmalarını yurt dışında sürdürdüler. İşte 140. madde tam da bu koşullarda "keşfedildi". En son ve çarpıcı örneği Demir Özlü olayında yaşandığı üzere yaygın bir uygulama başlatıldı. Açılan soruşturmalar bahane edilerek ve Yurttaşlık Yasası'nda 1981 yılında yapılan değişikliğe dayanılarak birçok kişi hakkında vatandaşlığın kaybettirilmesi kararı verildi[8]. Bu uygulamanın temelinde yönetimin maddeyi, 12 Eylül'e karşı olanları hareketsizleştirmenin, onları sessizliğe ve anti demokratik uygulamaları kabule zorlamanın aracı olarak kullanmak amacı yer almaktadır. Nitekim, Ord. Prof. Dönmezer, maddenin "...12 Eylül artıkları..." için "...tek müeyyide..." olduğunu söylemektedir. Tanımlamalarında seçtiği sözlerin bilimselliği, ciddiyet ve yakışırlığı bir kenara onun bu saptaması kendi içinde de yanlıştır ve öngördüğü amaca da hizmet etmemektedir[9]. Çünkü madde yurttaşları cezalandırmayı düzenlemektedir. Bu durumda, yurttaşlıklarının kaybettirilmesine karar verilmiş olanlar açısından, onların daha sonraki eylemleri için cezalandırma koşulu da ortadan kalkmaktadır.

Görüldüğü gibi madde bir çelişkiler yumağı ve çağdışılık örneğidir, savunulmasının da olanağı yoktur. Kaldı ki, kimseyi nerede yaşıyor olursa olsun, ülkesine ilişkin düşünce üretmekten yasaklamayı öngörmek de kabul edilemez. Nitekim yeni Ceza Yasası'nı hazırlayan komisyon ve onun başkanı Dönmezer de sonunda bu gerçeği kabul ederek maddenin yürürlükten kaldırılması gereğini teslim etmişlerdir[10].

Bütün bunlar yaşamın sözkonusu maddeyi dışladığının, onu geçersiz kıldığının göstergeleridir. Halen yasal olarak yürürlüğü sürüyor ve ona dayanılarak insanlar hakkında onlarca kez davalar açılıyor olsa da gerçek budur. Bugün yapılması gereken bu gerçekliği yasallaştırmak; daha fazla gecikmeden TCK 140'ın yürürlüğüne son vermektir. ■

1) Son günlerin bu tartışmaları için Bkz.: Altan Öymen, Milliyet, 11.6.1988; Prof. Faruk Erdem, Ceza Kanunu'nun 140. maddesi kaldırılmalı, Milliyet, 18.6.1988; Ord.Prof.Dr. Sulhi Dönmezer, 140. madde, Tercüman, 27.6.1988; Nokta Dergisi; Yıl 6, Sayı 27, 10.7.1988 s.16-17.

2) Türk Ceza Kanunu Tasarısı Gerekçesi, Ankara 1987 s.193.

3) Çetin Özek, 141-142, İst. 1968 s.121-122.

4) Les Codes Penaux Europeens, Par Marc Ancel - Yvonne Marx, Paris, C.I-4.

5) Bülent Ecevit'e 12 Eylül sonrası böyle bir dava açıldığı anılardadır. Ayrıca bkz. Kazan, Nokta a.g.s. na demeci.

6) Öymen, Milliyet a.g.m.

7) Erem, Milliyet a.g.m.

8) Av. Halit Çelenk, 140. madde ve vatandaşlıktan çıkarma, Cumhuriyet, 15.12.1986; Av. Turgut Kazan, Yurttaşlık ve Pasaport Sorunu, Cumhuriyet 30.7.1986.

9) ve (10) Dönmezer, a.g.m.

AREN'İN GÖRÜŞÜ

Siyasete "bulaşmak" ve yerel seçimler

▶ Emekçi halk niçin politikadan uzak tutulmak istenir ve bu açıdan önümüzdeki yerel seçimler hakkında ne düşünüyorsunuz?

I İnsanların ve dolayısıyla toplumların yaşamlarının en önemli bölümü üretim yapmakla geçer. Çünkü üretim yaşamı sürdürmenin ve geliştirmenin temel koşuludur. Ama iş üretim yapmakla bitmez. Çünkü üretim kolektif bir biçimde yapıldığından, üreticiler yarattıkları değerlerin doğrudan sahibi olamazlar. Bunların bölüşülmeleri de gerekir. Bölüşümü belirleyen temel öge üretim araçları üzerindeki mülkiyettir. Bu mülkiyet kimlere aitse gelir bölüşümünde aslan payını da onlar alır. Ancak ülke ve dolayısıyla ekonomik yaşamın yönetiminde söz ve karar sahibi olanların da bu temel bölüşüm üzerinde bazı değişiklikler yapma olanakları vardır. Bunlar, vergiler, kamu harcamaları ya da para ve fiyat politikaları gibi araçlarla temel gelir dağılımını şu ya da bu sınıf ve katmanlar yararına değiştirebilirler. Örneğin asgari geçim indiriminin yükseltilmesi gelir bölüşümünü işçilerin yararına, grev hakkının kısıtlanması ise işçilerin zararına olarak değiştirir.

II Gelir bölüşümünü belirleyen ögelere, yani üretim araçları üzerindeki mülkiyete ve ekonomi politikası araçlarına kumanda edebilme işi bir siyasal savaşım konusudur. Diğer bir deyişle, yaratılan milli gelirin çeşitli sınıf ve katmanlar arasında nasıl bölüşüleceğini siyasal savaşım, yani ülkenin yönetimine kimlerin egemen olacağı (siyasal iktidara kimlerin geçeceği) belirler. Açıktır ki, siyasal iktidarda hangi sınıf ve tabakalar daha ağır basıyorsa milli gelirden de onlar daha büyük pay alırlar, almanın yollarını hazırlarlar. Siyasetin bir ekmek kavgası olduğunun söylenmesinin nedeni budur.

III Bundan ötürüdür ki, bu savaşımın galipleri, yani milli gelirden haklarından çok pay alanlar, mağluplarının yani haklarından az pay alan (sömürülen) büyük emekçi kitlesinin siyasetle ilgilenmelerini hele ona aktif bir biçimde katılmalarını istemezler. Bu maksatla, siyasetin herkesi ilgilendirmeyen, doktorluk, avukatlık, ressamlık gibi uzmanlık isteyen ama 'pis-çirkef' bir meslek olduğunu söyler ve emekçi halka bu pis işe bulaşmamalarını telkin etmeye uğraşırlar. Burjuvazi maalesef bu uğraşında bir hayli de başarılı olmuştur. Nitekim, emekçi halkın çok büyük bir oranı değil siyasete katılmak, seçimlerde oy bile kullanmazlar. Gerçekten, oy kullanmanın serbest olduğu dönemlerde en yüksek katılım 1950'ce % 89 olmuş, fakat bu oran 1966 senato seçimlerinde % 56'ya kadar düşmüştür. Demek oluyor ki, seçmenlerin nerdeyse yarısı seçimlerde oy kullanmak zahmetine bile katlanmamıştır.

IV Emekçi halkı siyasetten uzak tutmanın diğer etkin bir yolu bu işle uğraşmayı onlar için tehlikeli kılmaktır. Bilindiği gibi sömürülen emekçiler siyasal savaşıma, esas olarak, sosyalizm saflarında katılırlar. Zaten böyle olmasaydı onları siyasetten uzak tutmak gerekmezdi. Böyle olunca, sosyalist düşünce sahiplerini cezalandırmak (141-142 maddeler) ve bu eğilimde olanlara iş vermemek, işlerinden atmak gibi fiili uygulamalar, siyaseti emekçiler için tehlikeli bir alan yapmak işlevini görür. Bunun en yakın ve yoğun uygulamasını 12 Eylül döneminde yaşadık. Bu dönemde binlerce işçi-emekçi hapsedilmiş, işkenceden geçirilmiş ve işlerinden atılmıştır. Yaşanan bu deneyimin emekçi halkımızı siyaset dışında durmaya itmiş olduğu açıktır.

V Önümüzdeki yerel seçimlerde muhalefetin ve özellikle de SHP'nin başarısı, emekçi halkımızı siyasetten soğutmuş olan bu çok yönlü koşullandırmayı etkisiz bırakabilmesine bağlıdır. Bunun için bir taraftan halkın korkusunu yenmeye diğer taraftan da siyasetin ekmek kavgası olduğunu ona anlatmaya çalışmalıdır.

Diğer taraftan ANAP'ın TRT başta olmak üzere elindeki tüm olanakları seçimleri kazanmak için pervasızca kullanacağı açıktır. Bu arada şunu da unutmamak gerekir ki, 1980'den sonra oy kullanmanın zorunlu yapılması iktidar partisi yararına bir önlemdir. Çünkü oy vermek zahmetine bile katlanmayan kimseler toplumun en bilinçsiz kesimidir. Bu kesimin iktidarın -daha ağır basacağı kuşkusuz olan- propagandasından en çok etkilenip oylarını o yönde kullanması olasılığı yüksektir.

VI ANAP'ın seçimleri kazanmak için emekçi halkı yanıltıcı ve korkutucu propagandalara başvurmasından ya da aynı amaçla devlet olanaklarını yasaları zorlayarak kullanmasından yakınmanın pek bir anlamı yoktur. Muhalefetin görevi bunlardan yakınmak değil, bunları önlemek ya da etkisiz kılmaktır.

VII Hiç kuşku yoktur ki önümüzdeki yerel seçimlerin de en büyük kusuru bir komünist partinin gene halkın karşısına çıkamamış, bu konudaki yasağın hâlâ devam ediyor olmasıdır. Bir bakıma en büyük seçim hilesi budur. Bu nedenle ceza yasasındaki 141 ve 142.maddelerin ve diğer yasalarımızda bunlarla ilgili hükümlerin kaldırılarak komünist partisinin yasal olarak kurulmasına olanak verilmesi seçimlerin gerçekten serbest, yani tüm seçeneklerin eşit koşullarda halkın karşısına çıkarılmış olmasının da temel koşuludur. ■

Birlik için ne dediler?

Umur Coşkun: Sorunun özü, nasıl bir yasallık...

▶ TBKP (TİP - TKP) ile TSİP'in başlattıkları birleşme çalışmalarını Marksist solun birliği açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

TBKP ve TSİP'in birleşme çalışmaları Marksit solun birliği açısından çok önemli ve olumlu. TBKP örneği birlik -birleşme- birleşik hareket sözlerinin boş laflar olmadığını gösterdi. Demek ki olabiliyormuş. TBKP-TSİP birliğinin de sağlanabileceğini ve bunun uzun yıllar almayacağını sanıyorum. Bir kez bu hareketler aynı ideolojik-politik zeminde bulunuyorlar. İkincisi böyle bir birleşmenin alt yapısı, ön hazırlıkları var. Yıllardır görüş alış verişi, ortak çabalar içindeler. Bu partilere sempati duyanlar birlik istiyorlar. Üçüncüsü dünya komünist ve işçi hareketinde birleşme yönündeki girişimler arttı. İşte son örnekleri İspanya ve Yunanistan'da. Bunlar komünistlerin ülkelerinin yaşamında etkin rol oynayacak bir güç haline gelmek istediklerini bu nedenle birleşme eğilimlerinin güçlenmekle kalmayıp birleşmenin fiilen gerçekleştiğini gösteriyor. Kuşkusuz bu süreçler birbirini etkiliyor. Dördüncüsü ve sorunuz açısından önemli olanı, Marksist solun önemli kesimleri TBKP-TSİP birleşme çalışmasını olumlu görüyor, bu girişimi destekliyor.

TSİP ve TBKP birleşirlerse, ki birleşmeleri için ön koşulları vardır, geniş Marksist çevrelerin kuruluşuna katılacağı bir birleşik parti için zemin yaratabilirler.

Marksist solun olaya olumlu bakması çok doğal, çünkü birleşmeler emekçi halkın gözünde de olumlu. Hem etkin bir güç ortaya çıkıyor, hem de kısmi de olsa bölünmüşlük görüntüsü ortadan kalkıyor. Birleşme yeni bir moral demek, bu açık.

Olaya dışından değil de partiler yönünden bakarsak yine aynı şeyi görürüz. İki partinin -üç partinin birleşmesi, bu partilerin yönetici kadro ve sempatizanları açısından yeni bir politik terbiye anlamına gelir... Tarihsel süreç içinde ayrı siyasal konumlarda bulunmuş insanlar, bugün ortak amaçları için aynı çatı altında toplanabiliyorlar, birlikte çalışabiliyorlar. Bir kere bu anlayış edinildikten, benimsedikten sonra da, gelişen eğilim birliğin genişlemesi olur. Yoksa tekrar ve yeni bir biçimde daralmak değil. Yani hem sözkonusu partiler Marksist solun birliğini daha geniş kesimleri de kapsayacak bir birlik olarak görüyorlar, hem de Marksist solun kimi kesimleri, birliği ilerisi için umut verici ve genişlemeye teşvik edici olarak görüyor. Birliğin katılanların "sentezi" olarak anlaşılması gerektiği kuşkusuzdur. Bugün böyle bir sentezin koşulları daha geniş ölçüde olgunlaşmakta ve paylaşılmaktadır.

Biliyoruz ki Marksist sol içinde TBKP-TSİP birleşmesine farklı yaklaşanlar da var. Buna şimdilik de diyebiliriz. Çünkü henüz Marksist sol içi tartışma ve diyalog düzeyi sorunları çözecek ölçülerde verimli değil. Ancak Marksist solu reformcu ve devrimci olarak başlıca iki bölüme ayırmak, şu anda çok temelsiz ve erken bir yaklaşım. Bu ayrımın haklılık kazanabilmesi için reform ve devrimin diyalektiğinin ve ayrıca "reformcu" ya da "devrimci" denen programların daha geniş boyutlarda tartışılması gerekiyor. Hızla değişen ve küçülen dünya içinde Türkiye'nin sorunlarını daha iyi çözümlemeye çalışan programlar üzerindeki tartışmalar sırasında reform ve devrim konuları da netleşecektir. Etiketlemelerden önce açık yüreklilikle ama mutlaka dostça yapılacak tartışma platformları yaratmaya özen göstermeliyiz. Bence en büyük sorumluluk da birleşmeye çalışan TSIP ve TBKP'ye düşüyor. Tartışma kültüründen başlayarak iyi bir örnek oluşturmaları gerekiyor.

▶ Söz konusu partiler "yasallaşma ve yasal parti sorununda en geniş Marksist çevreler tarafından yürütülecek çalışmanın desteklenmesi"ni ifade ediyorlar. Yasallaşma ve yasal parti konularını sosyalist solun birligi açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

TBKP Genel Sekreteri Haydar Kutlu 27 Ocak 1989 tarihindeki duruşmada yaptığı konuşmada şunu söyledi: "Bay savcı gereksiz bir telaşa kapılmıştı. Biz geldiğimizin ertesi günü tabelamızı asacak değildik. Marksist sol ve daha da geniş demokrasi çevreleriyle görüşüp, görüş ve amaçlarımızı anlattıktan sonra Marksist sol içinde olabilen en geniş çevreyle birlikte girişimde bulunmayı hedefliyorduk." Sonra, konuşmasının daha ileriki bir bölümünde şunları söylüyor: "... kaba antikomünizmi geriletmek için herhangi bir ad altında değil, 'komünist partisi' adı altında politik faaliyet hakkımızı yasal olarak elde etmek için mücadele ediyoruz... Bana 'niye komünist adıyla parti kurmak istiyorsunuz, başka ad seçseniz kendinize hemen kurabilirdiniz' demişlerdi. Bunu defalarca yinelediler. Eminim ki dediklerini yapsaydık gerçekten de şimdi karşılaştığımız zorluklar olmayacaktı."

Bu görüşler birarada ele alındığında, Marksist çevrelerin yasal komünist partisi kurma düşüncesi üzerinde yoğunlaşmasının önemi ortaya çıkıyor.

Şu gerçekler dikkate alınmalıdır: Bugün düşünce; inanç ve örgütlenme özgürlüğünü engelleyen 141-142 ve 163. maddelerin kaldırılması yönündeki kamuoyu mutabakatı genişlemiştir. İktidar yasakçılığın özünü korumaya çalışsa da, bu konularda bir takım değişiklikler yapmayı zorunlu görecek noktaya gelmiştir. Bu değişiklikler önümüzdeki aylarda daha çok tartışılacaktır ve bazı yasal "düzenlemeler" gündeme gelecektir. İç ve dış dinamikler de tam bu noktada etki yapmakta ve değişikliklerin sınırlı ölçülerde kalmayıp, demokratikleşme yönünde önemli bir adıma dönüşme potansiyellerini yaratmaktadır. Bu mücadeleye hız verilmeli, başlatılan girişimler desteklenmeli, güçlendirilmelidir. Aynı bağlamda aydınlar girişiminin oynayabileceği rolü de özellikle vurgulamak istiyorum.

İkincisi, sosyalist solun birliği esas olarak; düşünce ve örgütlenme özgürlüğünün önündeki yasal engellerin kalktığı, yasaklanmış partilerin serbest bırakıldığı, komünist partisinin kurulabildiği, politik tutukluların özgürlüklerine kavuştuğu, politik göçmenlerin ülkeye özgürce dönme koşullarının sağlandığı bir ortamda gerçek dinamiklerine kavuşur. Özgür ve eşit koşullardaki tartışma ortamları birlik çalışmasını kolaylaştırır. Kuşkusuz sosyalist sol yukarıdakileri gerçekleştirmek için de birlik içinde olmalıdır. Ancak bu birlikten hemen ve mutlaka tek parti içinde olmayı anlamak gerçekçi değildir. Başka bir deyişle, birleşmeye hazır bir sosyalist sol tablosu çizmek bugün için gerçekçi değildir. Oysa TSİP ve TBKP birleşirlerse, ki birleşmeleri için ön koşulları vardır, geniş marksist çevrelerin kuruluşuna katılacağı bir birleşik parti için zemin yaratabilirler. Bu da güncel ve somut ifadesiyle, yasal, çağdaş, yığınsal bir komünist partisinin oluşması demektir.

En geniş Marksist çevreler bugün eğer yasal bir parti kurulması için çalışma yürütüyorlarsa, TBKP ve TSİP bunu dikkate almak zorundadır. Ancak böyle bir çalışma yoktur.

Peki, bir komünist partisinin kurulabileceği yasal ortam hiç gerçekleşmezse ne olacak? Akla gelebilecek böyle bir sorunun yanıtı yerine başka sorular bana daha anlamlı hatta daha açıklayıcı geliyor. Örneğin, komünist partisinin kurulabileceği ortamın yaratılmasında bir yasal parti mi belirleyici rol oynayacak? Ya da, verili toplumsal ve politik ortamda, mücadelede nasıl bir gerileme olmalı ki, geniş Marksist sol çevreler, TBKP ve TSİP, komünist partisinin kurulabileceği ortamın yaratılması hedefini ertelesinler, ondan vazgeçsinler? Böyle sorulabilir çünkü sorunun özü bir "yasal çalışma" düzlemine indirilemez, "nasıl bir yasallık" bağlamında ele alınmalıdır. "Komünist Partisi"nin kurulabileceği ortamın yaratılması için mücadele geniş kapsamlı bir yasallık anlamını içermektedir.

▶ Solun mümkün olan geniş kesimini kucaklayacak bir partinin hem birligi sağlayabilmesi hem de ülkemizin siyasal yaşamında etkili bir yol oynayarak güçler dengesinde emekçiler lehine değişiklik yaratabilmesi için hangi programatik hedefler, hangi temel politikalar benimsenmelidir?

Öncelikle, bu programatik hedefler ve temel politikalar arasında "boş laf" bulunmamasına özen gösterilmelidir. Toplumdaki güçler dengesini ülkenin ve emekçi halkın çıkarları doğrultusunda değiştirecek gerçek manivelaların yakalanmasına çalışılmalıdır.

Bunları soruyu en kısa şekilde yanıtlamak için söyledim. Bence temel politikalar olarak mutlaka, barış ve silahsızlanma konusunu; devlet terörünün, şiddetin, baskı ve ezginin kaynaklarının kurutulmasını; kürt sorununun adil, demokratik barışçı çözümünü; ülkenin tüm dinamiklerini serbest bırakacak, özgürce gelişip etkilerini göstermelerini sağlayacak kapsamlı bir ekonomik ve politik demokratikleşmeyi; bunlara uygun iç ve dış politika hedeflerini sonutlamak gerekir.

▶ **Böyle bir partiyi özleyen, isteyen ve içinde yer alabilecek olan herkesin bu oluşuma azami katkısını ve etkin katılımını mümkün kılabilmek için ne gibi çalışmaları ve hangi yöntemleri benimsemek gerektiğini düşünüyorsunuz?**

Birincisi, kararlılıkla ve sürekli olarak birlikte çalışmak gerekir. Çünkü görüş ayrılıkları ve sorunlar olacaktır. Her sorun çıktığında, "olmuyor, yürümüyor" diyerek vazgeçmenin yolu baştan ve gönüllü olarak tıkanmalıdır.

İkincisi, görüş ve davranış farklılıkları bulunduğunu öznellikle ve ön yargılarla değil, kendi nesnelliği içinde ve birlikte saptamak gerekir. Hangi konuda ve nasıl bir görüş ayrılığı var, ortak kararla belirlenmelidir. Bu da çalışmayı kesmek için değil, çalışmaya devem etmek için yapılacaktır.

Üçüncüsü ayrı düşünce ve davranışların olduğu gibi bırakılması, dondurulması ya da derinleştirilmesi değil, ortadan kaldırılması ve sorunun çözümü esastır. Bunun için herkesin kendi konumunu muhafaza etmesinin değil, yeni bir sentezin peşinde olması gerekir. Bu yolda, var olan, ya da bir zaman kesitinde ortaya çıkan farklı görüşlere taraftar toplamaya çalışmak doğru değildir. Birlik sürecinin "kitle önünde tartışmak" ya da "teşhir etmek" gibi husumeti esas alan kalıplara bağlı kalarak yürümediği görülmüştür. Yoksa kuşkusuz, sorunların kaynağına inmek için tartışmayı genişletmek, geniş çevrelerin katkısını almak ve daha kapsamlı çalışmalar her zaman gerekli olacaktır.

Dördüncüsü, "birlik noktalarını öne çıkarmak" bir temenni olarak kaldığı sürece ya da kağıt üzerinde pek birşey ifade etmez. Her zaman birlikte yapılacak işler olduğu siyasal yaklaşımın esası, bir çalışma tarzı ve alışkanlığı haline getirilmelidir. Bu da "işleri" birlikte yapmanın sürekli mekanizmaları kurularak garanti edilir.

Beşincisi, birleşmenin platformunu yaratacak programatik nedeflerin ideolojik ve politik yönleri bilimsel ve kültürel çalışmalarla desteklenerek ele alınmalıdır. Bunun için uzman katkılarına başvurulmalıdır. Her yöreden birikimli önder kişilerin, kitle örgütü ve meslek kuruluşu temsilcilerinin katkıları da önemlidir.

Sonuç olarak birlik emek, beceri, özveri ve kararlılık ister ancak kafdağının arkasında değil, uzanıp tutabileceğimiz bir yerdedir. ■

Meral Ekim: Tarihi yakalamak

"Solun birliği ve yasallaşma ve yasal parti sorununun" değerlendirilmesi olayı, yalnızca düşünce ortamını zenginleştirme değil; bu aynı zamanda "olan" ve "olması gereken"leri de şu ya da bu ölçüde gündeme getirdiği için sürekli olarak ilgi alanımızda kalıyor.

Ben demokratik siyasal güçlerin ve bu arada en genel anlamda "sol siyasal güçlerin veya örgütlerin birliğinin" gerekliliğini bir zorunluluk olarak görmekteyim. Bunun yaratacağı toplumsal çevren, demokrasi ve emek güçlerinin toplumsal etkinliğini artıracaktır. "Marksist örgüt tekleşmesinin" gündemde olduğu ve "birlik sorununun" çeşitli çevrelerde çeşitli yorumlarla değerlendirildiği bugün, ortak olan bir nokta varsa o da şu: Birlik yakalanması gereken bir moment olmalıdır. Buna katılıyor "toplumsal meşruiyetle" desteklenen bir "yasallık" ve "birlik" sorununun işçi sınıfı hareketini her düzeyde yükselteceğini ve sonuç alacağını bekliyorum.

Ayrıca özel olarak belirtmek isterim ben gelişmeleri ve eleştirileri izleyebildiğim kadar değerlendiriyor ancak en azından bugün, konuyu saptanmış bir yargı düzeyinde ele alamıyorum.

Ve yine birleşilebilir noktaları ortaya koymanın öncelikli olması gerektiğini, asgari amaçların birleştirilmesi ve çoğaltılması zorunluluğunu vurgularken ayrıntıların önemli olduğunu da söylüyorum. Ancak bu ayrıntılar gelişmeleri durdurucu değil tam tersine ilerletici bir unsur olmalıdır. Çünkü birlik objektif olarak "homojen" bir oluşum için; oluşturulan veya oluşturulması amaçlanan ve ilk aşamada "heterojen" bir yapıdır.

İşte sorun bu objektif olanı subjektif olarak da kavramak sorunudur. Bu, tek tek insanlar açısından sorumluluğu, tek tek siyasal oluşumlar için ise tarihi yakalamaktır. ■

Ahmet Kaçmaz ile söyleşi:

TSİP-TBKP BİRLİĞİ TIKANDI MI?

"Bizim program anlayışımız 'klasik Marksist' bir programda somutlanıyor. TBKP ise 'yeni' bir anlayışı savunuyor. Bu iki anlayışın 'ortasını' bulmak, kategorik olarak mümkün değil. Önerdiğimiz çözüm, programın tüm Marksistlerin katkılarıyla gerçekleştirilmesidir.

TBKP-TSİP birlik sürecine ilişkin olarak ilgili taraflara üç soru yönelttik. TSİP Genel Başkanı Kaçmaz'ın yanıtlarını bu sayımızda yayınlıyoruz. İlgili diğer tarafın yanıtları henüz elimize ulaşmadı. Nisan sayımızda bu yanıtlara da yer verebileceğimizi umuyoruz.

▶ TSİP ve TBKP arasında Ağustos 1988'den bu yana yürütülen "ortak program tasarısı hazırlama" çalışmalarına ara verildiğini duyuruyorsunuz. Ortak parti programının temel doğrularının tartışıldığı bu sürede her iki partinin görüşleri arasında bir yakınlaşma olduğu sonucuna varıldığı; bununla birlikte program anlayışları arasındaki farkların devam ettiği açıklanıyor. Bu noktaya nasıl bir süreçten geçerek vardınız?

Klasik programların yetersizliği "yeni programların" başarılarıyla kanıtlanmadıkça biz, uzun yılların çabalarıyla Marksizmden imbiklenmiş klasik program anlayışının safında olmayı tercih ediyoruz.

TSİP ile TBKP'nin birleşmesine ilişkin olarak Haziran 1988'de yapılan açıklamadan sonra -ki bu açıklama sanırım derginizin Temmuz 1988 sayısında yeralmıştı- birleşme sürecini geliştirmeye yönelik çalışmalarımızı daha sistemleştirerek sürdürdük. Bu kapsam içinde birleşik partinin programına ilişkin temel ideolojik ve politik konuların görüşüleceği ve bir süreç boyunca ortak program taslağının hazırlanacağı bir komisyon oluşturuldu. Kısaca "program hazırlama komisyonu" olarak anacağım bu komisyon programatik konularda yaptığı çalışmalar sonucu Eylül 1988'de program taslağının kaleme alınabileceği kanısına vardı. Program taslağı iki bölümden oluşacaktı. Birinci bölümde çağımızda dünyanın genel gelişme doğrultusu, belli başlı evrensel sorunlar kısaca belirlendikten sonra Türkiye'nin bu dünyadaki yeri ve sosyalizmin ülkemizin geleceği için önemi vurgulanıp işçi sınıfının örgütlü siyasi mücadelesinin gereği gösterilerek Parti'nin toplumsal işlevi ortaya konacaktı. Daha sonra Parti'nin hedefinin, işçi sınıfının önderliğinde emekçi halkın iktidarı olduğu belirtilecek ve bu iktidarın gerçekleştireceği -bir süreç boyunca Türkiye'yi sosyalizme götürecek olan- köklü ekonomik, antiemperyalist, antişoven ve demokratik dönüşümler özlü bir bütünlük içinde somut olarak verilecekti.

Programın ikinci bölümü ise, emekçi iktidarına giden yolu döşeyecek, genel karakteri demokratik olan bir projeden oluşacaktı. Bu bölümde günümüz dünyasının, bölgemizin ve ülkemizin özgül konumları kısaca değerlendirildikten sonra, mevcut rejime, günümüz şartlarında emekçi iktidarına kadar giden yolda, gerektiğinde hükümetlerde yer almayı da hesaba katan -ve devrimin yolunu açıcı- nasıl bir alternatif öngörüldüğü belirlenecekti. Böylece sosyalist bir Türkiye hedefinin belirleyiciliği esasında, bugünden bu hedefe doğru ilerleyişin, birbirini tamamlayan iki bölümden meydana gelmiş bir ortak program taslağı oluşturulacaktı.

Komisyon Ocak 1989 ortasında hazırlanan "ortak program taslağı"nı görüştü. Görüşmeler ve tartışmalar sonunda taslağın birinci bölümü üzerinde bir anlaşma sağlanmasının mümkün olmayacağı sonucuna varıldı. Tartışmalar, programın emekçi iktidarın görevlerinin belirlendiği kısım üzerine yoğunlaştı. Bu tartışmalar, günümüz Türkiyesi'nde işçi sınıfı partisinin iktidar hedefine ilişkin programatik değerlendirmede taraflar arasındaki anlayış farkının giderilemediğini gösterdi. Buna karşılık taslağın ikinci bölümüne ilişkin görüşmelerde fazla bir zorluk çıkmadı. Bazı ilave ve değişiklik önerileriyle ve redaksiyonun gözden geçirilmesi kaydıyla program taslağının ikinci bölümünün taraflarca kabul edilir olduğu tespit edildi.

▶ Somut olarak nelerde anlaşamadınız? Program anlayışları arasında giderilemeyen farklar neler?

TİP ile TKP'nin, TBKP olarak birleşmesinden önce TSİP'e getirdikleri birleşme önerisi üzerine KİTLE'nin Mayıs 1988 sayısında "Politik Birliğin Hangi Noktasındayız?" başlığı altında yayınlanan yazıda şöyle deniyor:

"Birleşmenin ideolojik çerçevesini birleşik partinin programı çizer. Birleşmeyi noktalama aşamasına gelmiş olan TİP ve TKP, TBKP Program Taslağı ile ülkemiz şartlarında bir işçi sınıfı partisinin programına ilişkin anlayışlarını deklare etmişlerdir. Buna karşılık TSİP de, KİTLE'nin Ocak 1988 sayısında **'TBKP Program Tasarısı' Bir Koalisyon Hükümeti Programıdır** başlığı altında yayınlanan yazıda parti programı konusunda kendi anlayışını net bir şekilde belirlemiştir. Ayrıca TBKP Program Taslağı'yla büyük benzerlik gösteren TKP'nin Barış ve Ulusal Demokrasi Programı'na TSİP'in yönelttiği ve Atılım'ın 14 Kasım 1986 tarihli sayısında yayınlanan bir eleştiri de mevcuttur. Kısacası, hem taraflar, hem sol harekette neler olup bittiğine ilgi duyan herkes 'işçi sınıfı partisi programı'na ilişkin anlayış farklarını gayet iyi bilmektedirler. Parti programına -yani ideolojik birliğin çerçevesine- ilişkin anlayışlar net bir şekilde deklare edilmişken TKP ve TİP yönetimleri TSİP ile birleşmenin vakti geldiğini düşündüklerine göre, umuyoruz TBKP Program Tasarısını hazırlayanlar TSİP'in içinde yer alacağı birleşik bir partinin programı konusunda anlayış birliğine varılabileceği noktasında iyimserdirler."

Görüldüğü gibi birleşme görüşmelerine başlamadan önce taraflar arasında parti programına ilişkin olarak "anlayış farkı" bulunduğu net bir şekilde tespit edilmiş. İşte TBKP ile yürütülen birlik çalışmalarında bu nokta tartışmaların başlıca odak noktalarından birisini oluşturdu. Taraflar, program konusundaki anlayış farkının giderilmesi için çaba gösterdiler. Bu süreçte, Marksizm'in programatik sorunlarının değerlendirilmesinde olumlu yaklaşımlar da kaydedildi. Zaten bu nedenledir ki, bir noktadan sonra program taslağının kaleme alınabileceği kanısına, ortaklaşa olarak gelindi. Ne ki tasarı yazılı kelimelere, cümlelere, paragraflara dökülünce, yani somut olarak şekillenince, işçi sınıfı partisinin programı konusunda taraflar arasındaki anlayış farkının **özde** devam etmekte olduğu görüldü. Nitekim bu durum, bu son görüşmeler üzerine yapılan açıklamada "partilerimizin program anlayışları arasındaki farklar devam etmektedir" ibaresiyle bir kere daha tespit edildi.

Bu noktada, ortak bir programın oluşturulmasını engelleyen "anlayış farkı"na açıklık getirilmesi yerinde olacaktır. Bizim program anlayışımız **"Klasik Marksist"** bir programda somutlanıyor. Yani Türkiye şartlarında, bir işçi sınıfı partisi programının Marksist ideoloji çerçevesinde genel hatları ile belirlenen **klasik** bir programı vardır. Bu programın "mucidi" biz değiliz. Ülkemizde Marksist siyasetin uzunca bir geçmişi var. Ve bu hareketin parti programına ilişkin olarak, Marksizmin evrensel birikiminden ve tecrübelerinden de esinlenerek, Türkiye özgülünde - değişen şartları hesaba katmayı öngören- ge-

liştirmiş ve yetkinleştirmiş olduğu belli bir program anlayışı var. Biz bu program anlayışını savunuyoruz ve bu anlayışla hazırlanacak bir programın günümüzde işçi sınıfı partisinin program ihtiyacına cevap vereceğine inanıyoruz.

Geçmişte ve günümüzde çeşitli Marksist partilerin hep bu tür klasik programlara sahip oldukları, ama böylesi programlarla bir yere varamadıkları, hatta başarısızlığın temelinde bu tür program anlayışının yattığı ileri sürülebilir. İşçi sınıfı siyasetlerinin ülkemizde kayda değer bir başarı sağlayamadıkları gözönünde tutulursa programa ilişkin bu tür değerlendirmeler, en azından tartışılabilinir ve tartışılmalıdır da. Ancak klasik programların yetersizliği -ya da yanlışlığı- "yeni" programların başarılarıyla kanıtlanmadıkları sürece biz, uzun yılların çabalarıyla Marksizm'den imbiklenmiş -ve bizimkine benzer pekçok ülkede de geçerliğini korumuş, halen dahi korumakta olan- klasik program anlayışı safında olmayı tercih ediyoruz.

Oysa biliyoruz TBKP programı, Türkiye'de "yeni" bir program anlayışını sergiliyor. Bu "yeni"nin nasıl bir **yeni** olduğu kuşkusuz tartışılabilir. Ancak TBKP programında ifadesini bulan anlayışın, klasik Marksist program anlayışına kıyasla **değişik** olduğu kesindir. Bu değişik anlayışın hangi saiklerden kaynaklandığı, onun ideolojik temeli ve politik amaçları kuşkusuz araştırılıp irdelenebilir. Ancak bu yapılırken bilimsel yaklaşımda itinalı olunması ve önyargılara dayanan yaftalamalara itibar edilmemesi gerekir. Kaldı ki TBKP'nin program anlayışındaki değişikliğe bence damgasını vuran "yeni yaklaşımlar", yerli yabancı pek çok Marksist çevreler ve kişiler tarafından hararetle tartışılmaktadır. "Yeni"nin "klasik"e üstünlüğünü gösteren **en ufak bir emare** henüz yoktur. Bu tartışma sürecindeki gelişmelerin "yeni program anlayışını" etkilememesi düşünülemez. Kısacası eğer **klasik** program anlayışının yerine **yeni** bir anlayış ikame edilecekse, -ki ben TBKP'ninki türündekini pek olası görmüyorum- "yeni"ye ilişkin görüşlerin ve tezlerin nispeten **ham** olduklarını, ülkemiz şartlarında bir işçi sınıfı partisinin programına temel alınacak olgunluğa erişmeleri için daha bir hayli zihin çabasına ve sınanmaya ihtiyaç gösterdiklerini, asla gözden kaçırmamak lazımdır.

▶Bundan sonrası nasıl gelişebilir? Program konusundaki tıkanmanın aşılması için neler yapılabilir, ne öngörüyorsunuz?

Partilerimiz arasında parti programına değgin görüş ayrılıklarının devam ediyor olması kuşkusuz bir olumsuzluktur, ama bu birleşme sürecinin kesildiği anlamına gelmez. Çünkü taraflar bu görüş ayrılığını bildikleri halde birleşme sürecini başlatmakta bir mahzur görmediler. Bu süreç, program meselesini henüz bir sonuca ulaştırmadı ama partilerimiz arasındaki dostça ilişkilerin daha da geliştirilmesine küçümsenmeyecek bir ivme kazandırdı, yarattığı olumlu psikoloji sonucu her kademede ve her yerde dayanışma, beraberlik ve dostluğun gelişmesine katkıda bulundu.

Kaldı ki, iki partinin ortak açıklamasında da belirtildiği gibi, birlik sürecinde erişilen noktayı yeniden değerlendirip tıkanıklığı açmanın ve "süreci ilerletmenin" imkanlarını elbirliğiyle arayacağız. Ben imkanların tükendiği kanısında değilim.

Bu tespitim, taraflar arasındaki programa ilişkin anlayış farkının giderilebilir olduğu anlamına mı gelir?

Anlayış farkının ortadan kalkmasının çeşitli yolları olabilir. Örneğin taraflardan birisi öteki tarafın program anlayışına ikna olduğunda mesele kalmaz. Ya da karşılıklı tavizlerle ortak bir program anlayışına gelinilir, yine sorun çözülmüş olur. Ne ki şimdiye kadar yaptığımız çalışmalar böylesi çözümler için pek umut vermiyor. Saydığım yollardan ikincisi işlemiyor, çünkü her iki anlayış farkının "ortasını" bulmak, kategorik olarak mümkün değil. Yani **özde**, ya birisinden vazgeçmek lazım, ya da ötekisinden. Bu da bizi saydığım yollardan ilkine götürüyor. Ve önce de belirttiğim gibi biz, klasik program anlayışının, yani -hiç istemiyorum bu askeri terimlerle ifade etmeyi ama öyle nitelendiği için başka çare bulamıyorum- **"stratejik" hedef olarak** emekçi halk iktidarını ve bu iktidar altında sosyalizme ilerleyen köklü dönüşümlerin başlatılmasını öngören bir parti programının, ülkemizin şartlarında geçerliğini koruduğu -ve mevcut sosyo-ekonomik yapı radikal değişikliklere uğramadıkça da koruyacağı- kanısındayız.

Bu durumda taraflar arasında ortak bir program oluşturmaya devam etmek sanırım kısır bir çalışma olur. Bunun yerine bence program konusundaki tıkanıklığın aşılmasına yardımcı olarak başka çareler, dolaylı diye niteleyebileceğim ortak çalışma imkanları aramak gerekir. Örneğin taraflar, günümüzde Marksizm'in evrensel meselelerine ilişkin tartışmaları ele alabilirler, bunları Türkiye özgülünde değerlendirerek program sorununun temeline yönelik ortak çalışmalar düzenleyebilirler.

Tabii dolaylı çözüm yollarını devreye sokmak yararlıdır da, varsa dolaysız çözümler aramak daha yerinde olur. Nitekim böyle bir çözüm vardır ve bu da, ülkemiz şartlarında bir işçi sınıfı partisi programının oluşmasına, **böyle bir partiye ilgi duyan herkesin azami katkısının sağlanmasıdır.**

Biliyorsunuz biz TSİP ile TBKP'nin birleşmesinin, önceden beri öngördüğümüz, ülkemizdeki tüm Marksistlerin katılımıyla oluşturulacak, geniş emekçi yığınlara hitap eden ve onların katılımını sağlayacak, açık partiye giden yolda bir **ara aşama** olarak değerlendirdik. Böyle olduğu içindir ki ülkemiz şartlarında program meselesinin köklü çözümünü böylesi bir platformda görüyoruz. Nitekim yazılarımdan birinde "Partiyi oluşturacak esas süreç... Partinin niteliği, işlevi, kapsamı vb. çeşitli konulardaki tartışmaları, partinin **programına** ve tüzüğüne ilişkin çalışmaları -ki tüzük ve program sol kamuoyunda yaygın bir şekilde tartışıldıktan sonra kolektif ürünler olarak nihai hallerine getirilmelidirler kanımca- ve partinin yurt çapında örgütlenmesini kapsar"* diyerek programın hazırlanması için uygun bulduğum metoda kısaca işaret etmiştim. Şimdi esas hedef tüm Marksistlerin katılımını sağlayacak bir parti oluşturmak ise, açıktır ki, TBKP ile TSİP birleşseler dahi onların ortak programı yine **geçici** bir işlev görecek demektir. Dolayısıyla TSİP ile TBKP'nın ortak bir program hazırlayamamış olmaları bence **aşılamayacak** bir olumsuzluk değildir. Tabii bu tespitim ortak bir program hazırlama çabalarını küçümsediğim anlamına gelmez. İki partinin program konusunda yakın konumlara gelmelerinin, nihaî programın ortaya çıkmasına olumlu katkıda bulunacağı besbellidir.

Kaldı ki, önerdiğim yol, yani programın, partiye ilgi duyan, partinin elbirliğiyle oluşturulmasına omuz vermek isteyen tüm Marksistler'in katkılarıyla gerçekleştirilmesi, TBKP'nin projesi için de en doğru ve geçerli yoldur. Açıklayayım. Derginizin Temmuz 1988 sayısında yapılan röportajda Mehmet Karaca ve Osman Sakalsız, TSİP ile TBKP'yi kastederek, "...en önemlisi, partilerimiz çağdaş bir komünist partisi, demokratik ve kitlesel bir işçi sınıfı partisi anlayışında birleşmişlerdir. Partilerimiz 'Az olsun, bizim olsun' anlayışında değildirler. 'Çok olsun, hepimizin olsun'... Artık kamuoyu önüne böyle bir birlik anlayışı ile çıkıyoruz." diyorlar. Bu alıntıyı yapmamın nedeni TSİP ile TBKP'nin parti anlayışlarının yakınlığını -isterseniz aynılığını- teyit etmek değil. TBKP'nin de TSİP + TBKP birliğini "az" bulduğu, buna mukabil "hepimiz"i kucaklayacak bir partiyi öngördüğü, bu sözlerde çok veciz olarak ifadesini buluyor. Ben buradaki "hepimiz"den, yasal partiye omuz verecek tüm Marksistler'i anlıyorum.

Sanıyorum bu yorumumda yanılmıyorum. Çünkü TBKP G.Sekreteri Haydar Kutlu 27 Ocak 1989'de DGM'de yaptığı konuşmada, "Biz geldiğimizin ertesi günü tabelamızı asacak değildik. Marksist sol ve daha geniş demokrasi çevreleriyle görüşüp, görüş ve amaçlarımızı anlattıktan sonra, Marksist sol içinde olabilen en geniş çevreyle birlikte girişimde bulunmayı hedefliyorduk." diyor. Bu sözler de TBKP'nin öngördüğü parti projesine açıklık getiriyor. Gerçekten de Kutlu serbest kalsaydı ve dediği doğrultuda davransaydı, yasal partiyi elbirliğiyle oluşturmak için öteki Marksistler'le sanırım ilk başta da TSİP'lilerle görüşecekti. Bu görüşmeler sonunda, ▶▶

AÇIKLAMA

TSİP ve TBKP'nin "ortak program tasarısı hazırlama" komisyonu, yürüttüğü çalışmalar sonucunda gelinen bugünkü aşama üzerine yaptığı değerlendirmeyi bir tutanakla iki partinin merkez komitelerine iletmiştir.

1988 Ağustos'unda çalışmalarına başlayan TSİP ve TBKP'nin "ortak program tasarısı hazırlama" komisyonu, elde edilen sonuçların her iki partinin politik bürolarında incelenmesi ve komisyonun çalışmalarına devam edip etmemesi hususunun karara bağlanması amacıyla çalışmalarına ara vermiştir.

Komisyon, ortak parti programının temel doğrultularını tartışmış, bu sürede her iki partinin görüşleri arasında bir yakınlaşma olduğu sonucuna varmıştır. Bununla birlikte, partilerimizin program anlayışları arasındaki farklar devam etmektedir. O nedenle, şu aşamada komisyon, ortak bir program tasarısı hazırlayamamıştır.

"TSİP ve TBKP Birleştirme Komisyonu", program komisyonunun vardığı yukarıdaki sonucu görüşmüştür.

İki parti arasındaki birlik sürecinin bugün geldiği aşamayı, partilerin konumlarını ve birlik sürecini ilerletmek amacıyla nasıl bir yol izleneceğini daha kapsamlı değerlendirme ihtiyacı konusunda görüş birliğine varılmıştır. TSİP ve TBKP yönetimleri konuyu görüştükten sonra, birlik süreci üzerine yapılacak ortak değerlendirmenin ayrıca kamuoyuna açıklanmasına karar verilmiştir.

7 Şubat 1989

Türkiye Sosyalist İşçi Partisi **Türkiye Birleşik Komünist Partisi**

değişik Marksist parti, çevre ve kişilerin elbirliğiyle bir parti oluşturulmasında anlaşmaya varılınca, sıra programın hazırlanmasına gelecekti ve bu noktada Kutlu herhalde, "Zaten elimizde hazır bir TBKP programı var, bunu kabul edelim, olsun bitsin" demeyecekti. Partinin programı doğal olarak, bu oluşumda yer alanların ortak çalışmalarıyla hazırlanacaktı. Ve sonuçta azami katılımla ortaya çıkacak kolektif ürün **herkesin emeğini** taşıyacaktı ve genel kabul görecekti.

Tabii böylesi bir yöntem,ortaya çıkan ürünü kendi ilkesel konumuyla asla bağdaştıramadığı için yeni oluşumun dışında kalmayı tercih edebilecek kişisel istisnalar çıkmasına yol açabilir... Ama projesi, tüm Marksistlerin tek bir çatı altında toplanması olanlar, kolektif çabayla ortaya çıkacak programı, şayet kendi görüşlerine yakın bulmasalar da **kabul etmek**, hatta ilerde başka bir programla değiştirilene dek **benimsemek** zorundadırlar. Zaten TBKP'nin içtenlikle benimsediği ve sıkça kullandığı "**gerçek kimsenin tekelinde değildir**" deyişi de böylesini gerektirir.

Mevcut şartlarda öngördüğüm programa - ya da programın oluşmasına hizmet edecek, Marksizm'in temel sorunlarına- ilişkin tartışmayı en geniş Marksist çevreler içinde başlatmak ve sistematize etmek doğru mu, böylesi mümkün mü?

Varılan nokta birleşme sürecinin kesildiği anlamına gelmez. Tıkanıklığı aşmanın ve süreci ilerletmenin imkânlarını elbirliğiyle arayacağız.

Bence hem doğru, hem de mümkün...

Doğru, çünkü geniş, yasal çok renkli bir Marksist parti hepimizin gündeminde. Üstelik 141 ve 142 de gündemden düşmüyor. Açıktır ki, elbirliğiyle oluşturulacak bir partinin programının en geniş toplumsal boyutlarda tartışılması, 141 ve 142'nci maddeleri karşısına alacak, işçi sınıfı partisinin önündeki bu engellerin kaldırılmasına doğrudan hizmet edecektir.

Program tartışmasının **mümkün** olup olmadığına gelince... Elbette tüm Marksistlerin böylesi bir çalışmaya katılmalarını sağlamak çaplı bir iştir, özenli bir çabayı gerektirir. Ama kendini yasal bir Marksist partinin bileşenlerinden biri olarak gören herkesin konuyu ciddi olarak ele almaları halinde ben aşılamayacak bir zorluk görmüyorum. ■

* "*Yasal Parti Yasallaşma*" *GÖRÜŞ Eylül 88 s.18*

Peru'da birleşik sol

Bugüne değin aralarında bir seçim ittifakı dahi oluşturamamış bulunan yedi parti ve çok sayıda grup, bir devrimci halk cephesine dönüştü.

Peru'da **Birleşik Sol** (Izquierda Unida) (IU) Birinci Ulusal Kongresi, 18-23 Ocak tarihlerinde başkent Lima yakınlarındaki Huampani'de yapıldı ve tüm tahminlerin tersine, solun radikal ve ılımlı kesimleri arasındaki bölünmeleri aşma isteği galip geldi. Ortodoks komünistler, Maoistler, Troçkistler, sosyal demokratlar, sol Hıristiyanlar ve bağımsızlar arasında "**Sol tek bir kişidir, daha fazla değil**" şeklindeki sloganlarıyla "Moskova yanlıları" belirleyici bir rol oynadılar. Bugüne değin aralarında hep birlikte bir seçim ittifakı dahi oluşturamamış bulunan yedi parti ve çok sayıda grup, böylece, bir devrimci halk cephesine dönüşmüş oldu. Yirmi yılı aşkın zamandır Komünist Partisi'nin genel sekreterliğini yürüten 69 yaşındaki Jorge del Prado IU'nun ortak yönetiminin ilk başkanı seçildi.

Kongre öncesinde, 130.000 militanın sayımı, 3500 delegenin seçimi için bir yıllık bir çalışma yürütüldü. Bu kongre Peru'nun yakın siyasi tarihinin en önemli olayı oldu. Buna karşılık, iktidardaki APRA partisinin, bir ay önce, aralıkta düzenlediği kongreye delegelerin ancak yarısı katılmıştı. Bu iki ana politik güç dışındaki gruplara gelince onlar daha çok küçük elit çevreler halinde çalışmaktalar. Huampani Kongresi'yle gerçekleşen olay, sadece Peru için değil (1985 seçimlerinde sol ittifak ikinci sırada yer almıştı), aynı zamanda tüm Latin Amerika düzeyinde önem taşımaktadır, çünkü IU halen kıtadaki en önemli sol cephedir.

Sol iktidara gelmeyi ciddi ciddi düşünüyor mu? Soruyu del Prado "**Elbette amacımız budur**" diye yanıtlıyor ve kendilerinin alternatifinin sağ olduğunu söyleyerek ekliyor: "**ama bu sağ, bugüne değin tanıdığımızdan çok daha saldırgan, çok daha tehlikeli bir sağ olacaktır**".

Kongrede alınan karara göre, şayet **Izquierda Unida** gelecek yılki seçimlerini kazanırsa tekelleri millileştirecek, dışa fazlasıyla bağımlı sanayii yeniden yapılandıracak ve yönetimi ademi-merkeziyetçileştirecek.

Şu an içinse, Birleşik Sol, ekonomik krizin sosyal bedelinin hafifletilmesini öngören bir "acil ulusal program" öneriyor, bunun yanı sıra, güvenlik güçlerinin ve paramiliterlerin, aydınlık güçlerine ve onların "müttefik" sayılan kesimlere karşı yürüttüğü "pis savaşı" sona erdirecek bir "pasifikasyon planı" geliriyor. IU'nun sert unsurları genel seçimleri beklemekle yetinilmemesi, süresiz genel greve gidilmesi görüşündeler. Buna karşılık, en ılımlılar da, Başkan Alan Garcia'nın sosyal demokrat rejimiyle altı aylık bir uzlaşma anlaşmasına varılmasını, 1990'da ise bir ulusal birlik hükümetinin kurulmasını istiyorlar.

IU'nun kanatları arasındaki çelişkiler henüz çözümlenmiş olmaktan uzak, **Birleşik Sol**'un kolektif önderliğini oluşturan sekiz başkanın ulusal komiteye dönerli olarak başkanlık yapma sistemini benimsemesinin bir nedeni de bu olsa gerek. ■

Nicole Bonnet, Le Monde'dan kısaltılarak çevrildi. (26.Ocak.89)

Cephenin Tarihçesi

Peru'da Birleşik Sol adını taşıyan cephe 1980 Eylülü'nde altı sol parti ve örgüt tarafından kuruldu. Ülkenin 40 küsur parti ve örgüte bölünmüş durumdaki demokratik ve antiemperyalist tüm güçlerini kapsayacak bir cephenin ilk adımını oluşturdu. Birleşik Sol'un en önde gelen iki siyasi örgütü Peru Komünist Partisi ve Sosyalist Devrimci Parti'ydi. 1928'de kurulan PKP'nin Genel Sekreteri Jorge del Prado 1980'den bu yana aynı zamanda senatörlük yapıyor. Devrimci Sosyalist Parti ise ülkede 1968-75 arasında yönetimde bulunan sol eğilimli askerlerin ön ayak olmasıyla 1976'da kuruldu. Kasım 1980 yerel seçimlerinde Birleşik Sol % 28 oy aldı, Kasım 1983'te ise Birleşik Sol adayı başkent Lima belediye başkanlığına seçildi. 1985 genel seçimleri ise Birleşik Sol'un ülkedeki ikinci büyük siyasi güç ve iktidar alternatifi olduğunu açıkça sergiledi. 1987'de yönetim organlarında partisizlere de daha fazla fırsat tanımaya yönelen Birleşik Sol saflarını sürekli güçlendirdi. Birleşik Sol ülkede bir süre sonra yapılacak başkanlık seçimleri için adayını belirleme çalışmaları yapıyor ve şu sıralarda kimi burjuva çevrelerin desteğiyle aday olarak lanse edilmeye çalışılan yazar Mario Vargas Llosa'ya karşı çıkıyor. ■

▲ **Peru'nun dertlerine çare olmak için.** *Birleşik Sol birlikteliğin gücünü kullanabilecek mi?*

BİR "HUKUK ADAMI"

Yargıtay üyesi O.Kadri Keskin'in kitabındaki komünizm ve komünistler üzerine kargaların bile gülemeyeceği "ilmi tespitleri" okumanın yararı var.

Türkiye Fikir Ajansı (?) şu günlerde adresinizi -kendi deyişiyle- **"sizi ve bizi tanıyanlardan"** temin ederek "sayın okuyucuların kitaplıkları için hediye" bir kitap yolluyor: "İşte Anarşi ve Terör İşte Gerçekler"! Kitabın bu türden "iyi saatte olsun"lu matbu üretimin posta kutusundan çöp sepetine izlediği yolu tutmak yerine bu sayfalara konu olmasını gerektiren bir yanı var: Bu "ilmi eser"i kaleme alanın kimliği. Yurttaşların bir kısmını düşman ilân edip savaş açan kişi ne idüğü belirsiz bir "yazar" değil, en üst yargı kurumu Yargıtay'ın üyesidir. Kitabı yazan O.Kadri Keskin, yurdun çeşitli yerlerinde hakimlik, ağır ceza mahkemesi başkanlığı, sıkıyönetim duruşma hakimliği, Ankara DGM asil üyeliği yaptıktan sonra 1987'de en genç üye olarak Yargıtay'a seçilmiş. Halen Yargıtay 2. Ceza Dairesi üyeliği yapıyor.

Komünizm ve komünistler üzerine kargaların bile gülemeyeceği "ilmi tespitler"e, demagojinin kabalığına, tahrifatın tüm vülgerliğine rağmen kitabı okumanın tek yararı var: Sıkıyönetim mahkemelerinde ve DGM'de görev yaptığı sırada ve şimdi de Yargıtay üyesi olarak Keskin'i sayısını bilmediğimiz siyasi dava sanığına karşı harekete geçiren zihniyeti anlamanıza yardım ediyor. Bir Yargıtay üyesinin kaleminden Türkiye'de "hakim tarafsızlığı"ndan, "yargı bağımsızlığı"ndan ne anlamanız gerektiğine örnek oluşturuyor. Zira Keskin, komünizmi "ilmi gerçekler ve gerekçeler"le teorik planda (!) çürütmekle kalmayıp, zihniyetini sanıklara karşı tam saldırganlıkla pratiğe aktarıyor. Örneğin O.Kadri Keskin'e göre "insanlar arasında maddi eşitlik tahakkuku mümkün olmayan bir ham hayaldir. Maddi eşitsizlik doğuşta vardır", ya da "mülkiyetin inkârı ile insanın gelişme yolları kapatılmaktadır" veya "Karl Marks'ın ileri sürdüğünün aksine, işçiler ölüm derecesinde fakirleşmemiş... keza komünist ihtilale işçi sendikalarının ön ayak olacağı iddiası bizzat sendikal hareketin gelişmesi ve sendikal tatbikatla çürütülmüştür." Bu "ilmi tespitler"le varılan sonuca dikkat ediniz: "12 Eylül öncesi Türkiye'de olduğu gibi, birkaç vatan haininin devleti yıkmaya matuf komünist sendikalaşma hareketi ise, gerek dünyada gerekse Türkiye'de işçinin büyük çoğunluğunun itibarını görmemiştir" Bu satırların yazarı Yargıtay üyesidir ve DİSK davası bilindiği gibi Yargıtay aşamasındadır. "Devleti yıkmaya matuf komünist sendikalaşma yapan vatan hainleri" böyle bir tarafsızlıkla karşı karşıyadırlar!

Kadri Keskin komünistlerin strateji ve taktikleri konusunda Kenan Evren'den, Atatürk'ten, ama en çok da "Milliyetçi Çin eski Milli Emniyet Şefi U.T.Hsu"dan alıntılar yapıyor. Ne de olsa adam tecrübeli! Hsu'nun güncel siyasi tartışmalarımıza da ışık tutan tecrübesinden bizi de yararlandırıyor Keskin. Örneğin Hsu'nun tecrübesinden "ders" çıkarılacak bir nokta şu:"Makyavelist taktik ve maskelerle, uluslararası komünizm; sosyal demokrat kuruluşlar kisvesi altında ve onları sıçrama tahtası, hatta zaman zaman kendi militanlarının fedaisi olarak kullanabilmiştir". Türkiye'de neyse ki böyle bir "tehdit" karşısında Ali Topuzlar var! Hsu'dan yine bir başka nasihat :"Eğer komünist partisinin meşruluğu tanınmasaydı, yani açık faaliyet göstermesine müsaade edilmeseydi, yeraltı faaliyetlerinin usulü ve derecesi ne olursa olsun Çin'de komünistlik hakim olmazdı". Bu tecrübenin başkaları bilinmez ama, Keskin'in kulağına küpe olduğu kesindir!

Kitabın "Marksist görüşün aksine sınıfsız toplum hiç olmamıştır ve olmayacaktır. Çünkü bu tarihi gerçeklere aykırıdır" türünden "ilmi gerekçeler"den sonra gelen "Marksist terminoloji" yorumları Keskin'in kafasındaki sınıflandırmayı pek güzel yansıtıyor. Örneğin Kadri Keskin'e göre **yurtsever** "komünist terminolojiye göre Marksist-Leninist görüşü benimseyen militan"dır. **Emperyalizm** "Amerika, hürriyet, demokrasi düşmanlığı manalarına kullanılmakta"dır. Bu terminoloji dersinde yazarın **faşizmle** ilgili saptamaları özellikle dikkate değer. Yazara bakarsanız "ilmi anlam ve izahı" ile "faşizme göre, devlet her şeydir... Bu görüş 'devlete karşı hiçbir şey olmaz, devletin dışında hiçbir şey olamaz' şeklinde ifade edilmektedir. Faşist devlet bütün toplum değerlerini yorumlar, değiştirir, sentezini yapar ve ona gücünü verir. Bu açıdan nihai gayesi devleti kaldırmak olan komünizmin amansız düşmanıdır... Komünistlere göre, komünist olmayan, ya da komünistlerin önderliğindeki bir harekete karışmayan herkes, her kuruluş faşisttir. Komünist terminolojide faşizm, Marksist-Leninist ve Maoist düşünce dışındaki her türlü düşünceye verilen addır". Bugün Avrupa'da ve dünyada faşist ya da neofaşist kişi ve örgütlerin bile kamuoyunun tepkisinden çekinerek "ben faşistim" demek cesaretini bulamadığı koşullarda, en üst yargı kurumunda görevli bir "hukuk adamı"nın faşizm hakkında bırakınız olumsuz söz etmeyi, onu "komünizmin amansız düşmanı" olarak aklamaya girişmesi ibret verici, ama yaşadığımız koşullarda hiç de şaşırtıcı değildir.

O.Kadri Keskin kitabın **"Anarşi Suçları"** başlığını taşıyan bölümünde (TCK md. 125-173'ü kastediyor) "hangi eylemlerin hangi hukuki kalıplar içerisinde değerlendirilmesi gerektiği"ni inceliyor. Buna göre örneğin 141. maddede "tecziye edilen faaliyetler, devlet yıkıcılığındaki daha yeni ve hazırlık dönemi faaliyetleridir. Bu tohum gelişecek, filizlenip silahlı çete olacak, daha sonra da gelişip cebri teşebbüse girişilecektir. Amaç budur ve her basamakta aynıdır"! Ayrıca "Türkiye böylesine ateşe atılmış iken olayları tek tek ele almak, mahalli bir değerlendirmeye girmek" gafletine düşülmemeli, örneğin "herhangi bir ilde 5-10 kişi birlikte hareketle pankart asma, yürüyüş, boykot" yaptığında yukarıdaki "tohum-filiz" meselesi düşünülmelidir!

Ama kitabın Keskin'in "hukuk adamlığı"na ve işgal ettiği makamdaki icraatına en ışık tutan bölümünü işkence üzerine görüşleri oluşturuyor. İşkence başvurularının birbirini izlediği, işkence yapıldığı gerçeğinin tüm açıklığıyla sergilendiği ve işkence duyurularının mahkemelerce ve Yargıtay tarafından incelenmesi gerektiği koşullarda, bir Yargıtay üyesi kalkıp, bu duyuruları sorgusuz sualsiz, hukukun hiçbir tarafına sığmayan bir keyfilikle reddedebiliyor. Kadri Keskin'e göre "bu iddialar ve hatta bu iddialarla ilgili dilekçeler tamamen basmakalıp, bir merkezden ortaya atıldığı aşikâr iddialar(dır ve) bu tip iddiaların sadece yurtiçinde ve sanıklarla sınırlı olarak değil, evrensel nitelikli yıkıcı örgüt ve kuruluşlar tarafından organize edildiği ortaya çıkmaktadır". İşkence duyuruları "uluslararası, masumane görünüş ve isimler altındaki birtakım teşekküllerin yaygarası"dır! Hem zaten işkence yapılması için sebep yoktur. "İşkence normal insanın yapacağı bir iş değildir" ve üstelik polis vatandaşın yahut yakalanan kişinin hasmı değildir ki, yakalanana özel bir husumeti veya özel münasebeti yoktur ki, işkence yapsın!! Ayrıca "polis nezarethanesinin lüks otel lobisi olmadığı, suç zanlısı olarak yakalanan ve bu şekilde ifadesi alınanın da orada misafir olmadığı tabiidir". Keskin'e göre "devletin bekasından, vatanın ve milletin yücelmesinden, meşru kanun hakimiyetinden yana taraf olan ve olması gereken polis ve diğer güvenlik görevlilerinin kullandığı polisiye bazı metod ve taktikler işkence olarak nitelendirilemez." vb.

Yazdıkları yalnızca Kadri Keskin'in kariyerindeki tırmanışa değil ne mene bir "bağımsız yargı" ve "tarafsız hakim"le karşı karşıya olduğumuza da ışık tutuyor. ■

Orhan İyiler

AYRINTILARDA UNUTTURULAN BÜYÜK GERÇEK

Dış etkenlere karşı tam bir monolitik yapılanmada olan Leninist Parti iç yapısında kanatlardan, bu kanatların birlikteliğinden ve özgün deviniminden oluşmuş özellikteydi.

İşin aslı, diyordu kendi kendine, besbelli ki benim yazgım düşlerimi yaşarken ölmek olacak...

STENDHAL
(Kızıl ve Kara)

Kızıl ve **Kara**'nın genç Julien Sorel'i giyotinle başının kesilmesine iki adım kala, hücresindeki son gecesinde hem kendini hem toplumunu şöyle sorguluyordu: "Gerçeği sevdim hep... ama gerçek nerede? Her yerde ikiyüzlülük, en azından şarlatanlık... en erdemlilerinde, en büyüklerinde bile..."

Günümüz Julien Sorel'leri XXI. yüzyıla girerken parmaklıklar ardında ya da sokak ortalarındaki yalnızlıklarından sürdürüyorlar sorgulamalarını? "Gerçek nerede?" Örneğin gerçek sayın Oya Baydar'ın Aralık 1988 **Görüş** dergisinde çıkan yazısında mı? Baydar bu soruyu soranlara şöyle bir tablo çiziyor çünkü: "Marjinallikte kalmamızın asıl nedeni örgüt modelimizden kaynaklanıyordu. 1980 öncesinin politik örgütlerinin hepsinin ortak bileşkesi Leninist modeli kendilerine örnek almalarında". Sayın Baydar'a göre örnek alınan Leninist model de şu: "Bir avuç profesyonel devrimciden oluşan (çelik çekirdek), etrafında derece derece halkalanan üyeler..." Geleneksel TKP ile Maocu ya da Aybarcı bir örgütlenmenin, Troçkist gruplarla, Stalinist çizgilerin, bir dönem yasal olan TİP, TSİP gibi partilerle, silahlı savaşımı, gerillacılığı benimsemiş sol örgütlerin hepsinin ortak bileşkesi bu: Çelik çekirdek ve çevrelerinde halkalanan üyeler. Çelik çekirdeğin de temel yapısı kendisini hiçbir zaman eleştirtmemesi, ortodoks bir çizgide kalarak "eleştiri silahını silahın (yani örgütün) eleştirisine dönüştürtmemesi, buna kesinlikle karşı çıkması, izin vermemesi. Sayın Baydar bu tutumu da kaçınılmaz buluyor, madem diyor, 917 modelini seçmiştik onun "fiili sonucu olarak" bu yapı ister istemez Stalinist bir yapıya dönüşecekti. Bundan böyle artık "eski silahlarda baba yadigârıdır diye direnmemeyi, pas tutmuş silahları değil, yeniden yapılanmayı" öğütleyen sayın Baydar Türkiye Marksist solunun **yasal, geniş, açık birlik** partisinin oluşturulmasında geç kalınmamasını özenle vurguluyor:

Elimizi şakağımıza koyup düşünelim: Bizim gerçekten Leninist bir partimiz oldu mu?

"Eski silahlarda sonuna kadar ısrarı bir yana bırakabilir ve elbirliğiyle güçlü, yeni, modern, koşullara uygun ve bilimli bir yapı oluşturabilirsek, alternatifsiz bırakılmış Türkiye halkına bir umut ışığı ve sonra kendi elleriyle yaratacağı yeni bir dünya sunmamamız için neden yoktur" diyor. Güzel inancını pekiştiriyor.

Leninizmi böylece kendisinin fiili sonucu olarak Stalinist yapıya dönüşmekle ve günümüzde artık paslanmışlıkla nitelendiren Oya Baydar'ın görüşlerini sayın Serol Teber "Sorun salt Stalin ya da Stalinizm değildir, sorunun temeli, komünist partilerin özünden gelen merkeziyetçi antidemokratik (despotik ve dogmatik) niteliklerinden kaynaklanmaktadır" saptamasını yaparak daha bir derinleştiriyor.

□

Marcel Liebman'ın son derece başarılı bir biçimde altını çizdiği gibi Leninist partinin karakteri: Dar, gizli, yasadışı çalışmayı temel almış, demokratik ilkelere sırtını dönmüş **monolithique** bir yapıda oluşudur.[1] Lenin bu monolithique yapıyı sağlayabilmek için: "Genişlemesine bir işçi örgütü yaratmak eğiliminden kaçınmalıyız" diyordu, "Belki halk için böylesi daha kabul edilebilir ama gerçekte böyle bir örgüt devrimcileri polise teslim edecek-jandarma için daha kabul edilebilir bir örgüttür."[2] "Örgütün yaygın olmaması (yani geniş tabanlı olmaması), olabildiğince ve alabildiğince yeraltı çalışmaları yapması gerektiği" konusundaki titizliğini "gizlilik kaçınılmaz bir gerekliliktir" diye vurguluyordu. "O nedenle komplocu bir örgüt yapımız olduğu suçlamasına karşı çok çekingen bir duyarlılığımız olacak ama bu tür bir suçlama bize övgüdür."[3] Gelenekçi Marksistlere bile "salt işçi hareketi kendi içinde bağımsız bir ideoloji oluşturma yeteneğinde değildir" diye karşı çıkan Leninist parti anlayışının "Partinin kapılarını kararsız, oportünist, karışık elemanlara açmaktan"[4] dehşetle kaçınan yapısıyla alabildiğine **geniş tabanlı**, alabildiğine **yasal** ve alabildiğine **açık** TİP'in, TSİP'in uzaktan yakından ne ilgisi olabilir? Böylesine vulgarize olmuş bir yaklaşım 71'li, 80'li yılların **askeri no**'lu mahkemelerinin gerçek dışı kapatma ve baskı oluşturma gerekçeleriyle aynı doğrultuya düşmek anlamına gelmez mi?

Ama asıl üzerinde durmamız gereken, Leninist partinin antidemokratik, despotik yapısı konusunda Batı'da da bizde de bitip tükenme bilmez suçlamadır. Oysa gerçekte Leninist parti en burjuva partilerden daha demokratik bir yapılanmadaydı. Dış etkenlere karşı tam bir monolithique yapılanmada olan Leninist parti, iç yapısında kanatlardan, bu kanatların birlikteliğinden ve özgün deviniminden oluşmuş özellikteydi. Sol kanadın başında sosyalist-devrimcilerin **sol komünistleri** geliyordu. Partinin merkez ve daha çok merkez sağ kanadında Zinoviev, Kamanev gibi partinin Moskova ve S.Petersburg gibi ağırlıklı yerel örgütlerinin başında bulunan bolşevikler yer alıyor. Buharin gibi zaman zaman sol kanatla merkez arasında gidip gelen üyeler tartışmalarda etkinliklerini hiç de yitirmiyorlardı. Buharin'in ilk dönemi diyebileceğimiz döneminde sol komünistleri şiddetle desteklediğini biliyoruz. Troçki'nin özellikle Brest-Litovsk tartışmalarında sol kanada sempatiyle baktığını önerdiği barış formülasyonunda açık seçik sezinlemek olasıdır.[5] Yine son derece ağırlıklı bolşeviklerden olan Şliapnikof ve Aleksandra Kollontay'ın sol komünistlerle çık sıkı, organik ilişkiler içinde olduğunu da bilmeyen yoktu. Sonradan her ikisi başına geçtiği "İşçi Muhalefeti"yle IX. ve X. parti kongrelerinde çok önemli tartışmalara yol açmışlardır... Partinin öteki "Demokratik Merkeziyetçi" muhalefet kanadının kadrolarında deneyimden geçmiş ağırlıklı bolşevikler vardı. V.Maksimovski, Tomski gibi. Örneğin Tomski, Sendikalar Panrus Konseyi başkanıydı. Maksimovski de Lenin'in en yakın çalışma arkadaşlarından Lunaçarski'nin 1. Başyardımcısı görevindeydi. Kanatlar arasındaki ilk tartışma Lenin'in Rusya'ya dönüşüyle birlikte birden başladı. Bu can alıcı tartışma burjuva devrimine mi yoksa proleterya devrimine mi öncelik tanınması konusunda yoğunlaşıyordu. Çarlığın yıkılmasından sonra Prens Lvov başkanlığında kurulan KA-DE partisinin oluşturduğu yeni hükümeti Sovyetler destekleme kararı almıştı. Temelde bu karar kitlelerin istemlerine taban tabana aykırı düşüyordu. Lenin "Uzaktan Mektuplar"da partinin bu hükümete destek vermemesini savunuyor: "Taktiğimiz kesen bir kuşku" diyordu, "yeni hükümete hiçbir biçimde destek olmama. Kim ki Çar'cı gerici güçlerin reaksiyonunu bahane ederek geçici hükümeti desteklememiz gerektiğini söylemektedir, bilir ki işçilere ihanet etmektedir. (...) Rus devrimci proletaryasının güncel görevlerinden biri büyük toprak sahipleri ve kapitalistlerin elinden devlet gücünü işçi ve köylülerin eline aktarmaktır."[6] Oysa Sovyet'in sözcülüğünü yapan İzvestia'da menşevik Petresseau, "Burjuva devrimi süresince" diye ya-

zıyordu, "ulusal sorunları çözmede gerek toplumsal, gerekse psikolojik koşullar açısından en iyi hazırlanmış sınıf yine burjuvazinin kendisidir." Stalin ve Kamanev yönetimindeki parti gazetesi Pravda bu görüşü heyecanla ivedi bir biçimde paylaşıyor: "Kuşkusuz" diye altını çiziyordu, "kapitalin egemenliğinin şimdiden kırılması gerektiğini söyleyemeyiz. Sorunumuz şimdiki aşamada çarlıkla birlikte otokrasinin ve feodalizmin kökünün tümüyle kazınması sorunudur".[7] Çarlıkla birlikte otokrasinin ve feodalizmin kökünün kazınması işlevini de yani burjuva demokratik devriminin tamamlanması sürecini de Prens Lvov başkanlığındaki burjuva KA-DE partisinin başarabileceğini, Bolşevik Parti'nin de bu devrim sürecine desteğini hiç eksik etmeyeceğini söylüyorlardı: "Burjuva demokratik devrimini tamamlanmış gibi gösteren ve burjuva demokratik devrimini doğrudan doğruya soyalist devrime dönüştürmek isteyen Lenin yoldaşın genel şemasını uygun görmeyerek" bundan böyle Lenin yoldaşın Pravda'da yazmasının artık söz konusu olamayacağını duyuruyorlardı.[8] Partideki tartışma bununla da kalmıyordu. Lenin'e Pravda'da yazdırtmayan merkez sol kanat, sosyalist-devrimcilerle menşevikler desteğinde **(birlik sorunu)**nu ortaya atmakta gecikmediler. Lenin buna da şiddetle direnmeye başladı. Goldenberg gibi saygın yaşlı komünistler bile Lenin'i Rusya dışında uzun süre kalmasından kaynaklanan Rusya gerçeklerini görmemekle, kendisini "ilkel anarşistlikle", "Bakunin'nin tacını kendi başına geçirmekle" ve "iç savaşın hayrağını demokrasinin bağrında açmakla" suçluyorlardı.[9]

Nisan Tezleri işte böylesine kanatlar arasındaki tartışmaların yoğunluk kazandığı, Lenin'e kendi gazetesinde bile yazdırtılmadığı bir dönemde ve olağanüstü, şaşılası bir çalışma sürecinde, yalnızca 20 günde kotarılıp parti kongresinde tartışmaya getirilmiştir. 24 Nisan'da yapılan kongrede bu tezler oy çokluğuyla onaylanmış, Lenin yeniden partinin ve Pravda'nın başına geçmiştir. Lenin'in yeni politikasına göre organlarının seçimlerini gerçekleştiren parti ne Stalin'i, ne Kamanev'i, ne "ilkel anarşistlikle" suçlamalar getiren öteki bolşevik yoldaşları partiden atmayı aklının köşesine bile getirmemiş, merkez komitesinde örneğin Stalin ve Kamanev'e önemli görevler vermiştir. Bu **ceberrut** parti, silahlı ayaklanma kararını Sovyet yasal zemininde gerçekleştiren gizli toplantısını bir basın toplantısıyla açıklayıveren Zinoviev ve Kamanev'i de daha sonraki olayların yoğun sorumluluğu altında bile atmayı hiç mi hiç düşünmemiş, bolşevik özgürlüğün Thermidorienne Convention'larla hiçbir ilişkisi olmadığının ilk eşsiz, seçkin örneklerini vermeye başlamıştır. Özellikle Brest-Litovsk tartışmalarında partinin bölüneceği düşüncesinde tuzaklarının pususuna yatmış olan dünya kapitalizmi Thermidorienne yöntemlerinin kendilerine özgün olduğunu görmekte gecikmemiş ama bunu göstermemek için elinden geleni yapmıştır. Trocki bile partideki bu tartışmalar karşısında şöyle diyordu: "Bu dönemde Lenin'in görüşlerini yalnızca, ya partinin bölünmesi göze alınarak ya da bir hükümet darbesiyle onaylatma olasıydı. Başka türlü olanaksız."[10] Leninist parti anlayışı işte bu **olanaksızı** olanaklı kılandır. Brest-Litovsk tartışmalarına girmek istemiyorum. Gerçekten de Buharin'den aldıkları destekle sol komünistler bugün bile üzerinde durulması gereken tezler ileri sürüyorlardı ve bu tezlerin temel görüşünü de yadsımak o denli kolay değildi. Özellikle Rosa Luxemburg'un "Böyle bir andlaşmayla Almanya'da ayaklanma şansının ortadan kaldırıldığı"[11] görüşüyle partizan savaşı öneren sol komünistlerin görüşleri birleştirildiğinde[12] tarihsel bir yanılgıya uğranılıp uğranılmadığı bugün bile sosyalizmin güncel sorunlarının uzağında değildir. Ve üzerinde gerçekten durulmalıdır.

□

Leninist partinin kendi içindeki bu eşsiz, seçkin, en demokratik burjuva partilerinden daha demokratik yapısının örnekleri VIII. Kongrede bütünüyle ortaya çıkar. Lenin 1919 yılında gerçekleştirilen VIII. Kongrede "Muhalefetin varlığını sürdürebilmesi için", "**komünist programın yeniden yazılmasında**", "tüm parti organlarında temsil edilmesi" gerektiğini apaçık bildiriyordu. 1920 yılında da "Muhalefet etme hakkını" savunuyor ve "Muhalefetin blok oluşturma hakkının blokların kendi aralarında birleşme hakkını da" beraberinde getirdiğini söylüyordu.[13] Yalnızca sözde kalmıyordu bunlar. Örneğin Bolşevik devrimin doruk tartışmalarından birinin daha yaşandığı X. Kongrede "İşçi Muhalefeti"nin gazetesi **Komünist**'i parti genel sekretaryası tüm harcamaları kendisi üstlenerek 250 bin adet bastırıyor, Lenin'in ve merkez komitesinin ekonomik politikasını en yırtıcı, en yoğun biçimde bombardımana tutan görüşlerini hem tüm Rusya halklarına hem de parti üyelerine ulaştırıyordu. Ekonomiyi partinin mi yoksa sendikaların mı yönlendirmesi gerektiği konusundaki bu tartışmalarda, Lenin'in bu "yönelimler demokrasisi" diyebileceğimiz yepyeni demokrasi anlayışının diyalektik temeli bütünüyle apaçık bir güzellikte ortaya çıkmıştır. Lenin bu son derece önemli oluşumda şöyle diyordu: "Devletimiz bugün öyle bir yapıdadır ki tümüyle örgütlenmiş olan proleterya korunmalıdır ve biz bu işçi örgütlerini işçileri kendi devletlerine karşı koruyabilmek için kullanmak zorundayızdır, bu nedenle de işçiler kendi devletlerini koruyabilsinler."[14] Artıdeğer teorisi kadar, ona ek büyük bir özgürlük anlayışıdır bu. Proletaryanın tüm sınıf ve tabakaları ortadan kaldıracak olan büyük özgürlük anlayışının en damıtık anlatımıdır. Gerçek özgürlüğün sınıfsal temel taşını atmıştır. Ne yazık ki bu gerçek gözden kaçırıldığından çok gerici bir yapıda Polonya Dayanışma Sendikası'nın çarpıklığı yaşanmaktadır günümüzde.

□

Çok kez, gözlerine perde inmiş, yalnızca ışığı uzak uzak sezinleyebilen körler gibiyiz. El yordamıyla varabileceğimiz yerler ya sıkıyönetim mahkemelerinin askeri divanları ya da ona bile gereksinme duyurmayan teslimiyetler oluyor. Şimdi elimizi -vicdanımıza demiyorum ama- şakağımıza koyarak kendi geleceğimiz için gerçekten düşünelim: Bizim gerçekten Leninist bir partimiz oldu mu? Partilerin en üst düzeyde yapılan toplantılarına sivil polislerin katıldığını bilen, bunu "demokrasi ilkelerine bağlılıklarını ve goşizm'le bir ilişkilerinin olmadığını" kanıtlamak için, bir de "polisleri bile eğitmekten" dolayı kıvanç duyan **yasal, geniş tabanlı-açık partiler**le "İşçileri bile partiye almakta" zorluklar çıkaran Leninist parti anlayışın ne ilgisi olabilir? Sayın Oya Baydar bilir ya da duymuştur: "Türk Solu" okudu diye ya da MDD tezlerine yakınlık gösterdi diye sorgusuz sualsiz partiden partilileri atıverenlerin Lenin'in "muhalefet oluşturma hakkı"nı tanımasını anlamaları olanaksızdı. İlçelerde verilecek konferanslara bile metinlerin genel merkezce denetiminden sonra izin verenlerin Leninist partinin "muhalefetin parti programının yeniden yazılmasında parti organlarında temsil edilmesi" istemini kavramaları da olanaksızdı. Hangi burjuva partisi kendi karşıtının düşüncesini yayma erdemini gösterebilmiştir bugüne değin? Yerel yöneticilerini merkez buyruğuyla görevden alıveren sosyal demokrat (?) partilerimiz mi? Kendi çarpık çurpuk bilgileriyle kendi **ceberrutluk**'larını Leninist partiye gerekçe yapanlar Marksist solumuzda bir adım ilerleyemediler ve hep yenildiler. Oysa dünyayı değiştirmek için yola çıkmış olanlar bize kendi deneyimlerinin eşsiz oluşumlarını kompleksiz bir biçimde inceleme olanağını da bıraktılar.

Kendi çarpık çurpuk bilgileriyle kendi ceberrutluklarını Leninist partiye gerekçe yapanlar Marksist solumuzda bir adım ilerleyemediler ve hep yenildiler.

Buna rağmen bir Stalin dönemi yaşanmıştır. Konuyu dağıtmamak için buna şimdi hiç değinmiyorum. Yalnızca şunu söylemekle yetineceğim: Stalincilik temelde anti-Leninizm'dir. Leninizme, menşevik kök ilişkileri bulunan bir reaksiyondur.

Hiç kimsenin Leninist olma zorunluluğu yok. Aslında bence yapılması, yöneltilmesi gereken eleştiri biçimi şöyle olmalıydı: "Leninizm ve onun parti anlayışı bugün dünya burjuvazisinin, ona bağımlı Türkiye egemenlerinin vardığı aşama, doğasındaki derin değişimler nedeniyle bugün artık geçerliliğini yitirmiştir." Böyle bir eleştiri mantıklıdır. Ama gerçek olup olmadığını, dünya burjuvazisinin ve Türkiye egemenlerinin niteliklerini, doğalarındaki özgünlükleri değiştirip değiştirmediklerini bundan sonraki yazımızda konu edinelim. Ve bunun da kendi modelimizi yeniden yapılandırmada gerçekten çok önemli olduğunu gözden kaçırmayalım. ■

1) Marcel Liebnam "Connaître Lenine" Marabout Universite 1976-3. Partie
2) Lenine Oeuvres, Ed.Sociales V:5 P:471
3) Lenine Oeuvres, Ed.Sociales V:5 P:464
4) Marcel Liebman a.g.y.
5) Trotsky Ma Vie. Gallimard/folio 1953. La Paix.
6) Lénine, "Lettres de loin". Ed. Progrés, Ed. Sociales-Paris 1974
7) M.Liebman a.g.y.
8) M.Liebman a.g.y.
9) Louis Fischer, Lénine, Ed.Christian Bourgois, 1966 P:121
10) Trotsky a.g.y. La Paix.
11) Rosa Luxemburg Oeuvres II-Maspero.p:46
12) Lenine Oeuvres Choisies-Ed.Progrés 1979 p:483
13) Lenine Oeuvres V:26 P:532 (Liebman'dan alıntı)
14) Lenine Oeuvres Tome:32 P:17/Ed.Progrés 1976

ESKİ DOGMALAR ÖLDÜ YAŞASIN YENİ DOGMALAR

Stalin şu ya da bu hatası yüzünden değil, tarihi kavrayışında bir determinist olduğu için, siyasal eyleminde ise politik iradeye doğrudan üstünlük verdiği için tarihin zayıf omuzlu, iktidar küskünü gözlemcilerine itici gelmiştir.

Bir sosyalistin tarihe kalıplardan, fetişlerden arınmış bir yargılayıcılıkla bakması gerekmez mi? Bu soruya verilecek tartışmasız evet yanıtından hemen sonra bizleri hassas, tuzaklarla dolu bir süreç beklemektedir. Sosyalizmin geçmiş dönemlerinin olumsuzluklarını, eski liderlerin hatalarını sorgularken, hele ki bu bir kampanyaya dönüşmüşse dogmalardan kurtulma çabası yeni dogmalar yaratma ihtiyatsızlığını içerebilir. Geçmiş liderler söz konusu olduğunda ise putları yıkma telaşı ve öykünmesiyle, sonunda sosyalizmin kimi tarihsel değerlerinin de altında kalacağı bir yıkıntı yaratmak kimsenin misyonu olmamalı kuşkusuz.

50'li yıllarda dünya komünist hareketinin müfrezelerinde katastrofist beklentilerden, özellikle Avrupa'da burjuva iktidarlarını veri alan stratejilere sıçrandı.

Evet, Stalin... Konu Stalin, fakat bundan sonraki satırlarda onun kabalığı, dogmatizmi ve istibdatı üzerine yeni bir liste okumayacaksınız. Böylesi bir döküm olamayacağı için değil doğallıkla. Aksine şu ana dek oldukça şişkin listeler oluşturulduğu için bu satırların yazarına düşen bir ölçüde "eleştirilerin eleştirisi" oldu. Yine doğallıkla bu Stalin'in avukatlığını yapmak değil, çünkü tarihsel bir değerlendirme bir öznenin sanık, diğerlerinin avukat ya da yargıç rolünü üstlendikleri bir mahkeme değildir. Tarihsel materyalizme göre hiç değil.

Stalin'in yarattıkları ve yıktıkları tekrar tekrar gündeme gelecektir, eleştirilecektir. Onun bizzat diğer komünistlere, kurunun yanında yaktığı yaşlara kestiği acı faturalar tartışılmıştır, bundan sonra da tartışılacaktır. Türkiye'de asıl tartışılması gereken sorunlar tartışılamadığı için Stalin bir kat daha fazla tartışılacaktır. Fakat bu kaygu ne insanlık adına ne de demokrasi adına olmalıdır. Geçmiş, sosyalizmin geleceği, sosyalizmin özgül çıkarları için mercek altına sürülmelidir.

Stalin eleştirisinde arka plan

Stalin eleştirisi, onun dönemindeki uygulamaların dışında da kimi kuşkuların yeşerdiği, sosyalizmin tüm tarihine içkin ilkelerin kimi kez itidalle kimi kez de sorumsuzca gözden geçirildiği bir evreye denk düşüyor. Kangrenleşmiş sorunları cesaretle deşenler, ortaya atılması gecikmiş kimi sorunları öne sürenler ile bu kez sosyalizmin -bugüne dek- önünü tıkayan sorulara zaten verdiği yanıtları unutanlar birbirine karışıyor.

Komintern iktisatçısı Yevgeni Varga'nın kapitalizmin yaşadığı son büyük kriz içinde son nefesini vermeye pek de hazır olmadığını çıtlattığından bu yana burjuva iktidarların sosyalist iktidarlarca son bir dokunuşla devrileceğine dair inanç sosyalistler arasında epeyce sarsıldı. 1940'lı yıllara girerken ancak Stalin yeni bir altüst oluşun burjuva iktidarlarda bir eksilmeye yolaçacağını sezdi. 50'li yıllarda dünya komünist hareketin müfrezelerinde katastrofist beklentilerden, özellikle Avrupa'da burjuva iktidarlarını veri alan stratejilere sıçrandı. **Katastrofizmden, statükoculuğa** uzanan bu köprü, sosyalistlerin kafalarındaki kimi modelleri yıktı, yerine yeni modelleri, yeni mitleri koydu. Bugün emperyalizmin,zamanında "can çekişen kapitalizm" olarak nitelenmesine rağmen, pek yıkılmaya eğilimli olmadığının, sosyalistler farkında. Fakat bazıları "biraz fazla" farkında...

Yaşadığımız günlerde de kapitalizmin göreli istikrarı, kapitalizmden sosyalizme devrimci yoldan varılacağını kurgulayan determinizmin üstü kapalı bir sorgulanmasına denk düşüyor. Komünistlerin yanıt arayarak kendilerini olgunlaştırdıkları, burjuva iktidarların kalıcılıklarını sorgulayan sorular, yeni (yeni mi?) sorularla yer değiştiriyor.

Burjuvaziyi en zayıf noktasında, iktidarı elde edecek öncü örgütlenme ile nasıl en etkin biçimde yakalayabiliriz? İşçi sınıfının öncülük misyonu hangi ittifaklar temelinde gerçekleşir? Demokrasi mücadelesi ve sosyalist mücadele nasıl birbirine bağlanır? Birincisi, ikincisine nasıl tabi kılınır? Hangi sınıf için demokrasi? gibi Lenin tarafından da yeniden üretilmiş evrensel sorular, yerlerini, acaba Bernstein'ın Marksizm yorumu Lenin'inkinden daha mı doğruydu? Leninist örgütlenme fazla merkeziyetçi mi kaçıyor? Neden çok parti olmasın? Kapitalizmin bunalımı, sosyalistlerin mutlaka yararlanmaları gereken bir konjonktür müdür? arayışlarına bırakıyor. Bu bir yeni septisizmdir. Ucu her an sosyalist ideolojinin evrensel yanıtlarına yönelebilecek, Marksizm içi bir şüphecilik dalgası.

İşte tam bu noktada, Stalin şu ya da bu hatası yüzünden değil, tarihi kavrayışında bir determinist olduğu için, öte yandan siyasal eyleminde ise politik iradeye doğrudan bir üstünlük verdiği için (örneğin kolektivizasyon) üstelik bunun maliyetlerini de üstlendiğinden tarihin zayıf omuzlu, iktidar küskünü gözlemcilerine itici gelmiştir.

Ortalıkta "çok-boyutluluk, çok-yönlülük, yaratıcı gelişme, bireysel iradenin özgürlüğü" vs. gibi kavramların içeriklerinin muğlaklığı ile birlikte, (yani semantik bir tutarlılık olmadan) uçuştuğu bir evrede Stalin'in hep temel ilkeler düzleminde verdiği yanıtlar birilerine fazla kategorik göründü.

Üstelik bu sorun, Avrupa'da ve bazı sosyalist ülkelerde komünistlerin komünist olmayanlara şirin gözükme ihtiyacının, kimi durumlarda da legalleşme kaygılarının duyulduğu bir konjoktürde gündeme gelince, Stalin'in "dogmatizmi" yeniden keşfedilmeye doyulmaz bir bulgu oluvermiştir. Eleştirilerin perde arkasında böylesi bir uyuşmazlık vardır.

Stalin cehennemden yeryüzüne inmiş bir kötü ruh değildi. O, sosyalizmin kuruluş, savunma ve güvenlik kaygılarının diğer hedefleri ikinci plana itelediği koşulların gerektirdiği bir liderdi. Lenin'den veri olarak aldığı ve kendisinden sonrakilere devrettiği tüm değerler ile birlikte. Sanırım hiçbir ciddi sosyalist tarihsel süreçte bireylerin toplumsallıklarından soyutlanarak kavranabileceğini iddia etmeyecektir.

Pyotr Petrov, genç bir tarihçi, bilimadamı, Stalin'i oldukça eleştirel bakmakla tanınan Moskova Haberleri gazetesi sayfalarından şöyle sesleniyor: "Stalin'i yıkarak, o yılların tüm başarılarını ve kazanımlarını da silip süpürüyorsunuz. Herşeyi tek bir adamın ismine indirgeyerek, halkımızın belleğini aşağılıyorsunuz. Halkın Stalin'in adıyla sosyalizmi kurmak ve anayurdu savunma coşkusunu görmüyor ve anlamıyorsunuz". (Moscova News, 1988 No: 14, sf.2). Evet, önce bunu bilelim. İkincisi özellikle iktidara gelememiş ve iktidarın devrimci yoldan ele geçirilmesi iradesine yabancılaşmaya başlamış sosyalist-

lerde bu yabancılaşma örgütlenme ve örgüt teorisine de sirayet etmiştir. Lassalle'den Kautsky'ye, Bernstein'dan menşeviklere, iktidar nosyonundaki perspektifsizliğin örgüt teorisine sızdığını görmemek mümkün mü?

İktidar ve ona el koymak için en yetkin mekanizma olarak parti, Bolşevik örgütlenmenin ana ekseni ve doğrultusuydu. Lenin'in ayırdediciliği, verdiği demokrasi mücadelesi, birlik çabaları ya da ajitasyon yeteneği değildi sanırım. Onun tarihsel üstünlüğü öncü örgütlenmenin kitlenin basit uzantısı olarak değil, onu ifade ve temsil eden en gelişkin organizma olarak, **partinin** ayrıştırılmasıydı. Asıl ayrım bir adım ötede çıkıyor, kitleleri kendinde ifade eden parti, merkez komitesinin iradesine, denetimine tabi kılınıyordu. Troçki'nin Lenin'e atfen yakınması şöyleydi: ''Parti örgütü partinin yerine geçecek, merkez komitesi parti örgütünün yerini alacak, en son olarak diktatör de merkez komitesinin yerine geçecektir.''

Bu hazmedilmemiş Bolşevizme, Lenin'in gecikmeli bir cevabı ise şöyleydi: ''Hiçbir muhalefete izin vermeyeceğiz... Biz, ölüm kalım savaşı veriyoruz. Gürcistan'a, Kolçak'a gidin yoksa hapse gideceksiniz.'' (Lenin, Collected Works, C.29, sf.264) Belki de gerçek cevap 1920'lerde şuydu: ''Sovyet sosyalist demokrasisi ile bireysel yönetim ve diktatörlük çelişik değildir. Bir sınıfın isteği bazen bir diktatör aracılığıyla yerine gelir.'' (C.29, sf.476)

Okuyanın **tüyleri diken diken** oluyor mu bilmiyorum fakat Lenin'in ifadesi ve Stalin'in devraldığı miras budur. Stalin, iktidarın ve partinin insanıdır. Bolşevik merkeziyetçiliğinin, hiyerarşinin eleştirisi, gerçekte Stalin üzerinden Lenin'in ve Leninist örgüt teorisinin eleştirisidir. Burada özellikle Türkiye'de Stalin muarızlarını politik dürüstlük adına önce Lenin'i eleştirmeye davet etmek gerekiyor.

Stalin'in günahı neydi (!) Tam da Leninist örgütlenmenin insanı olması; Troçki'nin yaftasıyla komitetchik. Lenin değil miydi Stalin'i 1912 Prag Kongresi'nden sonra sürekli seçim dışı iradesiyle MK'ya alan, 1913'de Stalin'i Ulusal Sorun'u yazmaya teşvik eden. Neden Stalin, Lenin'in o ünlü eleştirel mektubuna dayanarak iki defa görevden alınmasını istedi de, ikisinde de Lenin'den boşalan yere layık görüldü. Çünkü bütün politik yaşamları boyunca menşevikler ve bolşevikler arasında ping pong topu gibi mekik dokuyan Troçki, Kamenev, Zinoviev, Buharin gibi kişiliklerin yanında bolşevikler Stalin'e güvendiler. Bütün kusurlarına, kabalığına, saygısızlık ve kaprisine rağmen.

Fakat... ''Fakat Stalin'in diğerlerine göre sıradan bir kişiliği, üstelik kişisel zaafları'' da mı vardı? Bunlar ortaokullardaki öğrenci dosyalarına yazılabilecek, kof pedagojik değerlendirmelerdir. Tarihe psikolog ya da ahlakçı gözüyle bakılmasının ürünleridir. Stalin (çelik adam) partisine çelik hatlarla bağlıydı. İşte Stalin antipatisinin arkasındaki rasyonalitelerden biri, bolşevik merkeziyetçiliğinin ve Leninist örgüt teorisinin tarihsel yükünü taşımakta çekilen zorluk ve öncü örgütlenmenin yaratılmasındaki politik araçların ağır ağır törpülenmesidir. Elbette yine iktidarın uzağında.

Cehalet, kapris ve liderlik

Stalin'in teorik yaratıcılığını ise, sosyalizmin yaşamaya çalıştığı, sanayileşme ve kolektivizasyon ile yerleştiği, faşist ordulara karşı 21 milyon şehitle direndiği konjonktürün, sorunlarına ne ölçüde yanıt getirmiştir sorusunu sorarak yargılayabiliriz. Stalin ulusal sorun konusunda, dil alanında uzunca bir dönem diğer bolşeviklerin katkı yapmalarını gereksizleştirecek ürünler vermiştir. Onun Komintern'e sunduğu sosyal-demokrasiye ilişkin çözümlemeler, faşizm tahlilleri bir dönemin politikasına temel oluşturdu. Son çalışması ''Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Ekonomik Sorunları'' ise Stalincilikle (!) ilişkisi olmayan ünlü Polonyalı iktisatçı Oskar Lange tarafından ''politik iktisadın evriminde büyük bir olay'' diye nitelendiriliyordu (Int. Econ. Papers n.4 1954 s.145). Stalin'in hayal gücü belki fazla gelişkin değildi fakat dağarcığı yeterince dolu idi. Yine de Buharin'in karşı koyduğu kolektivizasyonun planlı sanayileşme ile birlikte kısa sürede sonuçlandırılmadığı durumda emperyalist saldırganlığın önünde durulamayacağını hesaplayacak sezgisi vardı. Troçki'nin, Almanya Sovyetler Birliği'ne saldırdığında Sovyet yönetimine de cihat ilan edecek geniş muhayyilesi, Stalin de yoktu elbette. Bu yüzden Lenin son tavsiye mektubunda Stalin'in toleranssızlığından, kaprisinden söz etmiş fakat yerine kimseyi önermemiştir. Çünkü söz konusu tüm liderlere (Zinoviev, Kamenev, Troçki, Buharin) ilişkin Lenin'in ciltler dolusu lanetlemeleri vardır.

Elbette bu insanlar birbirleriyle daha ne kavgalar ettiler. Bu doğaldır. Doğal olmayan Stalin'i Lenin alıntıcılığı ile suçlayıp, kişiliğini eleştirirken Lenin'i kanıt göstermektir. Ne Lenin'in ne Stalin'in ne de bir başkasının bir diğer kişi hakkındaki bireysel görüşü, yorum doğruluğundan, yanlışlığından bağımsız olarak tarihsel açıdan açıklayıcı, yön verici belgeler olamaz. Politik bireylerin birbirleriyle ve iç çatışmaları reel, tarihsel ve toplumsal süreçlerin yerine geçemez. Biz bu yüzden 1938'deki kan dökücülüğü de, eleştirmiyor muyuz? Böyle olmasaydı, tarihin tekeri dururdu.

Stalin'i rakiplerini tasfiye edip, diğer komünistleri kendisine muti bir çevreye dönüştürmekle suçlamak, hangi ek gerekçeler olursa olsun Stalin'e değil, Stalin dışındakilere hakaret anlamına geliyor. Bir santral memuresinin fişleri bir yerden çıkarıp bir başka yere sokması rahatlığında, Stalin, tarihin akışında insanları manipüle ediyor: Bu tarihsel, materyalist bir çözümleme olamaz. Bireylerin iyi, kötü, sinsi, samimi olmaları, tarihsel çözümlemede ölçüt olamayacağı gibi, onları belirleyen, genel akış içerisinde oynadıkları objektif rollerdir. Bu yüzden Stalin eleştirisinde (''Stalinizm'' eleştirisinde değil) bir düzeltmeye ihtiyaç vardır. Y.Çugvaşvili'nin kolektivizasyon ve sanayileşmeden bağımsız yargılanamayacağını söyledik. 30'larda tüm çaba, köylülüğün proleterleşmesi ve üretici güçlerin insan faktörünün de modern sanayi proletaryası lehine gelişmesi idi. Oysa Stalin'in dogmatizmine temel olarak yetkin işçilerin yerini yarı köylülerin alması gösterilmektedir. Aynı nesnel temel-ideolojik süreç ilişkisizliği (daha doğrusu ters döndürülmüş ilişki) halkın Stalin'i ''baba'' diye nitelendirmesinin eleştirisinde ortaya çıkıyor. Stalin'e ''baba'' denmesi bir başlangıç, sinsi bir ilk neden değil, savunma koşullarının çarpık bir sonucu idi. ''Baba kültü'' elbette sosyalist kültür ile bağdaşmaz. Fakat 21 milyon insanın öldüğü bir savaş, sosyalist toplum projesinin içinde miydi?

Evet, kişi tapıncı sosyalist kültüre hep dışsal olmalıdır. Bundan sonra kişi putlaştırmasına karşı daha uyanık olmalıyız. Fakat bu sefer de kötü, günahkâr putlar yaratıp, onlara saldırmanın bir yararı yoktur. [Put yaratıp tapmak da, şeytan taşlaması da sosyalistlerin yöntemi değildir]. Ben açıkçası bu konulardaki amatörlüğün, Türkiye'de bilimsel sosyalistlerin bizzat kendilerini, ideolojik dalgalanmalarını ve toplumsal pratiklerini yeterli derinlikte eleştirememelerinden kaynaklandığını sanıyorum. Geçmişte bilimsel sosyalist oldukları varsayılan partiler ve sosyalistler yapılan politik hataların, ilkesizliklerin, ustalıklı tasfiyelerin, parti içi tıkanıklıkların, bir yapı içinde başka bir yapının kulisini yürütmelerin vs. özeleştirisini kendi özgül dinamiklerinden yola çıkarak yapmak yerine, ''Stalinizm bizi de zehirlemişti'' kurnazlığı ile yapacaklarsa, üstelik bu çarpıklıklara karşı çıkanları on sene sonra ''Stalinist''likle suçlayacaklarsa, sadece kendilerini ikna edeceklerdir. O bile şüpheli...

Ne yazık ki bugün bilimsel sosyalistlerin arasında ''dün öyleydi, bugün böyle'' esprisini çoktan içselleştirmiş, teorik ortodoks değerleri fazla sorun etmeyen, eyyamcı bir tipoloji gürbüzleşmektedir. Sessiz sedasız pazarlıklar, usulcacık tasfiyeler, gürültülü bir ''yaratıcılık, eleştirellik, demokrasi'' söylemiyle örtülmektedir. 1989 yılına sosyalistler aralarında giderek artan bir arabulucu, idare-i maslahatçı kitle ile giriyorlar. Üstelik buna illegalitenin yükünü taşımaktan yorulmuş bir kuşak ve mülteci duygusallığı eklenince (gördüğüm kadarıyla örneğin bolşevik örgütlenme ve Stalin, Avrupa'dan bakınca daha bir sevimsiz görünüyor) sosyalistlerin övüncü, tutarlı, partili, disiplinli kadro giderek saydamlaşıyor. ''Yenilik'', ''yasallık'', ''tabuları yıkmak'', ''geniş bakış açısı'' yeni fetişlere dönüşüyor.

Bugün, emperyalizmin, zamanında ''cançekişen kapitalizm'' olarak nitelenmesine rağmen, pek yıkılmaya eğilimli olmadığının sosyalistler farkında. Fakat bazıları ''biraz fazla'' farkında...

Stalin konusunda bir kişi kalkıp ''çubuk teorik hümanizme büküldü mü orada Leninizm yoktur'' uyarısı yapmıyor. Gereken esnek olmaktır, yumuşakçı olmak değil. Tek kişi kültü yıkılırken bir kişiliksizlik kültü de yaratılmamalıdır.

Ya kapısında ''global insaniyet dersleri verilir'' yazan bir kuruluş oluşturup müzmin demokrasi bekçileri olunacak ya da iktidarda tarihin akışı hızlandırılacaktır. Hem sosyalizmin geleneksel değerlerine kıskançlıkla sahip çıkan hem de geleceği iliklerinde taşıyanlar ikinci yolu seçerler. ■

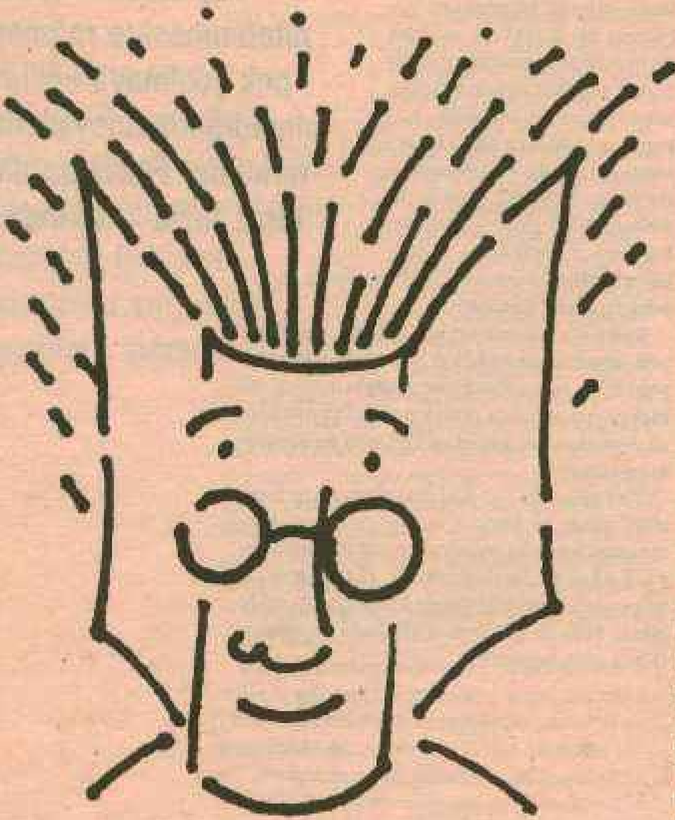
Niyazi Berkes üzerine:

Öğrencilerin tarihçisi

Sürgünde yaşamak ve ölmekle Niyazi Hoca'nın ödediği ölçülmez bedelden ayrı olarak Türkiye'nin ödediği bedelin de hesaplanması imkânsızdır.

İtiraf etmeliyim ki Profesör Berkes'i iyi tanımıyorum. Yazılarından bir şeyler öğrenen herkesin onun öğrencisi olduğu gibi bir anlam dışında hiçbir zaman öğrencisi de olmadım. 1966'da Amerika'ya geldikten sonra birçok kere onunla karşılaştım. Bunlardan ilki Kasım 1966'da New York'ta yapılan Tarih Derneği yıllık konferansında gerçekleşti. Doktoramı yeni bitirmiştim ve onu Ziya Gökalp'ın yazılarının mükemmel çevirisinden ve giriş olarak yazdığı Türk milliyetçiliği makalesinin derinliğinden tanıyordum. Ayrıca, **Türkiye'de Laikliğin Gelişimi** adlı baş eserine hayrandım. Bu kitap McGill University Press tarafından 1964'te nefis bir baskıyla yayınlanmıştı; açıktı ki son on beş yıldır hizmet ettiği üniversite onu onurlandırıyordu.

Niyazi Hoca'ya tekrar 1969 yılında modern Türkiye üzerine bir seminer vermek için geldiği Harvard Üniversitesi'nde rastladım. Ama onunla beni en çok etkileyen karşılaşmam 1973 Ekimi'nde Şikago Üniversitesi'nin Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. yıldönümü için düzenlediği konferansta oldu. Türkiye çalışmalarının en ünlü isimleri, başta Tarık Zafer Tunaya gibi Türkiye'den davet edilmiş kişiler olmak üzere oradaydılar. Bir cumartesi akşamıydı. Yemeğimizi yemiştik ve çoğumuz gece hayatını görmek üzere Şikago'da bir yürüyüş yapmayı planlıyorduk. Sanırım, üniversitenin konferans merkezinin lobisinde Niyazi Hoca'yı görmemiş olsaydım ben de aynı şeyi yapacaktım. Yanına yaklaştım ve daha sonraki dört küsur saat boyunca devam eden bir sohbete başladık. O akşam Şikago unutuldu!

Bildiğim kadarıyla Niyazi Hoca konferansların çoğuna katılmazdı. Belki de sivrilmiş, gönülsüz bir biçimde takdir edilen, ama hakettiği ünün kendinden esirgendiği bir bilimadamı olmasına rağmen bu konferansların çoğuna davet edilmiyordu. Netice olarak ne de olsa bir müteşebbis-bilimadamı değildi; birçok meslektaşının yaptığı gibi etrafında bir "akademik imparatorluk" inşa etmiyor ve oradan müşterilerine patronluk taslamıyordu. Bu, İngilizce okuyanlar için yazmaya pek fazla aldırış etmemesinden de belli oluyordu. Böylece adını andığım iki kitabından başka İngilizce bir kitap yazmadı. Zaman zaman makaleler kaleme aldı ama bunlar **International Journal of Middle East Studies** gibi ünlü dergilerde yayınlanmadı. Bu durum sadece tüm makalelerinin yeraldığı, 1982 ve 1984'te Adam Yayıncılık tarafından basılan **Teokrasi ve Laiklik** ile **Atatürk ve Devrimler** adlı iki kitabın incelenmesiyle doğrulanabilir. Bu kitapların her ikisinde de yurtdışında özellikle bilinen bir dergide yayınlanmış bir makale yoktur. Marx'ın ibaresiyle söylersek, Türkiye'nin geçmişini araştırma amacının, sadece onu anlamak değil değiştirmek olduğuna inandı. İşte bu yüzden Türk okurlarına ulaşmak amacıyla Türkçe olarak yazdı. Yazdıkları Batı'daki kariyerinin ilerlemesine değil ancak Türkiye'deki değişime hizmet edebilirdi. Birçok tarihçi başka tarihçiler için yazar; onlar "tarihçilerin tarihçileridirler". Niyazi Hoca onlardan biri değildi. Bu düzeyin üstüne çıkmıştı. Zeki olan her okuyucu için yazdı. Bugünü ve geleceği anlaması için ona geçmişe ulaşma olanağını sağlamak istiyordu. 1960'larda ve 1970'lerde yazdığı her yazı bu on yıllarda Türkiye'de süren siyasi ve sosyo-ekonomik tartışmaya katkıda bulunmak ve onu ilerletmek amacıyla tasarlanmış gibidir. **İkiyüz Yıldır Neden Bocalıyoruz** (1961), **Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler** (1965) ve **Türk Düşüncesinde Batı Sorunu** (1975) gibi kitaplarında okuyucuyu bilimsel düşüncenin teçhizatından koparmadan sorunun tam özüne yöneldi. Şayet Niyazi Hoca sadece bir meslek tutkunu olsaydı kuşkusuz ki Osmanlı İmparatorluğu'nda ve modern Türkiye'de 18. yüzyıldan bu yana ne olup bittiğinin İngilizce'deki en iyi açıklaması olan laiklik çalışması gibi birçok kitap yazabilirdi. Bu çalışmasının mükemmelliğine rağmen büyük sayıda okura ulaşmasını sağlayacak ucuz baskıları asla gerçekleşmedi. Mevcudu tükenince de tekrar basılmadı; başarıyla üstü örtüldü ve günümüzde birkaç uzman-kütüphanede bulunur hale getirildi.

Belli bölgelerle ilgili çalışmaları yönlendiren enstitülerde bir rolü olmadı. 1967'de kurulan The Middle East Studies Association of North America veya MESA (Kuzey Amerika Orta Doğu Araştırmaları Derneği) geliyor akla. Bu enstitü bu alanın en önemli kurumu ve yönlendiricisi oldu; bildiğim kadarıyla Niyazi Hoca'nın bu işte hiçbir rolü yoktu.

Uzun sürgün yıllarında Niyazi Berkes'in oynadığı rol kısmen ona dayatılan kısmen de kendi seçtiği bir roldür. Kanada, Montreal'de bir öğretim pozisyonu bulması olgusu bile kenara itildiğini gösterir gibidir. McGill iyi bir üniversite olmasına ve ünlü bir İslam araştırmaları merkezine sahip olmasına rağmen Kuzey Amerika'nın Orta Doğu çalışmaları ana akımından yalıtlanmıştır. Ama Niyazi Hoca'nın siyasi görüşlerini gözönüne alınca McCarthy döneminin bir Amerikan üniversitesinde çalışabilmesi çok zordu; Kanada, liberal gelenekleriyle bir sürgün yeri olarak çok daha uygundu.

Onunla 1973'teki uzun sohbetimde onunla çalışmış ve onu McGill'de tanımış olan arkadaşların büyük bilgiye sahip ve öğretmek için doğmuş adam derken neyi kastettiklerini anladım. Niyazi Hoca bir öğrenciyi rahatlatmayı adeta içgüdüsel olarak biliyordu. Bir profesör-öğrenci ilişkisini oluşturmaya yönelik kibirlilik duygusu onda yoktu. İnsanlara eşitleri olarak davranırdı ve onlara kendisinin vaktini aldıkları hissini asla vermezdi. Şikago'da o akşam yaklaşık olarak saat 21'den 01'e kadar oturduk. Öne sürdüğü birçok fikri kaydetmek için keşke yanımda bir teyp olsaydı! Güzel bir sohbete dalındığında akıp giden o saatlerde duyduğum herşeyi hatırlamıyorum. Ama biliyorum ki o akşam duyduklarım, yaşadığım sürece kalacak olan bir etki bıraktı bende.

Niyazi Berkes'in dünya bilgisi ansiklopedikti ama kitabi değildi. Okuduğu her şey üzerinde uzun boylu düşünen ve oldukça orijinal sentezler çıkaran bir adamdı. Sadece Osmanlı İmparatorluğu'nu ve Türkiye'yi en gizli detaylarına kadar bilmekle kalmıyor, Hindistan ve Endonezya'ya kadar uzanan Arap-İslam dünyasına da eşit derecede tanış görünüyordu. Batı tarihi ve düşüncesi konusunda da evinde gibiydi. Bu da onun, yazılarında derinlemesine ifade edilen din ve laiklik anlayışını anlatır. Çünkü o Türkiye tecrübesini karşılaştırmalı biçimde görebilmiştir. Niyazi Hoca Doğu'yu özgün sayan bir Oryantalist değildi. Sürgünde yaşamak ve ölmekle Niyazi Hoca'nın ödediği ölçülmez bedelden ayrı olarak Türkiye'nin ödediği bedelin de hesaplanması imkânsızdır. Şükür ki, makaleleri Türkiye'de bulunabiliyor. Ama, tarihi ve sosyolojik araştırmalarda bir rehber olarak rolü ve bir Türk üniversitesindeki varlığı gençliğinde benimsediği ülke için tam bir kayıptır. Sürgünde yaşamak zorunda bırakılmasaydı Türkiye'nin entelektüel yaşamını nasıl zenginleştirmiş olacağını hiçbir zaman bilemeyeceğiz. ■

SAYILAR VE İNSANLAR

"Ben 55 milyon insandan yalnızca biriyim. Ben ne yapabilirim ki?" diyorşunuz. Hayır, haklı değilsiniz. 55 milyon insan içinde sizinle tıpatıp aynı bir tek kişi yok. Eşsizsiniz, teksiniz, tekrar edilemezsiniz!

Yaşamımızda sayıların ne kadar büyük yer tuttuğunu hiç düşündünüz mü? Çoğu kez sayılarla düşünüyoruz. Sayılarla bugünü değerlendiriyor ve yine sayılarla geleceği planlıyoruz. Denilebilir ki, sayılarla yaşıyoruz.

"Dünyada ne kadar insan var?" diye soruyoruz. "Aybaşına daha kaç gün kaldı?" diye hesap yapıyoruz. "Falanca parti seçimlerde ne kadar oy alır?" diye tahmin yürütüyoruz. "12 Eylül'den bu yana kaç kişi gözaltına alında, kaç kişi işkencelerde öldü?" sorularına yanıt arıyoruz...

Kısacası, sayılarla düşünüyoruz, sayılarla yaşıyoruz.

Sayıların yaşamımızın bir parçası olması doğal bir şey. Biz de bunda bir gariplik aramıyoruz. Aramıyoruz ama... zaman zaman da, yaşamımızın bir parçası olan bu sayıların bazı gerçeklerin üzerini örttüğünü, ya da pırıl pırıl ve capcanlı yaşamı matlaştırıp, donuklaştırdığını düşünüyoruz.

Söz gelimi, toplumların yaşamında büyük rol oynayan istatistik biliminin şu zayıf noktasını düşünelim: Örneğin, iki kişiyi, diyelim ki, sizi ve bir arkadaşınızı ilgilendiren küçücük bir istatistik veri ortaya atıldı. Arkadaşınız oturmuş, koca bir tavuğu tek başına yemiş. Siz ise hiçbir şey yememişsiniz. Ama istatistik veriye göre, iki kişiye yarımşar tavuk düşecektir. Yani gerçeği aramak için kullanılan sayılar size ilginç bir oyun oynamıştır ve siz gerçekte yemediğiniz tavuğun, istatistik verisine göre, yarısını yemişsinizdir.

Resim verilere bakılırsa gayrı safi milli hasılamız, örneğin 5 yıl öncesine oranla artmış durumda; bu, sayılarla belgelenmiş bir gerçek. Ama başka gerçekler de var: Eğer işçiyseniz, 5 yıl içinde reel ücretinizin üçte birinin eriyip gittiğini iyi biliyorsunuzdur. Öte yandan, yine aynı yıllar içinde, pekçok şirketin kârlarını 5 kat, 10 kat artırdığını da duymuşsunuzdur. Bu durumda, gayri safi milli hasılamızın artmasıyla ilgili parlak rakamlar sizin daha iyimser olmanıza yetmeyecektir.

Evet, sayılarla düşünüyoruz, sayılarla yaşıyoruz demiştik. Bunun doğal olduğunu söylemiştik. Ama bu doğal durumun bir düşündürücü yanı daha var ki, sizlerle paylaşmadan edemeyeceğiz kaygımızı. Bazen kendimizi sayıların arasında gizliyoruz. Ya da başka insanlara, yalnızca bir sayının parçası olarak bakabiliyoruz. Hem kendimizi, hem de başkalarını, yalnızca ve yalnızca bir bütünün küçücük ögesi, dev bir makinenin dişlileri olarak görebiliyoruz.

Açıklayalım.

Örneğin, sizi ele alalım.

Yaşınız bilmem ne kadar... Cinsiyetiniz erkek ya da kadın... Mesleğiniz tornacılık, manavlık, avukatlık ya da başka bir şey... Gözleriniz mavi, kahverengi ya da başka bir renkte... Uzun, orta ya da kısa boylusunuz... Şakacısınız, sinirlisiniz, hazır cevapsınız, çalışkansınız... Ne farkeder?.. Eninde sonunda bir insansınız.

Yani bir tane insansınız. Yani odadaki iki kişiden biri... Evdeki beş kişiden biri... Apartmanınızdaki onlarca, sokağınızdaki yüzlerce, mahallenizdeki binlerce ve kentinizdeki yüzbinlerce, belki milyonlarca kişiden yalnızca birisiniz... Bizim memlekette 55 milyon kişiden birisiniz... Dünyada ise 5 milyar kişiden biri...

Gördünüz mü, sayılarla birlikte ne kadar küçüldünüz?.. Yaşınız, göz renginiz, mesleğiniz, karakteriniz falan bir yana savruldu. Sizden geriye yalnızca bir adet "bir" kaldı: Beş kişiden **biri**, binlerce kişiden **biri**, milyonlarca kişiden **biri...** Yani bir adet "bir".

Ama sayıların içinde eriyip giden yalnızca siz değilsiniz. Başka örnekler de vermek mümkün.

Söz gelimi, ikinci dünya savaşında 50 milyon insan öldü. 50 milyon insan!.. Savaşın her bir kurbanı, bu istatistik verisinin yalnızca 50 milyonda biridir. Yaşı, göz rengi, mesleği, karakteri ne olursa olsun; hepsi birer adet "bir" kişidir.

Bir başka örnek: Uluslararası Af Örgütü'nün açıklamasına göre, ülkemizde 12 Eylül'den bu yana 229 kişi işkenceler sonucu ölmüş. 229 adet işkence kurbanı!.. Yaşları, göz renkleri, meslekleri, karakterleri bir yana; 229 adet insan. Ve her biri bu sayının 229'da biri.

Ama eğer bu insanlardan biri oğlunuz ise... Evet, bu 229 adet istatistik verisinden biri sizin oğlunuz ise; ya da kardeşiniz ise; ya da eşiniz ise; arkadaşınız ise; komşunuz ise... Yani bu 229 adet insandan birinin yaşını, göz rengini, mesleğini ve karakterini çok iyi biliyorsanız... O zaman o insan sizin için yalnızca 229 kişiden biri değildir. Koskoca bir dünyadır! Çocukluğuyla, gülüşüyle, yürüyüşüyle, daha pekçok yönüyle çok yakından tanıdığınız koskoca bir dünya!..

Türkiye'de 12 Eylül'den bu yana 250 bin kişi sorgulamadan geçirilmiş. 250 bin insan!.. 250 bin dünya!..

Böylesi istatistik verilerini soğukkanlı olarak dinlemeye alışmış olmamız ne kadar utanç verici bir özellik. Kulağımızın kenarından akıp giden bu istatistik verilerini, binlerce, yüzbinlerce insanın acısını simgeleyen bu sayıları, sanki bilmem nereye kaç ton portakal ihraç ettiğimiz üzerine, ya da bilmem hangi artistin kaç filmde oynadığı üzerine duyduğumuz sayılar gibi gayet rahat dinleyebiliyoruz.

"Ben ne yapabilirim ki?" diyeceksiniz. "Tek bir insan ne yapabilir ki?" diye soracaksınız. "Ben 55 milyon insandan yalnızca biriyim" diye düşüneceksiniz.

Hayır, haklı değilsiniz. İstatistik verilerinin arkasına gizlenmek size yakışmıyor.

55 milyon insan içinde hem yaşı, hem göz rengi, hem mesleği, gülüşü yürüyüşü, hele hele karakteri sizinle tıpatıp aynı olan tek bir kişi bile yok! Siz bu özelliklerinizle teksiniz, eşsizsiniz, tekrar edilemezsiniz. Yüz yıl önce de tıpatıp sizin gibi olan bir insan yoktu; yüz yıl sonra da olmayacak. Belki benzeyen olacak. Belki çok benzeyen olacak. Ama yalnızca benzeyecek. Yalnızca çok benzeyecek. Tıpatıp aynı olmayacak...

Hiçbir sayı sizin tek ve apayrı bir dünya olduğunuzu gizleyememelidir. İstatistik verilerinin arasında eriyip gitmemelisiniz. Sayılardan üstün olduğunuzu görmelisiniz. ■

Prof.Dr.
Mesut Gülmez
TODAİE Öğretim Üyesi

SENDİKAL ÖZGÜRLÜKLERE SAYGI, TÜRKİYE VE ILO

Türkiye, 1932'den beri ILO (UÇÖ) üyesi olduğu için, anayasal sendika özgürlüğü ülkesinin en alt düzeydeki kurallarını içeren Sözleşme'ye uymakla yükümlüdür

Kuruluşundan beri Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (UÇÖ/ILO) temel kaygılarından biri, sendika hak ve özgürlüğünün tanınması ve gerek devletten gerekse işverenlerden gelebilecek çeşitli karışma ve saldırı (çiğneme) eylemlerine karşı korunup güvenceye bağlanması olmuştur. Bu amaçla da, salt konuyla ilgili belgeler (Sözleşme, Tavsiye ve Karar) kabul etmekle yetinmemiş, özel bir denetim sistemi de oluşturmuştur.

Sendikal hakların "asgari" nitelikli uluslararası çerçevesini, İkinci Dünya Savaşı ertesinde kabul edilen 87 sayılı Sendika Özgürlüğü ve Sendika Hakkının Korunması Sözleşmesi ile Örgütlenme ve Toplu Pazarlık Hakkı Sözleşmesi belirlemiştir. Ancak "Sendika özgürlüğü"nün, UÇÖ'nün kurulduğu 1919 yılından beri "anayasal" bir ilke olduğunu unutmamak gerekir.

UÇÖ Anayasası'nın Önsöz'ü, sendika özgürlüğüne, ancak toplumsal adalet temeli üzerine kurulabilecek sürekli bir evrensel barışı yerleştirmek amacıyla, düzeltilmesinin ivedi olduğunu vurguladığı, iyileştirilmemesininse dünya barışını tehlikeye sokacak hoşnutsuzluklar yaratacağını belirttiği çalışma koşulları arasında yer vermiştir.

Adalet ve insancıl duygular kadar sürekli bir dünya barışı sağlamak isteğiyle hareket eden devletler, aralarında sendika özgürlüğü ilkesinin bulunduğu Önsöz'de açıklanan amaçlara erişmek için UÇÖ Anayasası'nı onaylamışlardır. Bu da onlara, "üye devlet" niteliği kazandırmıştır. "UÇÖ üyesi devlet" olmanın sendika özgürlüğü alanındaki en önemli hukuksal sonucu ise, özel denetim sistemiden sorumlu tutulmalarıdır. Başka bir anlatımla, devletler Örgüt'e katılmakla yani sendika özgürlüğü ilkesine yer veren Önsöz ile Anayasa'nın ayrılmaz parçası olan Philadelphia Bildirgesi'ni kabul edip "üye devlet" niteliğini kazanmakla, bu Anayasa'da sayılan kimi temel ilkelere etkin biçimde saygı gösterme, bu ilkelerin gerçekleştirilmesine çaba harcama yükümlülüğü altına girmiştir. Günümüzde temel olarak Sendika Özgürlüğü Komitesi'nce (SÖK) yapılan bu denetim yönteminin oluşturulduğu 1950 yılından beri UÇÖ'nün en yetkili organlarının yerleşik karar ve uygulamaları bu yöndedir.

Özel denetim mekanizması

Sendika özgürlüğüne yönelik saldırı yakınmalarının incelenmesi amacıyla oluşturulan özel denetim mekanizması, iki temel gereksinmeyi karşılama kaygısından doğmuştur.[1]

Birincisi, onay koşuluna bağlı olmaksızın işleyen ve dolayısıyla 87'yi ve 98'i onaylamayan devletler için de geçerli olan, anayasal denetim yollarına ek yeni bir denetim mekanizması oluşturulmasıdır. Böylece, o sırada yeni kabul edilmiş olan bu iki ana Sözleşme'de yer alan ilkelerin yaşama geçirilmesi amaçlanmıştır.

İkinci kaygı ise, sendika özgürlüğünün korunmasını o tarihte Birleşmiş Milletler üyesi olup da UÇÖ üyesi olmayan devletleri de kapsayacak biçimde yaygınlaştırmaktır.

Kısacası, anayasal sendika özgürlüğü ilkesine uyulmasını sağlamak için kimi uluslararası belgeler kabul edilmesinin yeterli olmadığı düşünülmüş ve onaydan bağımsız olarak işleyen yakınmalara dayalı özel bir denetim mekanizması oluşturulmasına karar verilmiştir.

Özel denetim sistemi

Oluşturulmasının temelinde uluslararası sendikal örgütlerin bir "muhtıra"sının bulunduğu özel denetim sistemi, dayanağını UÇÖ Anayasası'ndan alır. Bu nokta, söz konusu denetim yönteminin kurulduğu tarihten beri kabul edilmektedir.

Gerçekten, UÇÖ'nün en yüksek karar organı olan Uluslararası Çalışma Konferansı (UÇK), 1950 yılındaki otuzüçüncü toplantı döneminde, UÇÖ üyesi olan ancak sendika özgürlüğü ile ilgili sözleşmeleri ve özellikle 87'yi onaylamayan ülkelerde sendika özgürlüğünün çiğnendiğine ve saldırıya uğradığına ilişkin yakınmaların incelenmesi konusunda UÇÖ'nün yetkisi bulunup bulunmadığı sorununu olumlu yönde karara bağlamıştır. UÇK, geniş tartışmalara yol açan bu sorunu, sendika özgürlüğü konusunda bir araştırma ve uzlaştırma yöntemi oluşturulmasına ilişkin Yönetim Konseyi kararı ile Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi kararını geniş bir çoğunlukla onaylayarak çözüme bağlamış ve G.Afrika'nın bu yöntemin "anayasal" olmadığı yolundaki itirazını geri çevirmiştir. Böylece de, sendika özgürlüğü alanındaki bu özel denetim yönteminin kaynağını UÇÖ Anayasası'ndan aldığı, bundan neredeyse kırk yıl önce kabul edilmiştir.

Yönetim Konseyi'nin hükümet, işçi ve işveren kesimlerinden gelen dokuz üyesinden oluşan Sendika Özgürlüğü Komitesi (SÖK), kurulduğu 1951 yılından beri bu denetim yönteminin temel organı olarak görevini sürdürmektedir.

İtirazlar

Yaptığı denetimin anayasallığı UÇÖ'nün en yüksek karar organınca belirtilmiş olsa da, SÖK'ün 87'yi onaylamayan bir üye devlete yönelik sendika özgürlüğüne saldırı yakınmasını inceleme yetkisi bulunmadığı birçok devletçe (Arjantin, G.Afrika, Polonya ve Kolombiya) ileri sürülmüştür. Ancak SÖK, Türk hükümetince de 1957 yılında aynı doğrultuda öne sürülen bu yoldaki itirazların tümünü geri çevirmiştir.

Uluslararası Özgür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nca kendisine yöneltilen 169 sayılı yakınma olayında Türk hükümeti üye devletleri bağlayan tek yükümlülüğün onayladıkları sözleşmelerden doğduğunu, üye devletlerin onayladığı sözleşmelerden doğanlar dışında başka yükümlülükler altında tutulmasının hukuk ilkeleriyle bağdaşmadığını savunmuştur. Hükümet, Türkiye'nin 87'yi onaylamamış olması nedeniyle, SÖK'ün kendisine yönelik sendika özgürlüğünü çiğnediği yolundaki yakınmaları incelemesinin, Türk yasalarının (1936 İş Yasası ile 1947 Sendikalar Yasası'nın) hükümeti bağlayan onaylanmış bir Sözleşme (98) ile bağlantılı olarak incelenmesine yol açmaması gerektiğini öne sürmüştür.

SÖK bu itirazı, daha önceki benzer itirazlarda benimsediği görüş doğrultusunda geri çevirmiştir. 87'nin onaylanmış bir sözleşme gibi Türkiye'yi hukuksal olarak bağlamadığını kabul etmekle birlikte, UÇÖ Anayasası'nın ayrılmaz bir parçasını oluşturan Philadelphia Bildirgesi'ne dayanan SÖK, şu görüşü dile getirmiştir: "SÖK, anayasal ilkelerin (sendika özgürlüğünün ve toplu pazarlık hakkının gerçekten tanınmasının) uygulanmasını kolaylaştırma sorumluluğunu yerine getirirken, belirli savların incelenmesi sırasın-

Dipnotlar:

1) Mesut Gülmez, Sendikal Hakların Uluslararası Kuralları ve Türkiye (UÇÖ/ILO Sözleşme ve İlkeleri), TODAİE Yayını, 1988, Ankara, s.386-387.

2) Bureau International du Travail, Bulletin officiel, Vol.XLI, No:3, 1958.s.308 vd.

3) Nicolas Valticos, Droit International du Travail, 2e edition, Dalloz, Paris, 1983, s.614.

da değerlendirme verileri oluşturan 87 ve 98'in içerdiği ve UÇK'nın bu alanda onayladığı kuralların, kendisine görevinde kılavuzluk etmesi gerekir. SÖK, olayları ortaya koymak ve bu konuda Yönetim Konseyi'ne rapor vermek ereğiyle, Türkiye'nin onaylamadığı 87'ye ilişkin savları da incelemek zorundadır."[2]

Nitekim SÖK, aykırılık yakınmalarına ilişkin incelemesini yapmış ve Yönetim Konseyi'ne sunduğu 4 Mart 1958 tarihli 28 inci raporunda, Türk hükümetine yürürlükteki sendikal mevzuatını 87 sayılı Sözleşme'yi uygulamak ve onaylamak olanağını araştırmak ereğiyle, bu Sözleşme'de açıklanan ilkeler ışığında incelemesini bir kez daha "telkin" etmiştir. Yönetim Konseyi de SÖK'ün bu raporunu 13 Mart 1958 tarihli 138 inci oturumunda oybirliğiyle onaylamıştır.

Sendika özgürlüğünün çiğnenmesine ilişkin yakınmaların incelenmesi usulünün kaynağını UÇÖ Anayasası'ndan aldığı noktası ve dolayısıyla bu denetim mekanizmasının anayasallığı, yalnızca UÇK ve SÖK kararlarında vurgulanmış değildir.

Ocak 1974'te yapılan UÇÖ Avrupa Bölgesel Konferansı'nda da aynı doğrultuda bir karar kabul edilmiştir. Oybirliğiyle benimsenen bu karara göre, sendika özgürlüğü ilkesi UÇÖ Anayasası'nın doğruladığı amaçlardan biridir ve bundan dolayı da, devletlerin Örgüt'e üye olmaları ve katılmaları nedeniyle bu ilkeye uymaları gerekir.[3]

UÇÖ Anayasası'nı kabul etmek "üye devlet" niteliği kazanma sonucu doğurur yada başka bir anlatımla, "UÇÖ üyesi devlet" niteliği, UÇÖ Anayasası'nı onaylamakla kazanılır. Üye devlet olmak ise, Anayasa'da (ÖNSÖZ'de ve Philadelphia Bildirgesi'nde) yer alan amaçlara ulaşma ve anayasal ilkelere saygı gösterme, gerçekleştirilmesine çaba harcama yükümlülüğü doğurur. Sendika özgürlüğü de, 1919'dan beri "anayasal" bir ilkedir ve bu ilkeyi güvence altına almak için, 87'nin onaylanması koşuluna bağlı olmaksızın işleyen özel bir denetim sistemi kurulmuştur. Bu görevi amaçlanan doğrultuda yerine getiren SÖK, sendikal haklarla ilgili Sözleşme ve Tavsiyeler'de açıkça düzenlenmeyen konuları (örneğin grev hakkını) da kapsayacak biçimde çok önemli bir "uluslararası içtihat" oluşturmuştur.

Türkiye de, 1932 yılından beri UÇÖ üyesi olduğu için, onaylamamış olsa da bu niteliği dolayısıyla 87 ile bağlıdır ve anayasal sendika özgürlüğü ilkesinin en alt düzeydeki kurallarını içeren bu Sözleşme'ye uymakla yükümlüdür. Bu nedenle, hükümetin, işveren çevrelerinin ve kimi bilim adamlarının, onaylanmamış olmasına dayanarak 87'nin Türkiye'yi bağlayıcı hiçbir yönü bulunmadığını öne sürmeleri, UÇÖ'nün en yetkili organlarının kararları ve yerleşik uygulama ile bağdaşmaz. Kanımızca böyle bir görüş, neredeyse Türkiye'nin UÇÖ üyeliğinin yadsınmasına eşdeğer bir anlam taşır.

Kaldı ki, 2821 ve 2822 sayılı yasalarda 1988 UÇÖ Genel Konferansı öncesinde yapılan "kötü makyaj" nitelikli değişikliklerden kimileri, SÖK'ün uluslararası kurallara (87'ye) aykırılığını **saptamadığı ve değiştirilmesini istemediği** konulara ilişkindir. 3449 sayılı yasanın gerekçesinde, bu değişikliklerin "Uluslararası Çalışma Teşkilatı normlarına uygunluğunun sağlanması" için gerçekleştirildiği açıkça belirtilmiştir. Bu normlar da, 87'de yer alanlardan başkası değildir. Öyleyse, gerek SÖK'ün denetim yetkisine yönelik itirazlar ve gerekse 87'nin Türkiye'yi bağlamadığı yolundaki savlar, dayanaktan yoksun olduğu gibi üye devlet sorumluluk ve yükümlülüğü ile de bağdaşmayan çelişkili bir görüş anlamı taşır. ■

M.Tahir Hatiboğlu

D O K U N

Üniversitenin içi

Bugünkü bir paşa eskisinin bir sabrlık yazısıyla altı yıl önce üniversiteden uzaklaştırıldıktan sonra Bölge İdare Mahkemesi kararı ile yeniden döndüm. Uzaklaştırıldığımızda YÖK yönetimi henüz bir yaşını doldurmamıştı. Şimdi bu yönetim yedi yaşında. Arada geçen bunca yılda üniversiteler öylesine tanınmaz hale gelmiş ki, bunu insan, ancak döndükten sonra görebilir. Her gün öğretim üyesi arkadaşlardan duyduğumuz halde bu böyle. Demek ki, ille yaşamak gerek.

Bir kez şunu söylemek gerekir. YÖK üniversitesinde öğretim üye ve yardımcıları parasal yönden perişanlar. Gördüğüm kadarıyla bu mesleğin üyelerinde bezginlik, heyecansızlık ve coşkusuzluk yapan ilk öğe budur. Asistan polis memuru, doçent başçavuş, profesör albay kadar bir para alıyor. Ayrıca, öğretim üyesine, çalıştığı kurumca sağlanan hiçbir sosyal hizmet yok. Diğerlerinde yazlık kamp, kreş, lojman, servis aracı, yemek için lokanta vb. bir yığın hizmet var. Askerler bizi korudukları için hakettikleri daha pekçok beleş düzeyinde hizmet var. Onlardan söz etmek haddimize mi? Öğretim üyesinin sırtında çantasından başka hiçbir şeyi yok. Türkiye'de bugün en yoksun kamu görevlisi üniversite akademik personelidir. Her şeyde öğretim üyesine aslan kesilen YÖK, bu tür hizmetlerde yoktur.

Üniversitede görülen ikinci belirgin olgu da suskunluk ve korkaklık. Hemen herkes bu alanda usta olmuş. Neyin konuşulacağını ve konuşulmayacağını çok iyi biliyorlar. Ne acı ki bu böyle. Adının önünde doçent ve profesör sanı olan nice insan, kendilerini yok sayıyorlar. Biz, iki de bir, "bu halkla bir yere gidilmez, suskunlar vb." sözler söyleriz. Sanki halk susuyor da, bilimci geçinen binlerce insan konuşuyor mu? Hayır. Üstelik bilimadamının görevi bildiğini, düşündüğünü yüksek sesle söylemek ve halkı aydınlatmaktır. Bir avuç öğretim üyesi dışında gerçek görevini yapan bilimadamı yok.

Ülkede bir "türban" olayı çıktı. Laiklik yok edilmek üzere. Nerede ise kadınlarımız, kızlarımız peçe takacaklar. Ama, laikliğin yılmaz savunucusu olması gereken kaç öğretim üyesi karşı çıkıyor? Bayan öğretim üyelerinden bile ses seda yok. Protesto için dolaştırılan imza kâğıtlarına kimse imza atmıyor. Türban için iptal davası açacak 13 öğretim üyesi zorla bulunuyor. Kaldı ki, türban konusunda resmi ideoloji biraz olumlu bakıyor. Gerçek bu denli üzücü ve acı.

YÖK üniversitesinde "Öğretim üyesinin adı yok". Kendini ne sayan ne de seven var, ne de arayan. Üniversiteler atanan rektör ve dekanlar ile bunların atadıkları memurlar eliyle yönetiliyor. Bir profesörün değeri bir sekreterinki kadar yok. Sekreterler profesörlere en küçük saygıyı göstermiyorlar. Kısacası, öğretim üyeleri, kaba bir deyişle "ahı gitmiş vahı kalmış" insanlar durumundalar. Kendi meslektaşı olan yöneticiler bunlara değer vermeyince sekreter değer verir mi? Sadece "vahı kalan" hocamız, bu davranışlara da tepkisiz olmuş. Üniversitenin içine girince bunlar daha iyi görülüyor. İşin ilginci, yöneticiler, dersler veriliyor mu, iş yapılıyor mu, bunu da demiyorlar. Yahya Kemal'in "sessiz gemi"si gibi her taraf.

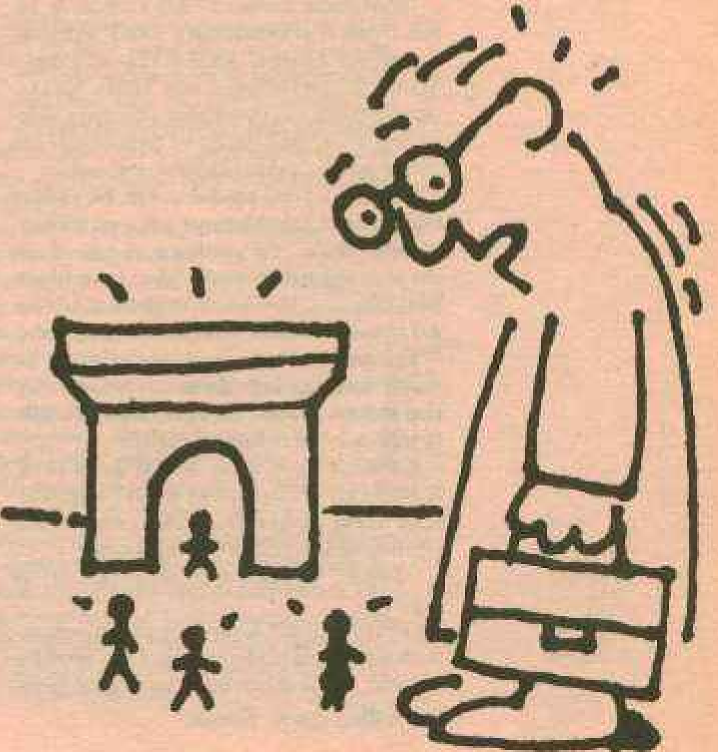
Öğretim yardımcıları var. Araştırma görevlisi, yardımcı doçent ve öğretim görevlisi. Bu kesim "ha var ha yok" özdeyişi gibi. Bir yıl sonra hocam beni atar mı korkusu ve büzgünlüğü içinde. Aldığı para polis memuru düzeyinde. Yaptığı araştırmanın masrafını da kendisi çekiyor. Bilim adayı olacak insan böyle mi olmalı? Neydi o eski günler. Asistan yürüyüş yapar, boykota gider, örgüt kurar ve hakkını arardı. Eski camlar bardak olmuş. Üniversiteleri bugün ayakta tutan da, geçmişte örgüt kurup hak aramayı bilen üç-beş insan galiba. Bunlar da giderse, kim sahip çıkacak bu kurumlara, doğrusu merak ediyorum.

YÖK üniversitesi göstermelik bazı kurullar oluşturmuş. Bunların hepsi danışma niteliğinde. Karar alma yetkisi yok. Göstermelik olan bu kurullar da çalışmıyor. Çalışıyor gösterilse bile, öğretim üyesi işini öylesine boş vermiş ki, konuşmaktan kaçıyor. YÖK'ün atadığı kimse o konuşuyor. Konuşan hep YÖK temsilcisi. Konuşan, karariaştıran ve uygulayan hep aynı insan.

Güzelim üniversitelerin sadece adı kalmış. "Üniversite" adı bu kurumlara yakışmıyor. Değişikliği, adını değiştirmekle yapmalı. Doğrusu içindekilerin ada uymasıdır. Uymuyorlarsa çözüm adı değiştirmek. En güzeli "YÖK Yüksekokulları" adını vermek.

Eylül düzeni bunu istiyordu kuşkusuz. YÖK'ün taşaronu da böyle olmalı diyordu. Nitekim oldu. Belki de bu kadarı istenmiyordu. Ama, içindekiler sanıldığı kadar güçlü olmadıkları için, istenenden daha da iyi sonuç alındı. Sistemin mimarlarını ve taşaronlarını kutlamak gerekir.

Üniversitenin iç tablosu böylesine yürekler acısı. Bu böyle diye susmayı sürdürmek gerekmez. Bu ülke de, bu üniversiteler de bizim. Gerçek üniversite olma kavgasına bir yerden başlamak gerekiyor. Bilimadamı silkinmeli ve kendine gelmeli. Topluma önderlik görevini yapmak birincil işlev olmalıdır. Meslektaşlarım gücenmesinler ama, gerçekler dediğimin dışında ise, beni uyarsınlar. ■

GÖRÜŞ DERGİSİ R.NURİ İLERİ İLE NEYİN PEŞİNDE? YA DA "ELEŞTİRİLİRLİK SINIRI" MI YOKSA CİDDİYE ALINABİLİRLİK SINIRI MI?

***Editörlüğün notu:** Sayın Rasih Nuri İleri'nin GÖRÜŞ'ün 27.sayısında yayınlanan yazısının, içeriği üzerinde bir araştırma yapılmadan yayınlanması, yazının bize ulaştığı günlerdeki yoğun çalışma tempomuzun yarattığı bir hata olmuştur. Şüphesiz yoğun çalışma böylesi hatalar için bir özür olmamalıdır. Editörlüğümüz cevap hakkının, cevaba neden olan yazının hacmini aşmaması gerektiğine inandığı halde yaptığı hatayı bir ölçüde telafi etmek amacıyla Sayın Sırrı Öztürk'ün yazısını aynen yayınlamıştır. Sayın Öztürk'ten özür diliyor, ancak yazıda ileri sürülen ve içinde GÖRÜŞ'ün de yer aldığı "senaryo" teorisini haksız buluyoruz. Sayın İleri, Sayın Öztürk'ün yanıtı gelmeden önce kısa bir düzeltme yazısı yollamıştı. Bu düzeltmeyi de yayınlıyor ve sürmesi halinde tartışmaya sayfalarımızı açmayacağımızı duyuruyoruz.*

Türkiye İşçi Sınıfı Hareketinin bütünlüklü, ciddi, güvenilir ve donatımlı bir örgütsel güvenceye kavuşturulması mücadelesi veriliyor. Bütün sosyalist ve devrimci kadrolar gibi bizler de: SORUN BİRLİKTE SOSYALİST DERGİ'deki yazılarımız ve kitaplarımızla sürece katılıp düşünce ve görüşlerimizi yansıtıyoruz; bununla da kalmıyor iş yapıyoruz...

"Partileşme Sorunu 3" adlı kitabım ile Temel Demirer arkadaşımızın TBKP Program Taslağının Eleştirel Analizi. Ya da Liberal Tövbekârlığın Otopsisi" adlı kitabı, hareketimizin önündeki oportünist engellerin giderilmesi ve aşılması (teşhis ve teşhiri) görevini yerine getiren çalışmalarımız arasındadır.

Sınıf mücadelesi keskinleştikçe, bir yandan hareketimizi kucaklamaya aday etkinlikler, olumlu çabalar, öte yandan ayak bağı olumsuz asalaklığın ortaya çıkacağını (çıkartılacağını) biliyoruz. Devrimcilerin gündeminde doğal olarak bunlarla hesaplaşmak da vardır.

Kaleme aldıklarımız arasında yalnızca, **sorumlu devrimci kadrolarca** tartışmaya, eleştirel katkıya muhtaç görüşler vardır. Yazdıklarımız asla tanrı kelâmı değildir.

Konunun özü böyle olması gerekirken, R.Nuri İleri, "Eleştirilirlik Sınırı" başlığı altında türlü kombinezonlara girmiş, yalan, tahrifat ve sahteciliğe başvurmuştur.

"Teşhir" (!?) ediyorum diyor (kime?! ve neyi?!).

Ortaya kirli bir senaryo atıyor; bunun temizlenmesini de bizden istiyor. Oysa genel bir kuraldır: İddia sahibi bunu ispatlamakla yükümlüdür.

Sosyalist ve devrimci kadrolar arasında ihbar ve kışkırtma yoluna başvuranlar, son tahlilde, kendilerini güç durumda bırakır. Görüş Dergisi yalnızca ve ancak, R.Nuri İleri'nin başvurabileceği bir yöntemle, geçmişte kullanılan ve güncelleştirilmek istenen "talihsiz" bir girişimi belgeliyor.

Soldaki sorumsuzluk, burjuva sosyalizmi ile küçükburjuva solların ideolojik ve sınıfsal rahatsızlığından kaynaklanıyor. Bu olgunun, proleter sosyalist ahlâk ve geleneklerimizin hareketimize damgasını vurmasıyla aşılacağı açıktır.

Biz SORUN BSD çalışanları, ayağımızın tozuyla üretimden Babıâli'ye geldik. Bunun ne demek olduğunu ve hangi düşmanlıkları manipüle edeceğini biliyoruz.

İşçilerin kendileri için sınıf olma kavgası vererek, parti, sendika ve yayın gibi araçları kullanması, bir yandan proletarya sosyalistlerini sevindirir, öte yandan türlü düşmanlıkları kamçılar. Bunun da bilincindeyiz.

Solun içindeki burjuva ideolojisi ve revizyonizmin uzantılarının görevi, proleter sosyalist kadrolar üzerinde oportünizmin egemen kılınmasına, bu olguyu filizlenmeden kurutmaya yöneliktir.

Türkiye solunun "soy ağacı" bu kavganın örnekleriyle doludur. Proleter sosyalist kanat hareketimize henüz damgasını vuramamıştır.

Biz, yalan, tahrifat, sahtecilik ve hileye başvuranlarla, aynı zeminde mücadele edemeyiz. Doğruların kavgası, açık sözlü, temiz vicdanlı devrimcilerin katında bir değer taşır.

Babıâli mahallesinin, Babil ve Bizanstan kalma gelenekleriyle işçi sınıfının bağımsız politikasını savunanları boğuma getirme işinde, oldukça donatımlı olduğunu da biliyor ve görüyoruz.

SORUN'a ve şahsımıza karşı yürütülen sağlı "sol"lu sinsi kuşatma politikaları, 12 Eylül bozgunuyla büyük oranda açığa vurulmuş ise de, gene işlevini sürdürecektir. Bütün bunlar, SORUN'un ısrarla savunduğu ve tuttuğu, bağımsız, özgün ve onurlu bir direniş hattının doğru olduğunu gösteriyor.

Geçmişte birilerini karalama silah çekme ve öldürme olaylarına kadar vardırılan ihbar ve kışkırtmaların, hakim gerici sınıflar ittifakına yaradığı gün gibi açıktır.

Solun bu türden kanayan yarasını tedavi etmek için, yüksek ahlaklı, bilinçli, bilge hekimlere (kadrolara) ihtiyacımız var. Sorumsuzluk, ihbar ve kışkırtma işinde rol alanların açığa vurulması ve hareketimizin arınıp donatımlı ellere kavuşturulması mücadelesinde, kim ki, aşınmış yöntemleri (!) güncelleştirmek istiyor, o kimse yalnızca kendini açığa vuran bir zavallıdır.

Günümüzde artık bu iş, öyle ucuz ve kolay da değildir! Ülke solu, "köpeksiz köy" misali sahipsiz değildir. SORUN BSD çalışanları, Kavel, Singer, Sungurlar, Demir Döküm, Derby, Mannesman, Good Year, Pirelli, Tarım Koruma, Yarımca Seramik Direniş ve Grev'lerinden geliyor. Ben de 15/16 Haziran Direniş'inin çocuğuyum. "Tarihsel TKP" ve TİP'deki kavga bir nitelik meselesidir. Bu kavgayı niteliksiz bir alana getirmek isteyenlerin kirli senaryoları bize dokunmaz! Çünkü ben fabrikadan geldim. Sınıfımın çıkarları için dövüşüyorum. Ve de bir geleneği onurla temsil etmek için burada bulunuyorum.

R.Nuri İleri, "savaşım ve hapishane arkadaşım" demeyi de ihmâl etmiyor. Yoldaşlarına kir atanların sorumlu bir partide ne işlem gördüğünü biliyorum. PARTİ'miz olsaydı, bunların yazıya dökülmesi bana düşmez, layık oldukları cevabı ondan alırlardı.

"Yasal" çerçevede boşuna İSP demiyoruz. İSP niteliği nedir? Bunu öğrenmek gerekiyor. Öyle görünüyorki, "ben partiyim" diyenlerin kirlettiği ortamı bizim sınıfımız temizleyecek. Başka yolu kalmamıştır!...

Kadrolar arası tartışmada, devrimcilik, bilimsellik, sorumluluk, ciddiyet, seviye ve siyasi terbiye geleneklerinin sınandığı yer yalnızca **sosyal pratiktir.**

Hareketimizin laboratuvarında 'sosyalistim' diyen herkesin sınıfsal ve ideolojik karakteri yeterince sınanmış ve denenmiştir. Bu işlemin keyfi bir yorumu yoktur.

Parti düşüncesini beyninde, etinde, kanında cisimlendirip bilince çıkartan her sosyalistin işi, özel hayatı ve üretimdeki yeri bilinmektedir. Bu cümleden olarak, Sırrı Öztürk'ün de R.Nuri İleri'nin de kimlikleri, dost ve düşman herkes tarafından ikircimsiz belgelenmiştir. Bunun da özel bir yorumu olamaz.

Sözde "Tarihsel TKP"ne sahiplenip TBKP paralelinde öne çıkarılmak, anlaşılan epeyce ucuzlamış. "Tarih" ve Ansiklopedi" yazımında iddiası olan, önemli toplantılara katılan, konferanslar veren R.N.İleri, aklınca şahsımla ilgili "senaryo" yazmayı deniyor. Ya da kendisini bu işe yöneltenler var. Oysa bizim muhatabımız bellidir. Ayrıca, "senarya "yazmak çok özel ve ince bir **iş**'tir.

Görüş Dergisindeki "iddia"ları ciddiye alıp (XIV. yüzyıl vari), kullanılan kirli bir eldiven gibi birilerinin yüzüne çalabilmemiz için en

başta İSP güvencesi gerekiyor. Sergilenen, kendini ele veren bu sorumsuzluk İSP'nin yokluğunu kanıtlıyor.

R.N.İleri, "evladı babaya, kardeşi kardeşe düşürme" yöntemine (!) canhavliyle başvuruyor. Ne yaptığını da çok iyi biliyor. Artık bu sorumsuzluğun sonucuna, buna ortak olan (TBKP ve Görüş çevresiyle) larla katlanacaktır. Hangi dilden anlıyorsa!...

Yazılması bile insana utanç veriyor. Ayrıca gün kadar açıktır:

-Ben, hiçbir zaman TİP Fatih İlçe Başkanlığı yapmadım.

-İddia edildiği gibi bir gerekçeyle, kardeşim aracılığıyla TİP'den ihraç edilmedim.

Konuya ard niyetsiz bakabilen herkes benim: TİP'nin 1961-1965 döneminde, Türkiye ölçeğinde örgütlenme çalışmalarına katıldığımı, Kocaeli İl Sekreteri görevinde bulunduğumu bilir.

Benim, TİP'den ihraç edilmemle ilgili talep Kocaeli İl Başkanlığınca, "tüzüğü ihlâl" (kurul dışında tartışma) gerekçesiyle öne sürülmüş İl Haysiyet Divanı Başkanı Selahattin Emirünal bu iddiayı şöyle karşılamıştır: "TİP İl Bşk. ve MK üyesi biri, bu konuda, hem savcı, hem de yargıç rolünü üstlenerek bizim sorumluluğumuzda olan bir yetkiyi kullanıyor. Bizce bu ihraç talebi bir komplodur. Ayrıca, ihraç gerekçesinin hiçbir mantıkî ve hukukî gerekçesi de yoktur. Kişisel sürtüşmelerden kaynaklanmaktadır..." Selahattin Emirünal muhalefet şerhini böylece düşürüp belgelemiş ve daha sonra bu türden "ihraç" olaylarını protesto ederek TİP'den istifa etmiştir. Ardından konu tarafımızdan Merkez Haysiyet Divanı'na götürülmüş; MHD'da konuyu görüştükten sonra: "Asıl bu iddiada bulunanları partiden ihraç etmek gerekir" diyerek, bire karşı dört üyenin oyu ile "ihraç" talebini reddetmiştir."Dava" iki yıl kadar sürmüş, MHD üyelerinden (işçi kesiminden) Üzeyir Kuran, Salih Özkarabay, Basri Dede, (aydın kesiminden) Adil Kurtel'in olumlu, İ.Hakkı Balamir'in ise olumsuz oy kullandığı görülmüştür.

"Haysiyet Divanı" hikayeleriyle, TİP ile olan bağlarımız fiilen koparıldıktan sonra, hareketi kucaklayabilecek örgüt arayışıyla, Kocaeli Devrimci İşçi Köylü Birliği'ni kurmuş, bu nedenle de yargılanmış ve hüküm giymişizdir. Hem de, bizi TİP'den "ihraç" etmek isteyen (TİP İl Bşk. ve MK üyeleri ve çevresinin)lerin Sıkıyönetim mahkemelerinde kamu tanıklığı yapmaları, ve adlarını gerekçeli karara yazdırmalarıyla... Hem de 17 yaşındaki oğlumla birlikte...

Konunun aydınlanmasını dileyen herkesin kitaplarımızı açıp okuma "şansı" vardır. Biz kendi tarihimizi, özeleştirimizi "tarihçi"lere bırakmadan içinden geldiğimiz sınıfa karşı yaparız. Dürüstlük ve devrimci yargı bunu gerektiriyor.

Durum bu kadar açık-seçik ve de belgeli iken neden bu türden "senaryo"lara başvuruluyor? Bu bir yana, **Görüş** Dergisi konuyu niçin araştırmıyor? Onun bu "senaryo"dan çıkarı nedir? **Görüş**'un konuyu görüşüp danışacağı güvenilir bir yayın kurulu yok mudur?

Soruların cevabını biliyoruz: Genç arkadaşları yeniden etkileyebilmek için yalan ve uydurmalara başvuruluyor. Oysa ilerici saflarda spekülasyon, idealizasyon ve mistifikasyonlardan yarar umanlar kendilerini çok güç durumda bırakmıştır. Dava dosyaları, belgeler bunu kanıtlıyor.

Bir yandan "açıklık, yenilik, yeniden yapılanma" deniliyor, öte yandan çirkin yöntemlere başvuruluyor. Bunlar, SORUN'un BİRLİKTELİK mayasını çürütmeye yetecek midir?

Birileri (her kim iseler), suni bir partileşmenin tabelasını asmak "aşkına" her yönteme başvuruyor. Sosyal mücadele tarih ve temiz geleneklerimizi çarpıtıyor. Bunu yaparken kadrolar arası düşmanlık tohumlarının ekilmesini de ihmal etmiyor. Buna bel bağlıyor. Bizim görevimiz de: Bir dönem "ustaca" kullanılan, aşınan ve sahibini yaralayan, ayrıca asla şaşırtıcı olmayan, bu türden "silah"ların geri tepmesini sağlamaktır.

R.N.İleri, yalana, kirli senaryolara başvurmakla yetinmiyor, bir de "sosyalist ahlak" dersi (!) vermeye kalkıyor...

"Tahrifat" iddiasına gelince; "Partileşme Sorunu 3" adlı kitabımızda **(s.49)** vurgulandığı gibi:

"TİP'nin sınıfsal ve ideolojik karakterini tanımlayan, amacını belirleyen 1962 tarihli tüzüğünde, 'halkın partisi', 'bütün emekçilerin partisi' denmiş, hemen her sosyal kesim partiye davet edilmiştir: "İşçi, aydın, az topraklı köylüler, dar gelirliler, esnaf ve zanaatkârlar, gençler, toprak ağaları(!).."

Görüldüğü gibi TİP tüzüğünden alıntı yapılmamış, neredeyse, hemen her sosyal kesimin partiye daveti (popülizm) eleştirilmiştir. Yazının akışı, ifade tarzı, kasdı, ayrıca parantez içindeki ünlem ve üç nokta bunu gösteriyor. Yazıda teknik olarak kullanılan "tırnak" kaldırılınca, R.N.İleri'nin "mal bulmuş mağribi" misali başvurduğu "hile" ortaya çıkıyor. Okurun bunu anlaması için "tarihçi" olması da gerekmiyor.

TİP deneyimi herkese; hem de yeteri açıklıkta, kimlerin partinin ıskatına elbirliği ile oturduğunu göstermiştir. Türlü ihbar, kışkırtma ve sahtecilik işinde örgüt bozup rol üstlenenler, işçi ve gençlikten oluşan militan geleneğimizin harcanmasına neden olmuştur. Hayat ve mücadele neden sonra bunu, anlayana, öğretmiştir.

Bizatihi, R.N.İleri'nin, "TİP'de Oportünist Merkeziyetçilik" adlı kitabındaki belgeler (yalnızca onlar, yorumu kendisine aittir), bunu ikircimsiz kanıtlamaya yetiyor.

Bu yüzden birileri nerede bir "toprak ağası(!)..." ifadesi görse, hatalarını düzeltecek yerde "terbiyesini" bozuyor, aşınmış yöntemlere başvuruyor.

Görüş'un araştırmadan ciddi bularak yayımına izin verdiği yazı, "eleştirilirlik sınırı"nı aşıp birilerinin (her kim iseler), amacına (her neyse), ortaklık ediyor. Ayrıca sorumsuzluğun, gerçekliğin tahrifine zemin oluşturuyor.

R.N.İleri, "talihsiz" roller üstlenerek, hayatı boyunca ciddiye alınabilirlik sınırını geçemediğini böylelikle bir kez daha kanıtlıyor.

Kitap eleştirmek ciddi bir şeydir. İnsanın yaş itibariyle artık hafızası yetmiyorsa, hele yazılara, kitaplara, belgelere bir göz atmak gereğini de duymuyorsa, onun yıllarını bu sınırın dışında geçirdiği anlaşılmaz mı?

"Teşhir"(!) yapıyorum diye öne çıkarılan kimseye sahiplenen ve TBKP ve **Görüş** çevreleri, aslında, bu türden "senaryo"lardan yarar umduklarını böylece kendi perişanlıklarını teşhir etmiş olmuyorlar mı?

Bizim, ne R.H.İleri'nin ne de TBKP ve **Görüş** türünden örgüt ve çevrelerin "terazi"sinde tartılmaya ihtiyacımız var. Davamız işçi sınıfının gündemindedir. Yalnızca onun **şaşmaz** yargısına itibar ederiz!

En azından 12 Eylül deneyiminin bu türden sorumsuzluğun belini kırdığını sanıyorduk. Oysa görülüyor ki, SORUN'u kendileri için de sorun yapanların ittifakı büyük bir sorumsuzluğun yarasını kaşıyor.

Sormak gerekir: Neyin peşindesiniz?!... Yapmak istediğinizin daha iyisini yapanlar var. Üstelik bunu görev edinenlerin "serüveni" öğretici derslerle doluyken...

TBKP+Görüş+R.N.İleri'nin (çeşitli kurgu ve paslaşmadan sonra), SORUN BSD'nin ve kitaplarımızın kadrolar arasında yarattığı olumlu yankıdan rahatsız oldukları anlaşılıyor. Bunu kırabilmek için "senaryo" yazımında işbölümü yaptıkları ortaya çıkıyor. Bu işbölümünde (!) TBKP'ni "savunma" işi R.N.İleri'nin üzerinde kalıyor; fakat faturanın **Görüş**'e çıkartılmak istendiği anlaşılıyor. Hiç bir derginin yayımlamaya cür'et edemeyeceği (yayımlamadığı), bir "senaryo" **Görüş**'te yayımlanma "şansı"na kavuşuyor. **Görüş**'ün "hesapsızlık" yangınına körükle gitmesi, bir taşla bir kaç kuşun vurulması daha uygun görülüyor.

Kendi payımıza bu oyunlara gelmeyecek, ve bu yolda kendini özgür hisedenlerin sorumsuzluğuna izin vermeyeceğiz!

Çok sıkıcı da olsa bu satırları kaleme aldığımız için işçi sınıfından öz diliyoruz; oysa üstesinden gelecek dünya kadar işimiz vardı.

Yalnızca gerçeğe ve ilerici okura olan saygımız nedeniyle bunların yazılması uygun görülmüştür. ■

Sırrı Öztürk

ELEŞTİRİNİN ÖZÜ APAÇIK

GÖRÜŞ Dergisi'nin 27. sayısı son sayfasında "ELEŞTİRİLİRLİK SINIRI" başlıklı yazımı dolayısıyla çok saydığım bir dostdan sert bir eleştiri ile karşılaştım. Düzeltiyim, Avni Mehmetoğlu'nun TİP'den uzaklaştırdığı kardeşi Fatih İlçe Başkanı Sırrı Öztürk değil, eski savaşım arkadaşım Zeki Öztürk'tür. Sırrı da Zeki de Avni Mehmetoğlu'nun kardeşleridir. Olayı anlatan da Avni Mehmetoğlu'dur.

Sırrı Öztürk'e gelelim. Kendisi Fatih ilçesinin değil, Kocaeli ilinin yöneticilerindendir.

Görüldüğü gibi Avni Mehmetoğlu'nun anlattığı hikâyede ve elimdeki resmi yazısında bir kişi hatası yapılmıştır, ancak işin özü bu değildir. İşin özü "Partileşme Sorunu 3" kitabında Sırrı Öztürk'ün üyesi ve yöneticisi bulunduğu parti tüzüğündeki amaç maddesini tahrif edip etmemesidir. Kitabında "Toprak ağalarının" tüzükte partiye davet edilip edilmemesi konusudur. Kaldı ki alıntı tümüyle yanlıştır. "Halkın partisi", "bütün emekçilerin partisi" ibareleri amaç maddesinde yer almadığı gibi "gençler" değil, "ilerici gençlik" deyimi kullanılmış, aydınlar için ise de "toplumcu", yani sosyalist aydınlardan söz edilmektedir. Yani yaptığım eleştiri özünde tamamen doğrudur, açık bir şekilde TİP'e iftira edilmektedir. Eleştirimin konusu da budur. Türlü demegojilerle bu apaçık gerçek geçiştirilemez. Hâlâ bu konuda eski TİP üyesi Sırrı Öztürk'ün özeleştirisini beklemek devrimcilerin hakkıdır. 2 Şubat 1989.

Rasih Nuri İleri

Prof.Dr.Zafer Üskül

İRTİCA VE SIKIYÖNETİM

Ağaoğlu Ahmet Bey'in, yurttaşların özgürlüklerine ve özellikle de basın özgürlüğüne saygı duyulması konusundaki duyarlılığı, milletvekillerinin çoğunluğunca paylaşılmıyordu.

Menemen, 1930 yılının son günlerinde bir gericilik olayına sahne oldu. 24 Aralık 1930 tarihli gazeteler bu olayı veriyorlar. "Manisa'nın bir köyünden dördü Mehmet, ikisi Hasan adını taşıyan altı kişi, aralarındaki Derviş Mehmet'in "Mehdi" olduğu iddiasıyla, 23 Aralık 1930 günü Menemen'e gelmiş ve şeriat ilan etmeye kalkmıştır. Bunlar, kendilerine engel olmak isteyen Yd.Sb.astğm. Kubilay ile Hasan ve Şevki adlarında iki mahalle bekçisini öldürmüşlerdir"*.

Olay, yerinde şiddetle bastırılmış ve geniş bir soruşturma başlatılmıştır. Menemen, Manisa, Balıkesir'de tutuklamalar gerçekleştirilmiştir. Tutuklamalar Ocak ve Şubat ayları boyunca sürdürülmüş, Alaşehir, İstanbul, Ankara, hatta Kozan, Konya ve Hopa'ya kadar uzanmıştır. 1 Ocak 1931 tarihli **Cumhuriyet**'in haberine göre, tutuklananların sayısı 70'e ulaşmıştır. Daha sonra bu sayı 300'ü aşacaktır.

Olay, yerinde şiddetle bastırılmış olmakla birlikte, bir hafta sonrasında olayın göründüğünden daha ciddi ve cumhuriyete yönelik bir tertip olduğu kanısına varan bakanlar kurulu, 31 Ocak 1931 günü Menemen ilçesiyle Manisa ve Balıkesir merkez ilçelerinde bir ay süreyle sıkıyönetim ilan etmiştir.

▼ ***Bir ayaklanma.*** *Menemen'deki olaydan sonra sıkıyönetim ilan edildi ve Askeri Mahkeme olayın Nakşibendi Şeyhi Esat Efendi ve arkadaşlarının yönetiminde gerçekleştiğini açıkladı.*

Cumhuriyet

Şeriat isteriz! diye ayaklananlar

Menemen'deki irtica hareketinin bütün tafsilâtını dercediyoruz

Hadise nasıl başladı, nasıl oldu ve nasıl bitti?

Güzellik Kraliçeliği milli bir vazife

İsmet Pş.

Neden sıkıyönetim ilan edildi?

Bakanlar kurulunun sıkıyönetim ilanı kararı, 1 Ocak 1931 günü TBMM'nin onayına sunuldu. Sıkıyönetimin mecliste görüşülmesine, Denizli milletvekili Mazhar Müfit (Kansu) Bey ve 43 arkadaşının Menemen olayıyla ilgili olarak hükümetin aldığı ve alacağı önlemlerin neler olduğuna ilişkin sorusuna başbakan İsmet (İnönü) Paşa'nın cevap vermesiyle başlandı.

İsmet Paşa'ya göre, sıkıyönetim ilanının iki gerekçesi vardı. Bunlardan birincisi **davanın süratle sonuçlandırılması**, ikincisi ise olayı yaratan **gizli hareketlerin faaliyetlerinin durdurulması** gereğiydi. Çünkü, bakanlar kuruluna göre, olay üç- beş kişinin gerçekleştirdiği sıradan bir olay değil, "yüzlerce seneden beri dini siyasete alet ittihaz eden bütün hareketlerin bir tekerrürü"ydü. Bu yüzden de, dini siyasete alet ederek cumhuriyeti hedef alan gizli örgütlerin faaliyetlerine son vermek gerekiyordu. Bu faaliyetler dini inanç ve vicdan özgürlüğünün kullanılmasıyla sınırlı kalmamakta, "Devlet ve Cumhuriyet aleyhine fiilen tecavüz ve kast" niteliğini almaktaydı.

İsmet Paşa şöyle diyordu: "**Laik idarede herkes itikat** (inanç) **ve vicdaniyetinde her türlü maniadan ve memnuiyetten azadedir. Ancak vatandaşlar bunu siyaset vasıtası ittihaz ederek ahari** (başkasını) **icbar için veya devletin idaresinde müessir olmak için kullanamazlar. İtikat ve vicdaniyatta bu izahatı verirken ilave etmeliyim ki kanunen memnu** (yasak) **olan hareketlerin ihtiyarı ve memnu teşekküllerin faaliyeti kanuna karşı tecavüz ve cürümdür**".

İsmet Paşa'ya göre, "**Siyasette aranılan şey bir takım adamların ve bilhassa politikacıların dini ahar** (öbür) **fertlerin hürriyeti aleyhine ve Devletin kanunları aleyhine bir vasıtai taarruz olarak kullanmamalarıdır**". Oysa, olayları çıkartanlar, "din elden gidiyor" bahanesiyle dini siyasete alet etmekte, devlet ve cumhuriyete saldırmaktadırlar.

Sıkıyönetim ilanının gerekçesini böylece açıklayan İsmet Paşa, alınacak önlemlerle ilgili olarak başka konulara da değiniyor.

Sıkıyönetim ve özgürlükler

İsmet Paşa, konuşmasında, bir yandan yöneticilerin tavrını bir yandan da muhalefetin (özellikle muhalif basının) tavrını belirleyip eleştiriyor. Paşa'ya göre, nasıl ki iktidar sahipleri, ülkenin tahammülü yoktur bahanesini ileri sürerek kendilerini yanılmaz gösterme eğiliminde ise, fırsat bulunca eleştirme işini üstlenen kişi de bütün şahsiyetleri, devletin bütün kanun ve güçlerini ayak altına alma konusunda sınır tanımamaktadır. Paşa, bu iki ucun ortasının bulunması gerektiğini düşünüyor. Olayların herkes için öğretici olması dileğini belirten Paşa, "bu noktai nazardan (bakış açısından) Hükümet neşriyat hususunda derhal alınacak bir tedbir düşünmedi" diyor.

Kars milletvekili Ağaoğlu Ahmet Bey, başbakanın basın konusundaki bu açıklamasını

memnuniyetle karşılıyor: **"Bugün efkarı umumiyenin herkesin az çok ifrata** (aşırılığa) **doğru yürüdüğü bir zamanda vatandaşların hürriyetlerine riayet olunacak, vatandaşların hürriyeti muhafaza edilecek, yalnız azgınların başı ezilecek, yolundaki söz memleket mes'uliyetini ve cumhuriyetin müdafaasını eline alıp müdafaa eden bir recülü devlete** (devlet adamına) **layık bir sözdür. Aynı zamanda matbuata karşı, itiraf ederim, matbuatın bütün taşkınlıklarına rağmen fazla bir tedbir, fevkalade bir tedbir alınmayacağını beyan buyurmaları... (gürültüler)... Fakat beyefendiler, ben dinliyordum, zatı aliniz ve diğerlerinden burada matbuat hakkında çok şedit** (şiddetli) **tedbirler tavsiye edenler vardır. Buna rağmen başvekilin gelip mes'uliyeti üzerine alması ve matbuat hürriyetini tahdit etmeyeceğini söylemesi büyük bir fazilettir ve bizim için büyük bir teminattır** (gürültüler). **Ben bunu buradan söylemeği bir vazife biliyorum".**

Ağaoğlu Ahmet Bey'in, yurttaşların özgürlüklerine ve özellikle de basın özgürlüğüne saygı duyulması konusundaki duyarlılığı, öyle anlaşılıyor ki milletvekillerinin çoğunluğunca paylaşılmıyor. Ağaoğlu'nun konuşması sürekli kesilmiş, kendisine konuşması boyunca sataşılmıştır.

Meclis görüşmelerinde öne çıkan başka bir konu, yönetimin olaylar karşısındaki tutumu ve askerin kullanılma biçimidir.

Asker ne zaman göreve çağrılır?

Ülke içinde bir olay, bastırılması gereken bir olay başgösterdiğinde, bastırma görevinin öncelikle sivil yönetime ait olması, sivil güvenlik güçlerinin yetersiz kalması durumunda askeri birliklere (sıkıyönetim değil) başvurulması genel ilkedir. Gelişmeler sıkıyönetim ilanını gerektiren boyutlara ulaşırsa, o zaman bakanlar kurulu sıkıyönetim ilan edebilir.

İsmet Paşa da, mecliste yaptığı açıklamada özetle şunları söylüyor: **Bir olay olduğunda önce mülki idare ikna edecek, ihtar edecek, tenbih edecek, sivil güvenlik güçlerini ve jandarmayı kullanacak, olayları bastıramazsa o zaman askeri birliklere başvuracak. Asker müdahale edince de kendi yöntemlerini acı da olsa kullanarak olayları önleyecek.**

Ancak, Menemen olayında mülki idarenin görevini tam olarak yapmadan orduya başvurduğu anlaşılıyor. Başbakan İsmet Paşa bunu onaylamadığı gibi, halkın olayları hiç karışmadan izlemesini, hatta memnuniyetle izlemesini (Cumhuriyet Gazetesi, Kubilay'ın başının kesilmesini halktan otuz kadar kişinin el çırparak izlediğini, bunların tutuklandığını yazıyor-1.1.1931), iç olaylarda sık sık ordunun müdahalesine gerek duyulmasına ve askeri birliklerin görevleri dışında birtakım müdahalelere yöneltilmesine bağlıyor. Paşa'ya göre, idari makamlar henüz ellerindeki bütün güçleri kullanmadan orduya başvurulmamalıdır.

Mazhar Müfit (Kansu) Bey de, Menemen'de mülki yönetimin görevini gereği gibi yerine getirmediğini belirtip sorumlular hakkında soruşturma açılmasını ve yasa hükümlerinin uygulanmasını istiyor (7.1.1931 tarihli **Cumhuriyet**'te şu haber okunuyor: Manisa valisi Fuat B. hakkında yapılmakta olan tahkikatta irtica hareketinde lakaydisi olup olmadığı araştırılmaktadır.)

Tartışmaların sonunda, bakanlar kurulunca ilan edilen sıkıyönetim oybirliğiyle onaylanıyor.

Bir yandan sıkıyönetim komutanlığı soruşturmaları derinleştirirken bir yandan da Divan-ı Harp sanıkları yargılamaya girişiyor.

Sıkıyönetim uygulaması ve sonraki gelişmeler

Sıkıyönetim ilanının ardından, sıkıyönetim komutanlığına 2. Ordu Kumandanı Fahrettin (Altay) Paşa, Divan-ı Harp Reisliğine de 1.Kolordu Kumandan Vekili Muğlalı Mustafa Paşa atandı.

3 Ocak günü tutuklananların sayısı 200'e ulaşmıştı. Bir yandan Divan-ı Harp çalışmalarına başlarken, bir yandan da tutuklamalar ülkenin her yanında sürdürülüyordu. Öte yandan da, sıkıyönetim talimatları yayınlanmaya başlıyordu. 5 Ocak 1931 tarihli Cumhuriyet'e göre, ilk sıkıyönetim talimatnamesi şöyleydi:

"İstasyonlar askeri kontrol altındadır. Trenlerden çıkanların hüviyetleri tespit ediliyor, badehu (sonra) şehre girmelerine müsaade veriliyor. Manisa'da saat 17'den sonra meyhanelerde içki satılmayacaktır. 18'den sonra vesaiti nakliye yasaktır. Saat 20'de lokantalar, 22'de sinemalar, kahveler kapanacaktır. Sabah saat 7'ye kadar sokaklarda gezilmeyecektir."

8 Ocak'ta yayınlanan bildiri, Menemen'de akşam saat 8'den sonra sokağa çıkma yasağı ilan ediyor. Menemen'e giriş-çıkış denetim altına alınıyor. Mektuplara sansür uygulaması getiriliyor. Sünnet, düğün, doğum nedeniyle de olsa her tür toplantı yasaklanıyor. sıkıyönetim bölgesine giren gazeteler de sansüre tabi tutulduktan sonra satılabiliyor. Sokağa çıkma yasağına uymayan, sokağa çıkıp da dur ihtarına uymayanların kurşuna dizilecekleri belirtiliyor (Cumhuriyet, 9.1.1931). Örneğin, 20 Ocak tarihli **Son Posta** gazetesinin satışı yasaklanıyor.

Divan-ı Harp yargılamaları hızla sürdürmektedir. Ancak, soruşturma ve yargılamanın 1 aylık sıkıyönetim süresinde sonuçlandırılamayacağı anlaşılıyor. Hükümet, sıkıyönetimin bir ay süreyle uzatılmasını TBMM'den istiyor. Meclisin 2 Şubat 1931 günü yaptığı toplantıda, sıkıyönetimin uzatılması istemi, görüşmeye gerek duyulmadan oylanarak kabul ediliyor.

3 Şubat tarihli **Resmi Gazete**'de TBMM kararının altında Divan-ı Harp'in verdiği idam cezalarından 28'inin onaylanması kararı yer alıyor. İdam mahkumlarının cezası (sehpaya giderken kaçan birisi dışında) 3 Şubat sabaha karşı infaz edilirken yargılamalar ve tutuklamalar sürüyor. **Cumhuriyet** Gazetesi'nin 11 Şubat tarihli sayısında Hopa imamının yakalanarak Menemen'e yollandığı, 12 Şubat tarihli sayısında Karaman müftüsünün hapse mahkum olduğu, 17 Şubat tarihli sayısında Orhangazi'de bir şeyhin tutuklandığı, 18 Şubat tarihli sayısında kaçak idam mahkumunun yakalandığı, 27 Şubat tarihli sayısında Adana'lı tutukluların beraat ettiği okunuyor.

Sıkıyönetimin sona ermesi gereken 28 Şubat 1931'e gelindiğinde, Divan-ı Harp elindeki dosyaların tümünü kapatamamıştır. Sıkıyönetimin yeniden uzatılması gerekiyor. Başbakan İsmet Bey, Balıkesir ve Manisa'da sıkıyönetimin kaldırılmasını, Menemen'de ise 8 Mart'a kadar uzatılmasını TBMM'den istiyor.

Başbakanlık tezkeresini mecliste okutan Başkan Hasan Bey, "Efendim, ıttıla hasıl olmuştur (bilgi edinilmiştir)" diyerek oylama yapmadan başka bir konunun görüşülmesine geçiyor. Ancak, 28 Şubat'ta yayınlanan Resmi Gazete'de, sıkıyönetimin Menemen'de 8 Mart'a kadar uzatıldığına ilişkin TBMM kararının yer aldığı görülmekte. Böylece, Meclis, oylama yapmadan bir sıkıyönetimi uzatma kararı almış oluyor.

Menemen olayında mülki idarenin görevini tam olarak yapmadan orduya başvurduğu anlaşılıyor. Başbakan İsmet Paşa ise bunu onaylamıyor

Kubilay'ın katledilmesiyle sonuçlanan irtica olayları nedeniyle ilan edilmiş bulunan sıkıyönetim, böylece Balıkesir ve Manisa merkez ilçelerinde 1 Mart 1931'de, Menemen'de ise 8 Mart 1931'de sona ermiş oluyor.

Sıkıyönetim Mahkemesi, bu irtica olayını bir yandan Nakşibendiliğe bağlamaya çalışırken, olayı kısa bir süre önce kapanmış olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'yla ilişkilendirme çabaları da olmuş, ancak bu çabalar sonuçsuz kalmıştır. ■

** Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kuruluşu (1923-1931) Yurt Yayınları, Ankara, 1981, s.293.*

MİLLİYET'LE TABİYET AYNI MI?

Türkiye'de Kürt bulunmadığı, bu nedenle de böyle bir sorunun olmadığı yolundaki savları artık Avrupa sosyal demokrasisinden Amerikan neo-konservatizmine kadar dünya alem reddediyor.

Marksistlerin çok iyi bildikleri bir doğru vardır: Sosyal olaylar kişilerin, grupların isteklerine, sübjektif niyetlerine bağlı değildirler.

Resmi ideoloji Marksizme ne denli düşman olursa olsun, pek çok doğrusu gibi, bu doğrudan da yakasını kurtaramaz. Kurtaramadığı da sayısız olaylarla yeniden ve yeniden görülüyor.

ANAP, sırtını ve kaderini ABD'ye bağlamıştır. (Bunu biz değil, 12 Eylül'cü Turgut Sunalp söylüyor. 1983'te Özal'ı Amerika'nın seçtirdiğini belirtiyor. Turgut Paşa'nın adaşı hakkındaki tesbiti doğrudur, ama verdiği tarihte üç yıllık bir rötar bulunmaktadır. Turgut Özal'ı 12 Eylül'le başbakan yardımcılığına ve ekonominin patronluğuna getiren kimdir? Daha doğrusu 12 Eylül nedir?) Evet, ANAP ve içinde yeraldığı rejim "NATO'ya, Cento'ya ve ittifaklarına bağlı"dır fakat bu bağlılık da onun sorunlarını çözmeye yetmemektedir. Örneğin, kendisinin en hassas olduğu konuda ABD onun bam teline basmaktadır: Kürt sorununda onu sıkıştırmaktadır.

Sol, 12 Eylül öncesindeki dönemde sorunu dile getirirken, siyasal iktidar ve resmi ideoloji için bu "Türkiye'yi bölmek isteyen dış güçlerin, Kuzey komşunun kışkırtması" idi. 12 Eylül'den sonra da aynı nakarat bir süre devam etti. Oysa, T.C. devletinin altına imza attığı bir Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi vardı, Helsinki Nihai Senedi vardı. Kürtler'in haklarının orada yazılı taahhütlere girdiğini söylemek için solcu olmak gerekmiyordu. Sorun sağ-sol sorunu değil, temel insan hakları sorunuydu.

Derken, Türkiye'nin kendisini mensup saydığı Avrupa ve girmeye can attığı AT Kürtler'in insan haklarından sözetmeye, sorunu gerek uluslararası platformlarda, gerekse Türkiye'yle ikili ilişkilerde gündeme getirmeye başladı. Rejim bunun da bir izahını yaptı, Avrupa'dan gelen bu sıkıştırmalar "12 Eylül'den sonra yurtdışına kaçan bozguncuların, kansızların kışkırtmaları" sonucuydu.

Fakat, ne zamanki ABD yönetimi Orta Doğu'daki güç dengelerinde Kürt faktörünü ciddi ciddi hesaba katmaya başladı, Türkiye'deki Kürtler'i "azınlık" diye niteleyip, temel hakları konusunda Kongre'den karar geçirdi, bizzat Reagan'ın kendisi konuya değinerek "bir Üçüncü Dünya ülkesi değilsiniz, her istediğinizi yapamazsınız, uluslararası taahhütlere ve Batı'nın bu konudaki normlarına uymak zorundasınız" diyerek ziyaretçi konuğu azarladı, işbaşındaki rejim açısından işler asıl o zaman iyiden iyiye zorlaştı. İç ve dış kamuoyuna ne denilecekti? Bunlar yurtdışına kaçmış bozguncuların marifetidir, deseler, -ABD'ye giden herhangi bir politik mülteci bulunmadığı bir yana- bu kaçakların da amma gücü varmış, önce Avrupa'yı, şimdi de ABD'yi avuçlarının içine aldılar, olacaktı. Ya da, ABD de, ülkemizi bölüp, parçalamak istiyor mu denilecekti? ABD'nin bu konudaki tutumunu Ermeni sorunundaki gibi Amerikalı Ermeniler'e veya California Valisi Dökmeciyan'a, Türk-Yunan anlaşmazlıklarındaki gibi Yunan Lobisi'ne de bağlamak da ikna edici olmayacaktı.

Son olarak ABD canibinden konu bir kez daha basına yansıdı. ABD'de gezide bulunan Türk parlamento heyetine Senato Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı "Kürt sorununu" sormuş. ANAP'lılar "Türkiye'de Kürt yoktur, Kürt denilenler Orta Asya'dan gelme Türkler'in bir koludur" demiş. Gazete haberine göre, SHP'liler de "parti görüşleri doğrultusunda" konuşmuşlar. (Aralarında bir de SHP Diyarbakır milletvekili bulunuyor.) SHP'nin konuya değgin parti görüşünün ne olduğu ise Strasbourg'da "Kürt halkı"ndan sözeden milletvekilinin ihracından belli.

Sosyal demokrasinin bir zamanki karizmatik lideri Ecevit'e de bakılırsa "Kürt halkı" demek ırkçılıktır. Ecevit bu görüşlerini öteden beri aynen böyle yineler. Her ne hikmetse, "Kürt yoktur, Kürt denilenlerin kökü Orta Asya'daki Türklerdir" demek ırkçılık olmamakta, ama Kürtler'in dillerini, kültürlerini, ulusal demokratik haklarını savunmak ve çözümü tüm dünyanın kabul ettiği prensipler temelinde görmek ırkçılık sayılmakta. Üstelik de bu yakıştırma, Olof Palme gibi, Willi Brandt gibi tutarlı insan hakları savunucularıyla arkadaşlık yapmış, uluslararası sosyal demokrasi içinde adını duyurmuş bir politikacı tarafından yapılmakta.

Evet, ister bugünkü rejimin banileri ve hamileri olsun, ister muhalefet partilerinin başındaki İnönü, Demirel, Ecevit gibi tanınmış ve etkili politikacılar olsun, hiçbir kişinin, grubun, partinin ve sosyal kesimin gücü toplumsal olayları kendi öznel algılamalarına göre biçimlendirmeye yetmiyor. Kendileri Marksizm'e karşı olsalar da, Marksizmin bu gerçeği çeşitli olaylarla boyuna doğrulanıyor. Yani, güneş balçıkla sıvanamıyor. Türkiye'de Kürt bulunmadığı, bu nedenle de böyle bir sorunun olmadığı yolundaki savları artık Avrupa sosyal demokrasisinden Amerikan neo-konservatizmine kadar dünya alem reddiyor.

Adı geçen ABD gezisinde ANAP sözcüsü demiş ki, GAP projesi tamamlanıp, bölge kalkındıktan sonra oradaki sorunlar da çözümlenmiş olacak. Heyetin tercümanı İngilizce'ye nasıl çevirdi, bilemem, ama ben Kürtçe'ye kolayca tercüme ettim: Yani diyor ki, bölge kalkınana, insanların karınlarının doyacağı günler gelene kadar kolluk kuvvetlerimiz onlara dışkı yedirmeye devam edecek.

Yeşilyurt olayını basından öğrendik. (Geçerken değinmek gerekiyor: O yörede Yeşilyurt diye bir köy adı olamaz. Yeşilyurt mutlaka o köyün gerçek adı değil, resmi adıdır. Zira Cumhuriyet boyunca -ve geri kalanı da 12 Eylül'den sonra- sadece köy ve mezra adları değil, 1/25.000'lik haritalarda yazılı tepe, bel, geçit, pınar, kayalık, dere kolu, sel yatağı, ağaçlık vb. adları da Türkçeleştirilmiştir. Kısacası, resmi makamların gözünde sadece yöre insanları değil, dağ, taş, dere, tepe de Türk'tür. Bölgenin yalnızca etnografyası değil, jeoloji, hidroloji ve coğrafyası da Türk

▼Neden hâlâ reddediliyor? *ANAP'lılar gibi, genelde demokrasi ve insan haklarını savunanlar da Kürt sorununu görmezden gelebiliyorlar.*

oğlu Türk'tür...

Mardin'in Cizre ilçesinin o köyünde insanlara silah zoruyla dışkı yedirilmesi dengesiz bir komando binbaşısının şahsi bir uygulaması değil, bizatihi resmi politikanın bir yansıması. Bunu en iyi bilenlerden birisi bizzat ANAP'ın Mardin Milletvekili Nurettin Yılmaz olsa gerek. Zira kendisine de sıkıyönetim hapisanesinde aynı şeyin yapılmak istendiği biliniyor. Sadece Nurettin Yılmaz mı? Başbakan Özal'ın Diyarbakır belediye başkan adaylığına titizlikle seçtiği, Sanayi ve Ticaret Odası Başkanı Felat Cemiloğlu da askeri hapisanede tutukluyken kendisine dışkı yedirildiğini, tahliye olduktan sonra ağzındaki bütün dişleri çektirip, yapma diş taktırdığını söylememiş miydi?

Anılan örnekler ve basına ancak pek azı geçebilen diğer olaylar, sistemli, yaygın bir şiddet uygulamasının parçasıdırlar, bir kaç görevlinin keyfi tutumları değil.

Ekonomik kalkınma sağlanırsa sorunun çözümlenmiş olacağı görüşüne gelince -ki, sözünü ettiğimiz diğer partiler de esas itibariyle böyle düşünmekteler- konuya böyle yaklaşmak, mevcut duruma mazeret bulmak demektir. Birincisi, o ekonomik geriliğin nedeninin nasıl olup da ekonomik kalkınma nedeni haline dönüşeceği sorusunun yanıtı mucizeye bağlıdır. Ama daha önemlisi, bir an için öyle bir kalkınma varsayılsa dahi, tabiyetle milliyet arasındaki fark kavranmadığı sürece en yüksek refah düzeyi bile sorunu çözemez. Örneğin Avrupa'nın en zengin ülkelerinden Belçika'ya bakınız. Flamanlar'ın da, Valonlar'ın da her türlü ulusal, kültürel hakları vardır, her iki milliyet de refah içindedir. Siyasi partilerin merkez organları ya da hükümete verecekleri bakanlar belirlenirken her iki topluluktan gelmiş olanların eşitliğine azami dikkat edilir. Buna rağmen Flamanlarla Valonlar arasında yer yer alevlenen gerginlik el'an sürmektedir. Birisinin diğeri üzerinde hiç ama hiç bir siyasal baskısı bulunmadığı, ekonomik kararlar -bu gerginlik hesaba katılarak- kılı kırk yararcasına alındığı halde, bu böyledir. Çünkü, önceleri Valon burjuvazisi ve dolayısıyla toplumu ekonomik bakımdan daha mürreffehken, zamanla Flamanlar ekonomide birinci konuma geçmişlerdir. Demek ki, öylesine yüksek bir kalkınmışlık düzeyinde dahi, üstelik tam siyasal eşitlik gözetildiği halde, bir topluluğun diğerinden ekonomikman daha avantajlı durumda bulunması kamplaşma nedeni olabilmektedir.

Kuşkusuz ki, bu sözlerimiz mevcut rejime değil. Çünkü ona akıl öğretmek, nasihat vermek, onu sağ duyuya ve gerçekçi olmaya çekmek bizim işimiz değil. Bu sözlerimiz genelde demokrasiyi, temel insan haklarını savunduğu halde, Kürt sorununu görmezlikten gelen ya da o insanlarımıza reva görülenlere gerekli duyarlılığı göstermeyen, bir bakıma demokrasi konusunda çifte standarda düşen ve sorunun çözümünü "Doğu'nun geri kalmışlığının giderilmesinde" gören kimselere. ■

Kara anıt

Yeşilyurt köyünde dışkı yiyen insanın anıtı dikilmeli, her yıl 1 Şubat'ta bu kara anıtın önüne bir kara çelenk bırakılıp başlar öne eğilmelidir.

Erich Maria Remarque'ın romanıdır. 1. Dünya Savaşı sonrası bunalımlı Almanya'yı anlatır. Okurken, Hitler'in geleceğini sezersiniz. İşsizlikten mezar taşı satıcılığı yapan iki arkadaş vardır, "Kara Anıt" da onların uğraştığı bir mezar taşıdır. Bizimki, o değil...

6 Ağustos'ta Japonlar'ın çevresinde toplandıkları ortak bir anıları vardır. Hiroşima'da atılan atom bombasının yıldönümünde, insanlar, o insanlık utancının acısı içinde, barışı, barış özlemini bir kez daha ve daha dolu dolu duyarlar.

1 Şubat, mutlu bir gündür, "İşkence ya da İnsanlıkdışı, Onur Kırıcı Davranış ya da Cezaya Karşı Avrupa Sözleşmesi" o gün yürürlüğe girmiştir. Türkiye de bu sözleşmeyi imzalayarak yükümlülüklerini kabul etmiştir. Buna göre, Avrupa Parlamentosu'ndan bir komisyon herhangi bir anda, habersizce, tam bir yetki ile ve doğrudan doğruya, karakollarda ve benzeri sorgulama yerlerinde işkence araştırması yapabilecektir.

Devlet Bakanı Ali Bozer, AT'ye girmemizde en önemli sorunun insan hakları olduğunu, bu konuda tüm kurumların özen göstermeleri gerektiğini bildirdi. Dışişleri sözcüsü, yabancı elçilik temsilcilerine, Türkiye'de insan haklarının çiğnenmediğini, demokrasinin tam olarak yürürlükte bulunduğunu, bunun tersine olan savların ancak "bilinen iç ve dış mihraklar"dan kaynaklandığını ileri sürdü.

Sözleşme 26.2.1988'de imzalanmıştır ama, dayak ve işkence insanlarımızın günlük uğraşı gibi sürer gider. Biriyle uğraşırken öbürü çıkar. "Dayak Yiyen İnsanlar Ülkesi" diyebilirler, dayak yemeğe alıştırılmış insanlar. Bir gün basında bir M.Ç. olayı... 15 yaşında fikir suçlusu. İlk dayağını, İmam-Hatip'li müdüründen yer. Üst yanını, "Adliyeti cihetiyle", "Üst merciler" tamamlar, daha teknik biçimde, parmaklarından elektrik vererek. Oradan, adi suçluların arasına. Çocuk zıvanadan çıkar. Anne 90 tane hap içer. Ölemez. "Mutlu 1 Şubat"ta İnsan Hakları Derneği'ne telefon açar: "Bana birşey olursa, çocuğumun hakkını arayın!". Çocuk, adi suçluların arasından alınmış, fikir suçu işleyebilecek fikir düzeyine ulaşıp ulaşmadığı araştırılmak üzere, İstanbul'da delilerin arasına sokulmuştur! (Adı basında "M.Ç." diye geçmekte, ahlâk zabıtasınca basılmış küçük kızlara yapıldığı gibi gözlerinin üzerine ince bir çizgi çekilmekte, böylece iffeti korunmuş olmaktadır!)

Aynı yaşta, aynı günlerde bir başkası. Bunun da adı, "Ö.B" olarak geçti basına. Torbalı'nın Pancar köyünde, jandarmanın dipçikli, kasaturalı dayağından kurtulmak için karakolun ikinci katından kendini atıp hastanelik oluyor.

Derken, Ankara'da, Eskişehir'de, baş açık, pantolonla gezdikleri için dayak yiyen kız öğrenciler, dernek yöneticisi oldukları için dayak yiyenler, okuldan atılanlar. Sonunda da dayak atanların yerine yakalanan, dayak yiyenler...

Buca Cezaevi'nde günlerini doldurup çıkan oturma grevi suçluları, kitaplarını, eşyalarını almak için döndüklerinde, cezaevi görevlilerinden temiz bir sıra dayağı yerler.

Ömür biter, "Dayak Yiyen İnsanlar Ülkesi"nde dayak bitmez.

Ve, işkencelerin önlendiği şu mutlu 1 Şubat gününün hemen öncesinde ve bugünü kutlamacasına, insanlara dışkı yedirilmiştir! Olay, kesinlikle rastlantı ve tek değildir. Zaten süregelen sessiz bir sorgulama sisteminin biraz daha sesli ve kitleselleşmiş bir yinelenmesidir.

Pytocanthropus Erectus, Pekin İnsanı, Neanderthal İnsanı, Heidelberg İnsanı. Sonra, Rodin'in "Düşünen İnsan"ı... Gelişme durmuyor: tarihin 2000 yıllı bir dönemecinde, o dönemece uygun, evrimin son noktası: "Dışkı Yiyen İnsan"!

Bu tarihsel olay asla unutulmamalıdır! 1 Şubat, insanlara dışkı yedirildiği gün olarak anımsanacaktır. Sanatçılar bundan esinlenmeli, yazarlar, ressamlar, heykeltraşlar bu olayı yapıtlaştırmalı, ölümsüzleştirmelidir! Gerekli para sağlanabilseydi, işkenceden zarar gören yaklaşık 50.000 kişinin rehabilitasyon merkezi, işkencelerin ünlü merkezi Ziverbey Köşkü'nde açılmalıydı, işkence orada her an öylece anılmalıydı derdim. Olamadı. Yeşilyurt köyünde, dışkı yiyen insanın anıtı dikilmeli, 6 Ağustos'ta atom bombasının canavarlığında barışın özlemini duyan o Japonlar gibi, her yıl, işkencenin kaldırıldığı 1 Şubat'ta bu kara anıtın önüne bir kara çelenk bırakılıp başlar öne eğilmeli, insanlarımızın ezilen onurunda insana saygı daha dolu dolu, ölümsüzleşerek duyulmalıdır, derim.

1 Şubat, (İnsana Saygı Günü) olarak ilân edilmelidir! ■

Bir coşkudur, sevinçtir Nâzım Hikmet

"**Namuslu bir şair olmak, bence, büyük bir şair olmaktan daha zor.**"

Nâzım Hikmet 6 Mart 1950 tarihinde Bursa Hapisanesi'nden **Memet Fuat**'a böyle yazıyor. Namuslu şair olmak mı, büyük şair olmak mı, üzerinde düşünmeye değmez mi?

Nâzım, namuslu olmaktan yana ağırlığını koyuyor.

Ama biz bugün aynı ağırlığı taşıyabiliyor muyuz?

Nâzım Hikmet konusunda olsun, ne kadar namuslu davranabiliyoruz?

1980 sonrasında açık açık kimse yasaklamadı Nâzım'ın şiirlerini. Hiçbir yayınevine açık açık bir baskı da gelmedi. Ama 12 Eylül'le birden ortadan siliniverdi Nâzım. Kitapları vitrinlerden kalktı; şiirleri, yazıları dergilerden çekiliverdi.

Bir "**gizli**" sansür onun için yürürlükteydi. Tıpkı **Yılmaz Güney**'de olduğu gibi...

Şimdi ise **Adam Yayınları** Nâzım'ın toplu yapıtlarını yayımlıyor. TV'de "**İyi Akşamlar**"da, "**İyi Saatler!**"de olsun Nâzım'ın şiirlerinin söz konusu edilmesi beklenemez elbet. Böyle bir şeye gerek de yok. Ama ya yazılı basınımız? Değil kitapları üzerine yazılar, haber olarak bile adı geçti mi yazılı basında Nâzım'ın? Hani nerde çok satan kitaplar listesinde adı. Bu kadar mı belleksiz, bu kadar mı çabuk unutan bir topluma dönüştük.

Adam Yayınları şimdiye kadar dördü şiir, ikisi mektup altı kitap bastı Nâzım'dan. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

Şiirler: Birinci cilt "**835 Satır**" adını taşıyor ve Nâzım'ın beş kitabını içeriyor: 835 Satır, Jokond ile Sİ-YA-U, Varan 3, 1+1=1, Sesini Kaybeden Şehir.

İkinci cilt: "**Benerci Kendini Niçin Öldürdü?**" Bu ciltte de Nâzım'ın altı şiir kitabı var: Benerci Kendini Niçin Öldürdü, Gece Gelen Telgraf, Portreler, Taranta-Babu'ya Mektuplar, Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı, Şeyh Bedreddin Destanı'na Zeyl.

Üçüncü cilt: "**Kuvâyi Milliye**". Dört kitap: Kuvâyi Milliye, Saat 21-22 Şiirleri, Dört Hapisaneden ve Rubailer.

Dördüncü cilt: "**Yatar Bursa Kalesinde.**"

Böylece Nâzım'ın 1924 yılından 1951 yılına kadar yazdığı şiirler yeniden gün ışığına çıkmış oluyor.

Nâzım'ın mektuplarının birinci cildi **Piraye**'ye, ikinci cildi ise Memet Fuat'a yazdıkları. Şiirleri üzerine bir şey söylemek istemiyorum. Çünkü söylenenler zaten söylendi. En iyisi alıp onları yeniden okumak. Belleği yeniden tazelemek, unutuluşun sınırlarını aşmak.

Mektuplarının ise ayrı bir önemi var. Mektuplar okunduğunda Nâzım'ın gerek özel yaşamı üzerine, gerek sanat üzerine birçok ipucuna rastlayabiliriz.

Bugün üzerinde konuşulan döneklik mi? Yanıtını 1943 yılında Nâzım veriyor:

"**Karaktersizlik ve döneklik, insanlar için, kendi memleketinin insanları için, dünya için ve kendi memleketi için, muayyen bir tarihi devirde en doğru, en gerçek yolu bulup da sonra ondan dönmektir.**"

Bunun gibi şiir üzerine, roman üzerine, yaşadığımız dünya ve ülkemiz üzerine daha nice söz ve sözler...

Nâzım Hikmet'i okumak bir coşkudur. Sevinçtir. Heyecandır, yaşamaktır...

Nice "**gizli**" sansürlerle gizlenilmeye çalışılsa da... ■

Refik Durbaş

Şiire ihanete devam ediyor TRT

TRT şiiri çok seviyor. Çok sevdiğinden olacak her hafta şiir saatleri düzenliyor. Bunlardan birinin adı "**Şiir Bahçesi**", ötekinin adı "**Bir Yaşamaktır Şiir.**" Bir hafta **Şemsi Belli**, bir hafta **Nedret Selçuker** günümüzün "seçkin" şairlerini konuk ediyorlar evimize, odamıza...

TRT, Türk şiiri adına bir yüz karası olan bu programları daha ne zamana kadar sürdürecek? Ve ülkenin bunca şairi hiç mi sesini çıkarmayacak?

Bu mudur Türkiye şiiri? Bunlara mı kaldı Türk şiiri?

Söylenecek tek şey var: Yazıklar olsun bu ihaneti sürdürenlere... ■

Belediyeler şiir de yağmalıyor...

İstanbul Belediyesi kültür hizmetine de başladı.

Suyun başında da iki "**güzel**" adam: **Cevat Çapan** ile **Selahattin Yıldırım.**

Çok mu çok özenli bir baskıyla bir şiir antolojisi hazırlamışlar: **Şairlerin İstanbulu.**

Nabi'den **Refik Durbaş**'a bir dolu şairimizin İstanbul'la ilgili şiirlerini bir kitapta toplamışlar.

Şairlerden izin almak mı? Hak getire.

Şiirlerini aldıkları şairlere telif hakkı ödemek mi? Ne gezer.

Hiç olmazsa şiirlerini kullandıkları şairlere bir kitap gönderseler...

Ne önemi var?

İstanbul'u talan edenler, şairlerin bunca şiirini mi talan etmeyecekler?

Bu kadar sahipsiz mi şairler, şiirler... ■

Herkes kendi yaşamını ve ölümünü...

8 Mart Cumhuriyet dönemi öykücülerinden **Bekir Sıtkı Kunt**'un 30. ölüm yılı. Bekir Sıtkı, 1905 yılında Antakya'da doğmuştu. Yazarlığa Vakit gazetesinde gazeteci olarak başlamıştı. Düzce'de, Uşak'ta, Aydın ve Ankara'da yargıçlık yapmıştı. Hatay'ın kurtuluşundan sonra milletvekili olmuş, daha sonra yine yargıçlığa dönmüştü. Son görevi İstanbul 8. Asliye Ceza yargıçlığı idi...

Bekir sıtkı'nın ilk öyküleri 1924'te Yeni Adana gazetesinde yayımlandı. Yaşamı boyunca yalnız öykü yazdı. "Gözleme ve gerçeğe bağlı hikâyelerinde köy ve kasaba kişilerini, İstanbul'un kendi halinde, sıradan insanlarını, mahkemeler, devlet daireleri gibi, çok iyi bildiği çevreleri, buralardaki günlük yaşayışları tabii ve yerli ölçüler içinde yaşattı, yaşatırken de sanat iddialarından uzak, özentisiz bir dil kullandı." **(Behçet Necatigil)**

Memleket Hikâyeleri, Talkınla Salkım, Herkes Kendi Hayatını Yaşar, Yataklı Vagon Yolcusu ve Ayrı Dünya, Bekir Sıtkı'nın öykü kitapları...

29 Mart ise şair İlhami Bekir'in beşinci ölüm yılı.

1906 yılında Trablus'ta doğan İlhami Bekir Tez'i de 29 Mart 1984 yılında yitirmiştik. **Şükran Kurdakul** İlhami Bekir üzerine şunları yazıyor:

"Milli Mecmua, Servet-i Fünun, Resimli Ay, Meş'ale, Yeni Türk, Varlık, Yeni Adam (1924-1944), kendi yayımı SEK dergilerinde yazan İlhami Bekir ilk kitabıyla 'serbest şiir'e yönelen bir şair olarak tanındı. Toplumsal, gerçekçi, kimi sesini sözcüklerin gücünden alan şiirleriyle eskiye başkaldırma yıllarının ilgiyle izlenen kişilerinden oldu."

İlhami Bekir ardında 12 şiir kitabıyla iki roman bıraktı.

Sözü İlhami Bekir'e bırakalım, onun 1933 yılında yazdığı bir şiirine... ■

OTUZ SEKİZ

Üçüncü sınıf mezarlık.
Kayıt tarihi:
6.8.932
Mezar numarası:
9
Eşya pusulası:
1 şilte
1 masa, 1 gardrop,
telli bir yemek dolabı;
anasının sağlığında
mahalleli kadınlara
dantelli don ve bluz diktiği
boyasız eski bir dikiş makinesi...
Ve hatıralar
Ve üç beş yemin
Ve birkaç demet yazı:
"İki canım olaydı
İki kere öleydim."

İLHAMİ BEKİR TEZ